

प्रश्न-पत्र की योजना 2025–2026

कक्षा – 12th
विषय – हिन्दी अनिवार्य
अवधि – 3 घंटे 15 मिनट

पूर्णांक– 80

1. उद्देश्य हेतु अंकभार–

क्र.सं.	उद्देश्य	अंकभार	प्रतिशत
1.	ज्ञान	22	27.5
2.	अवबोध	25	31.25
3.	ज्ञानोपयोग	23	28.75
4.	कौशल	7	8.75
5.	विश्लेषण	3	3.75
योग		80	100

2. प्रश्नों के प्रकार अनुसार अंकभार–

क्र.सं.	प्रश्नों का प्रकार	प्रश्नों की संख्या	अंक प्रतिप्रश्न	कुल अंक	प्रतिशत (अंको का)	प्रतिशत (प्रश्नों का)	संभावित समय
1.	बहुविकल्पात्मक	18	1	18	22.5	35.29	20
2.	रिक्तस्थान	06	1	06	7.5	11.77	10
3.	अतिलघुत्तरात्मक	12	1	12	15	23.53	40
4.	लघुत्तरात्मक	7	2	14	17.5	13.73	35
5.	दीर्घउत्तरीय	04	3	12	15	7.84	42
6.	निबंधात्मक	04	5(2)4(2)	18	22.5	7.84	48
	योग	51		80	100	100	195 मिनट

विकल्प योजना : खण्ड 'स' एवं 'द' में हैं

3. विषय वस्तु का अंकभार–

क्र.सं.	विषय वस्तु	अंकभार	प्रतिशत
1	अपठित गद्य	6	7.5
2	अपठित पद्य	6	7.5
3	निबंध लेखन	5	6.25
4	पत्र व प्रारूप लेखन	5	6.25
5	अभिव्यक्ति और माध्यम	8	10
6	व्यावहारिक व्याकरण	8	10
7	आरोह भाग–2 गद्य	17	21.25
8	आरोह भाग–2 पद्य	14	17.50
9	वितान भाग– 2	11	13.75
	योग	80	100

प्रश्न-पत्र ब्लूप्रिन्ट 2025-2026

कक्षा: —12th

विषय :- हिन्दी अनिवार्य

समय:- 3 घंटे 15 मिनट

पूर्णांक :- 80

क्र.सं.	उद्देश्य इकाई/उप इकाई	ज्ञान						अवबोध						ज्ञानोपयोग						कौशल			विश्लेषण						योग
		बहुविकल्पात्मक	रिक्तस्थान	अतिलघुपरात्मक	लघुपरात्मक	दीर्घउपरात्मक	निबन्धात्मक	बहुविकल्पात्मक	रिक्तस्थान	अतिलघुपरात्मक	लघुपरात्मक	दीर्घउपरात्मक	निबन्धात्मक	बहुविकल्पात्मक	रिक्तस्थान	अतिलघुपरात्मक	लघुपरात्मक	दीर्घउपरात्मक	निबन्धात्मक	बहुविकल्पात्मक	रिक्तस्थान	अतिलघुपरात्मक	लघुपरात्मक	दीर्घउपरात्मक	निबन्धात्मक				
1	अपठित गद्य							1(3)		1(3)																	6(6)		
2	अपठित पद्य							1(3)		1(3)																	6(6)		
3	निबंध लेखन						1(-) *										3(1) *							1(-) *			5(1)		
4	पत्र व प्रारूप लेखन						1(-) *										3(1) *							1(-) *			5(1)		
5	अभिव्यक्ति और माध्यम	1(2)								2(2)						2(1)											8(5)		
6	व्यावहारिक व्याकरण	1(2)	1(6)																								8(8)		
7	आरोह भाग-2 गद्य	1(3)					1(-) *			1(2)		3(1)				2(1)		2(1) *					3(1) *	1(-) *			17(9)		
8	आरोह भाग-2 पद्य	1(3)					1(-) *			1(2)						2(1)	3(1) *	2(1) *						1(-) *			14(8)		
9	वितान भाग- 2	1(2)								1(2)						2(2)										3(1)*	11(7)		
	योग	12(12)	6(6)				4(-)	6(6)		12(12)	4(2)	3(1)				10(5)	3(1)	10(4)					3(1)	4(-)		3(1)	80(51)		
	सर्वयोग	22(18)						25(21)						23(10)						7(1)			3(1)						

विकल्पों की योजना :- खण्ड 'स' एवं 'द' में प्रत्येक में एक आंतरिक विकल्प है नोट:-कोष्ठक के बाहर की संख्या 'अंकों' की तथा अंदर की संख्या 'प्रश्नों' के द्योतक है।

विशेष :- उक्त ब्लू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्लू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

उच्च माध्यमिक परीक्षा, 2025–2026
Senior Secondary Examination, 2025-2026

नमूना प्रश्न-पत्र

Model Paper

विषय – हिन्दी अनिवार्य

Sub : Hindi Compulsory

कक्षा – 12वीं

Class : 12th

समय : 03 घण्टे 15 मिनट

पूर्णांक : 80

परीक्षार्थी के लिए सामान्य निर्देश :—

1. परीक्षार्थी सर्वप्रथम अपने प्रश्न पत्र पर नामांक अनिवार्यतः लिखें।
2. सभी प्रश्न हल करने अनिवार्य है।
3. प्रत्येक प्रश्न का उत्तर दी गई उत्तर पुस्तिका में ही लिखें।
4. जिन प्रश्नों में आन्तरिक खण्ड है उन सभी के उत्तर एक साथ ही लिखें।
5. प्रश्न का उत्तर लिखने से पूर्व प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।
6. प्रश्न क्रमांक खण्ड स तथा खंड द में 13 से 20 में आन्तरिक विकल्प है

1) निम्नलिखित बहुविकल्पात्मक प्रश्नों के उत्तर अपनी उत्तर-पुस्तिका में लिखिए —

i) जब घटना के दृश्य मिल जाते हैं तब उन दृश्यों के आधार पर लिखी खबर एंकर पढ़ता है उसे कहते हैं — (1)

अ) लाइव	ब) एंकर बाइट
स) एंकर विजुअल	द) एंकर पैकेज

ii) भारत में पहला छापाखाना गोवा में खुला— (1)

अ) 1555 ईस्वी में	ब) 1556 ईस्वी में
स) 1557 ईस्वी में	द) 1558 ईस्वी में

iii) निम्न में से राजस्थानी की बोली नहीं है— (1)

अ) मेवाड़ी	ब) मारवाड़ी
स) मेवाती	द) मगही

iv) हिंदी व्याकरण को मोटे तौर पर कितने वर्गों में विभाजित किया गया है ? (1)

अ) तीन	ब) चार
स) पाँच	द) एक

v) महादेवी वर्मा को निम्न संग्रह के लिए ज्ञानपीठ पुरस्कार से सम्मानित किया गया — (1)

अ) दीप शिखा	ब) संकल्पिता
स) स्मृति की रेखाएं	द) यामा

vi) उपभोक्तावाद और बाजारवाद पर गहरी वैचारिक चर्चा किस अध्याय में की गई है ? (1)

अ) भक्तिन	ब) बाजार दर्शन
स) काले मेघा पानी दे	द) शिरीष के फूल

vii) शिरीष के फूल निबंध में देह बल के ऊपर आत्मबल का महत्त्व सिद्ध करने वाली किस इतिहास विभूति का उल्लेख हुआ ? (1)

अ) सुभाष जी	ब) नेहरू जी
स) गांधी जी	द) तिलक जी

viii) 'रामदास' नामक कविता आधुनिक हिंदी कविता की महत्त्वपूर्ण रचना मानी जाती है, जिसके रचनाकार हैं— (1)

अ) रघुवीर सहाय	ब) आलोक धन्वा
स) हरिवंश राय बच्चन	द) उमाशंकर जोशी

ix) उषा कविता में प्रातः नभ को किसके समान नीला बताया है ? (1)

अ) समुद्र	ब) जलकुंभी
स) मयूर	द) शंख

x) खेत में पैदा होने वाला अन्न कुछ समय बाद समाप्त हो जाता है, किन्तु साहित्य का रस कालजयी व अनन्त है। यह भावना किस कविता में फलीभूत होती है ? (1)

अ) बगुलो के पंख	ब) छोटा मेरा खेत
स) पतंग	द) रूबाइयाँ

xi) अतीत में दबे पाँव किस विधा की रचना है ? (1)

अ) कहानी	ब) निबंध
स) यात्रावृत्त	द) साक्षात्कार

xii) 'आधुनिकता की ओर बढ़ता हमारा समाज एक ओर नई उपलब्धियों को समेटे हुए है तो दूसरी ओर मनुष्य को मनुष्य बनाए रखने वाले जीवन मूल्य घिसते चले जा रहे हैं।' पंक्ति किस रचना का अंश है ? (1)

अ) जूझ	ब) अतीत में दबे पाँव
स) सिल्वर वेडिंग	द) इनमें से कोई नहीं

2) रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए:-

- i) जब किसी शब्द के मुख्यार्थ में बाधा हो या अभीष्ट अर्थ का बोध न हो तथा लक्षण के आधार पर अर्थ प्रकट होता है वहाँ..... शब्द शक्ति होती है। (1)
- ii) 'संध्या हो गई।' वाक्य में..... शब्द शक्ति है। (1)
- iii) "चारु चंद्र की चंचल किरणों, खेल रही थी जल, थल में।" पंक्ति में अलंकार है। (1)
- iv) यमक अलंकार में शब्दों कीहोती है। (1)
- v) ENCLOSURE शब्द के लिए हिंदी परिभाषिक शब्द है। (1)
- vi) कार्यवृत्त के लिए सही अंग्रेजी परिभाषिक शब्द..... है। (1)

3) निम्नलिखित अपठित गद्यांश को पढ़कर पूछे गए प्रश्नों के उत्तर अपनी उत्तर पुस्तिका में लिखिए—

बचपन की स्मृतियों में एक विचित्र सा आकर्षण होता है। कभी-कभी लगता है, जैसे सपने में सब देखा होगा। परिस्थितियाँ बहुत बदल जाती हैं। अपने परिवार में मैं कई पीढ़ियों के बाद उत्पन्न हुई। मेरे परिवार में प्रायः दो सौ वर्ष तक कोई लड़की थी ही नहीं। सुना है उसके पहले लड़कियों को पैदा होते ही परमधाम भेज देते थे। फिर मेरे बाबा ने बहुत दुर्गा पूजा की। हमारी कुल देवी दुर्गा थी। मैं उत्पन्न हुई तो मेरी बड़ी खातिर हुई मुझे वह नहीं सहना पड़ा जो अन्य लड़कियों को सहना पड़ता है। परिवार में बाबा फारसी और उर्दू जानते थे। पिता ने अंग्रेजी पढ़ी थी। हिंदी का कोई वातावरण नहीं था।

i) उपर्युक्त गद्यांश का उचित शीर्षक है— (1)

अ) जीवन ब) बचपन

स) परिवार द) शिक्षा

ii) निम्न में से लेखिका की कुल देवी थी— (1)

अ) दुर्गा ब) काली

स) पार्वती द) महामाया

iii) लेखिका के पिता ने किस भाषा में अध्ययन किया था ? (1)

अ) फारसी ब) उर्दू

स) अंग्रेजी द) अरबी

iv) लेखिका के बाबा ने दुर्गा पूजा क्यों की थी ? (1)

v) बचपन में लेखिका के परिवार का शैक्षिक वातावरण अच्छा था। कैसे ? (1)

vi) बचपन की स्मृतियों का क्या असर रहता है ? (1)

4) निम्नलिखित अपठित पद्यांश को पढ़कर पूछे गए प्रश्नों के उत्तर अपनी उत्तर पुस्तिका में लिखिए -

रोमांचित सी लगती वसुधा

आई जौ, गेहूँ मे बाली

अरहर सनई की सोने सी,

किंकिणियाँ है शोभावाली ।

उडती भीनी तैलाक्त गंध

फली सरसो पीली पीली

लो हरित धरा से झांक रही

पोलम की कल्लि तीसी नीली ।

मेरे जैसे ब्रह्मशास्त्र के विद्वानों के लिए

i) निम्न में से वसुधा शब्द किसके लिए प्रयुक्त हुआ है— (1)

अ) प्रकृति ब) धरती

ਸ) ਹਰਿਆਲੀ ਦ) ਉਥਾ

- ii) उपर्युक्त पद्यांश का उचित शीर्षक है— (1)
- अ) ग्राम जीवन ब) नगर जीवन
- स) वन जीवन द) नव जीवन
- iii) अरहर व सनई की फलियों को किसके समान बताया है— (1)
- अ) पाजेब ब) किंकिणी
- स) हार द) शीश फूल
- iv) हरित धरा से कौन झांक रहा है ? और क्यों ? (1)
- v) 'फूली सरसो पीली पीली।' पंक्ति का भाव लिखिए। (1)
- vi) वसुधा कैसे रोमांचित हो रही है ? (1)
- 5) निम्नलिखित अतिलघुत्तरात्मक प्रश्नों के उत्तर 20 शब्दों में लिखिए—
- i) पहलवान की ढोलक पाठ में अकस्मात् गाँव में क्या वज्रपात हुआ ? (1)
- ii) अनामदास का पोथा उपन्यास के उपन्यासकार का नाम लिखिए। (1)
- iii) खुद को हिंदी और उर्दू का दोआब मानने वाले कवि की दो काव्य रचनाओं के नाम लिखिए। (1)
- iv) 'कैमरे में बंद अपाहिज' कविता रघुवीर्य सहाय के किस संग्रह से ली गई है ? (1)
- v) "आप लोगों की देखादेखी सेक्शन की घड़ी भी सुस्त हो गई है।" सिल्वर वैडिंग अध्याय में यह कथन किसका था ? (1)
- vi) अतीत में दबे पाँव पाठ के आधार पर बताइये कि मुअनजोदड़ों पर तीन खंडों का एक विशद प्रबंध किसमें छापवाया था ? (1)

खण्ड — ब

Section - B

निम्नलिखित लघुत्तरात्मक प्रश्नों के उत्तर 40 शब्दों में दीजिए—

- 6) मुद्रित माध्यमों में लेखन के लिए किन-किन बातों को ध्यान में रखना चाहिए ? लिखिए। (2)
- 7) विशेष लेखन की भाषा और शैली की चार विशेषताएँ लिखिए। (2)
- 8) रेडियो नाटक के लिए कहानी का चुनाव करते समय कौन-कौन सी सावधानियाँ रखनी होती हैं ? (2)
- 9) लेखक ने शिरीष को कालजयी अवधूत क्यों कहा है ? क्या आप लेखक के मत से सहमत हैं ? (2)
- 10) पतंग कविता में प्रयुक्त दो बिंबों को उदारण सहित स्पष्ट कीजिए। (2)
- 11) 'यशोधर बाबू की कहानी को दिशा देने में किशनदा की महत्वपूर्ण भूमिका रही है।' आपके जीवन को दिशा देने में किसका महत्वपूर्ण योगदान रहा और कैसे ? लिखिए। (2)
- 12) जूझ आत्मकथनात्मक उपन्यास के नायक को पुनः पाठशाला जाने में किन लोगों ने प्रयास किया और कैसे ? (2)

खण्ड – स

Section - C

निम्नलिखित दीर्घ उत्तरात्मक प्रश्नों के उत्तर 60 से 80 शब्दों में दीजिए—

- 13) “भक्तिन अच्छी है, यह कहना कठिन होगा, क्योंकि उसमें दुर्गुणों का अभाव नहीं।” पंक्ति पर अपने विचार तर्क सहित प्रस्तुत कीजिए। (3)

अथवा / OR

पर्वजिंग पावर क्या है ? यह बाजार को किस प्रकार सार्थकता दे सकती है ? अपने विचार लिखिए।

- 14) “ दिन जल्दी-जल्दी ढलता है” कविता की मूल संवेदना समझाइए। (3)

अथवा / OR

“रूबाइयाँ” कविता का मूल भाव स्पष्ट कीजिए।

- 15) “जूझ” शीर्षक के औचित्य पर विचार करते हुए कथा नायक की चारित्रिक विशेषताओं का विश्लेषण कीजिए। (3)

अथवा / OR

“सिंधु सभ्यता की खूबी उसका सौंदर्य बोध है जो राज पोषित न होकर समाज न होकर समाज पोषित था।” इसके आधार पर सिंधु सभ्यता की विशेषताओं का विश्लेषण कीजिए।

- 16) तुलसीदास का कवि परिचय लिखिए। (3)

अथवा / OR

फणीश्वरनाथ रेणु का लेखक परिचय लिखिए।

खण्ड – द

Section - D

- 17) निम्नलिखित पद्यांश की सप्रसंग व्याख्या कीजिए— (4)

कविता एक खिलना है फूलों के बहाने
कविता का खिलना भला फूल क्या जाने।
बाहर भीतर इस घर उस घर
बिना महकने के माने फूल क्या जाने ?
कविता एक खेल है बच्चों के बहाने
बाहर भीतर यह घर, वह घर
सब घर एक कर देने के माने
बच्चा ही जाने।

अथवा/OR

अट्टालिक नहीं है रे आतंक भवन
सदा पंक मे ही होता जल विप्लव-प्लावन,
क्षुद्र प्रफुल्ल जलज से सदा छलकता नीर,
रोग-शोक मे भी हँसता है शैशव का सुकुमार शरीर।
रुद्ध कोष है, क्षुब्ध तोष
अंगना अंग से लिपटे भी
आतंक अंक पर काँप रहे है।

18) निम्नलिखित गद्यांश की संप्रसंग व्याख्या कीजिए। (4)

इन बातों को आज पचास से ज्यादा बरस होने को आए पर ज्यों की त्यों मन पर दर्ज है।
कभी-कभी कैसे-कैसे संदर्भों में ये बातें मन को कचोट जाती हैं, हम आज देश के लिए
करते क्या हैं ? मांगें हर क्षेत्र में बड़ी-बड़ी हैं पर त्याग का कहीं नाम निशान नहीं हैं।
अपना स्वार्थ आज एक मात्र लक्ष्य रह गया है।

अथवा/OR

इसी प्रकार स्वतंत्रता पर भी क्या कोई आपत्ति हो सकती है ? गमनागमन की स्वाधीनता,
जीवन तथा शारीरिक सुरक्षा की स्वाधीनता के अर्थों में शायद ही कोई 'स्वतंत्रता' का विरोध
करे। इसी प्रकार संपत्ति का अधिकार, जीविकोपार्जन के लिए आवश्यक औजार व सामग्री
रखने के अधिकार जिससे शरीर के स्वस्थ रखा जा सके, के अर्थ में भी स्वतंत्रता पर कोई
आपत्ति नहीं हो सकती।

19) शासन सचिव शासन सचिवालय राजस्थान सरकार चिकित्सा विभाग की ओर से पल्स
पोलियो अभियान हेतु निर्धारित प्रारूप में ज्ञापन लिखिए। (5)

अथवा/OR

उपशासन सचिव उद्योग विभाग राजस्थान सरकार जयपुर की ओर से राजस्थान में हैंडलूम
के कारखाने खुलवाने हेतु निर्धारित प्रारूप में अधिसूचना लिखिए।

20) निम्नलिखित विषयों में से किसी एक विषय पर लगभग 300 शब्दों में निबन्ध लिखिए। (5)

- 1) मातृभाषा और उसका महत्त्व
- 2) टैरिफवार का अंतर्राष्ट्रीय व्यापार पर प्रभाव
- 3) वृक्षारोपण महाअभियान
- 4) कृत्रिम बुद्धिमत्ता का वर्तमान स्वरूप

प्रश्न-पत्र की योजना 2025-2026

कक्षा —12th
विषय —ENGLISH COMPULSORY
अवधि —3:15 HOURS

पूर्णांक-80

1. उद्देश्य हेतु अंकभार-

क्र.सं.	उद्देश्य	अंकभार	प्रतिशत
1.	ज्ञान	24	30
2.	अवबोध	24	30
3.	ज्ञानोपयोग	16	20
4.	कौशल	08	10
5.	विश्लेषण	08	10
योग		80	100

2. प्रश्नों के प्रकार वार अंकभार-

क्र.सं.	प्रश्नों का प्रकार	प्रश्नों की संख्या	अंक प्रतिप्रश्न	कुल अंक	प्रतिशत (अंको का)	प्रतिशत (प्रश्नों का)	संभावित समय
1.	बहुविकल्पात्मक	12	01	12	15	22.64	12
2.	रिक्त स्थान	08	01	08	10	15.09	13
3.	अतिलघुत्तरात्मक	20	01	20	25	37.74	40
4.	लघुत्तरात्मक	06	02	12	15	11.32	30
5.	दीर्घउत्तरीय	03	03	09	11.25	05.66	40
6.	निबंधात्मक	04	4X1=4 5X3=15	19	23.75	07.55	60
	योग	53		80	100	100	195 मिनट

विकल्प योजना : प्रश्न सं. 3,4,5,11,13,14 एवं 16 में है।

3. विषय वस्तु का अंकभार-

क्र.सं.	विषय वस्तु	अंकभार	प्रतिशत
1	Unseen Passage	09	11.25
2	Unseen Passage	06	07.50
3	Advertisement/Argument/Notice/Invitation	04	05.00
4	Report /Paragraph	05	06.25
5	Letter	05	06.25
6	Conditional Sentences	02	02.50
7	Phrasal Verbs	03	03.75
8	Synthesis	02	02.50
9	Conjunction	03	03.75
10	Flamingo (Prose)	13	16.25
11	Flamingo (Poetry)	12	15
12	Vistas (Text)	16	20
	Total	80	100

प्रश्न-पत्र ब्ल्यूप्रिन्ट 2025-2026

कक्षा —12th

विषय :—English Compulsory

समय 3:15 Hours

पूर्णांक—80

क्र.सं.	उद्देश्य इकाई/उपइकाई	ज्ञान						अवबोध						ज्ञानोपयोग						कौशल						विश्लेषण						योग
		बहुविकल्पात्मक	रिक्तस्थान	अतिलघूत्तरात्मक	लघूत्तरात्मक	दीर्घउत्तरात्मक	निबन्धात्मक	बहुविकल्पात्मक	रिक्तस्थान	अतिलघूत्तरात्मक	लघूत्तरात्मक	दीर्घउत्तरात्मक	निबन्धात्मक	बहुविकल्पात्मक	रिक्तस्थान	अतिलघूत्तरात्मक	लघूत्तरात्मक	दीर्घउत्तरात्मक	निबन्धात्मक	बहुविकल्पात्मक	रिक्तस्थान	अतिलघूत्तरात्मक	लघूत्तरात्मक	दीर्घउत्तरात्मक	निबन्धात्मक	बहुविकल्पात्मक	रिक्तस्थान	अतिलघूत्तरात्मक	लघूत्तरात्मक	दीर्घउत्तरात्मक	निबन्धात्मक	
1	Unseen Passage									1(6)						1(3)																9(9)
2	Unseen Passage									1(4)						1(2)																6(6)
3	Advertisement/Argument/Notice/Invitation						4(1)																									4(1)
4	Report /Paragraph												5(1)																			5(1)
5	Letter																								5(1)							5(1)
6	Conditional Sentences													1(2)																		2(2)
7	Phrasal Verbs		1(3)																													3(3)
8	Synthesis														1(2)																	2(2)
9	Conjunction		1(3)																													3(3)
10	Flamingo (Prose)							1(3)		1(3)		3(1)				2(2)																13(9)
11	Flamingo (Poetry)						5(1)										3(1)												2(2)			12(4)
12	Vistas (Text)	1(9)																						3(1)					2(2)			16(12)
	योग	9(9)	6(6)				9(2)	3(3)		13(13)		3(1)	5(1)		2(2)	7(7)	4(2)	3(1)						3(1)	5(1)				8(4)			80(53)
	सर्वयोग	24(17)						24(18)						16(12)						8(2)						8(4)						80(53)

विकल्पों की योजना :— प्रश्न सं. 3,4,5,11,13,14 एवं 16 में है। नोट:—कोष्ठक के बाहर की संख्या 'अंकों' की तथा अंदर की संख्या 'प्रश्नों' के द्योतक है।

विशेष :— उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

उच्च माध्यमिक परीक्षा, 2026
Senior Secondary Examination, 2026
नमूना प्रश्न-पत्र
Model Paper
विषय – अंग्रेजी अनिवार्य
Sub : English Compulsory
कक्षा – 12वीं
Class: 12th

समय : 03 घण्टे 15 मिनट

पूर्णांक : 80

GENERAL INSTRUCTIONS TO THE EXAMINEES:

Candidate must first write his/her Roll No. on the question paper compulsorily.

All the questions are compulsory.

Write the answer to each question in the given answer-book only.

For questions having more than one part, the answers to those parts are to be written together in continuity.

Write down the serial number of the question before attempting it.

Section-A
(Reading)

1. Read the following passage carefully and answer the questions given below :-
(1X9=9)

Man has through the ages sought in vain for an imaginary elixir of life, the divine Amrita, a draught of which was thought to confer immortality. But the true elixir of life lies near to our hands. For it is the commonest of all liquids, plain water! I remember one day standing on the line which separates the Libyan Desert from the valley of the Nile in Egypt. On one side was visible a sea of billowing sand-without a speck of green or a single living thing anywhere visible on it. On the other side lay one of the greenest, most fertile and densely populated areas to be found anywhere on the earth, teeming with life and vegetation. What made this wonderful difference? Why, it is the water of the River Nile, flowing down to the Mediterranean from its sources a couple of thousands of miles away. Geologists tell us that the entire soil of the Nile valley is the creation of the river itself, brought down as the finest silt in its flood waters, from the highlands of Abyssinia and from remote Central Africa and laid down through the ages in the trough through which the Nile flows into the sea. Egypt, in fact, was made by its river. Its ancient civilization was created and is sustained by the life-giving waters which come down year after year -with unfailing regularity.

There is nothing which adds so much to the beauty of the countryside as water, be it just a little stream trickling over the rocks, or a little pond by the wayside where the cattle quench their thirst of an evening. The rain fed tanks that are so common in South India - alas! often so sadly neglected in their maintenance are a cheering sight when they are full. They are of course, shallow but this is less evident since the water is silt-laden and throws the light back, and the bottom does not therefore show up. These tanks play a vital role in South Indian agriculture. In Mysore, for example, much of the rice is grown in them. Some of these tanks are surprisingly large and it is a beautiful sight to see the sunrise or set over one of them. Water in the landscape may be compared to the eyes in a human face. It reflects the mood of the hour, being bright and gay when the sun shines, turning to dark and gloomy when the sky is overcast.

Questions :-

- A. What is the elixir of life ? (1)
- B. Which two distinct geographical regions are mentioned in the passage ? (1)
- C. How is Libyan Desert described ? (1)
- D. Why is Valley of the Nile fertile and densely populated ? (1)
- E. Which country is made by its river ? (1)
- F. What plays a vital role in South Indian agriculture? (1)

G. Find out the words from the passage which mean: -

- (i) A liquid which is considered essential for immortality. (1)
- (ii) The sky covered with clouds. (1)
- (iii) To satisfy the feeling of thirst. (1)

2. Read the following passage carefully and answer the questions given below :-
(1X6=6)

The elements of Nature have the ability to purify not only things but also beings as well. Man makes use of the elements to purify his body. Very often, for want of proper and pure environment many a gem remains hidden in sands, and many a flower withers away unseen in thorns. Sometimes insufficient and improper training spoils the inborn traits of virtue. Even if the inborn nature is a little impure, we can purify it and make it perfect through nurture. Dogs in the street are dirty with dirty habits. But a well brought up dog is not only clean, but behaves very methodically and decently. Man does inherit the traits of animals. But through training, he becomes man. Through samskaras and Nature, the impure legacy from the animals is washed off and the latent purity in man is made to shine.

Parrots speak, if trained. They can imitate human speech. Two parrots were brought up by two people: One was a hunter, the other a scholar. They both trained their pets in speech. The first parrot brought up by the hunter spoke words of harshness. Its expressions were crude, rude and uncivilized. The second bird had acquired softness in speech. It spoke with refinement and culture. The first one learnt the vulgar slang of the cruel hunter and his customers. The latter was quick in repeating the kind words of affectionate welcome and farewell in the scholar's house. Both the parrots were brothers born to the same mother bird. But on account of the bringing up and the atmosphere available around, their expressions and behaviour differed very greatly. It is not enough, if we are born pure. We should also be brought up in a pure atmosphere among the cultured people. Else, the inborn purity will wither away or will get eclipsed by the contaminating time and place of impure environment.

Questions :-

- A. What is the ability of the elements of Nature ? (1)
- B. What spoils the inborn traits of virtue ? (1)
- C. How does our latent purity shine ? (1)
- D. What is the effect of atmosphere ? (1)
- E. Find out the opposite word for 'softness'. (1)
- F. Find out the same word for 'the virtue, we get by birth'. (1)

Section-B
(Writing)

3. You are Sonu/Sonam, the cultural secretary of G.S.S.S. Bikaner. The block level programme of 'Yuva-Mahotsav' is going to be organised in your school. Write a notice in about 80 words inviting the students of your school to take part in this programme. (4)

OR

You have been invited to your friend's birthday party. However you will not be able to attend due to some unavoidable reasons. Write a polite reply in about 80 words declining the invitation.

4. Your school organised a 'Career Fair' last week. Prepare a report on the programme in about 100 words. (Date & venue, preparation of the programme, purpose, eminent speaker and professionals, participants and stalls, activities conducted, motivation talk) (5)

OR

Write a paragraph in about 100 words on 'Hariyalo- Rajasthan Abhiyan'.
(What was the campaign, how many saplings were aimed to plant, how did it encourage people, community involvement, use of technology and monitoring, contribution of education department)

5. You are Megha/Mehul. The presence of a wine shop just a few steps away from your school has become a matter of serious concern for students, parents and teachers. Many students feel unsafe and learning environment is getting disturbed due to the frequent gatherings near the shop. Write a letter to the district collector complaining about the wine shop situated close to your school building. (5)

OR

You are Nidhi/Naman, a certified yoga instructor with ample experience. You have seen an advertisement in The Times of India for the post of Yoga Teacher at Green Valley Sr. Sec. School, Jodhpur. Write an application for the same. Include your experience, qualifications and achievements in different yoga competitions. Attach a suitable resume.

Section-C
(Grammar)

6. Fill in the blanks by choosing the appropriate phrasal verbs given in the brackets :- (1X3=3)
(A) Corona epidemic -----in India in 2020.

- (broke through/broke out)
- (B) The students must -----their preparation to get success.
(carry out / carry on)
- (C) It is already cool. Please-----the fan.
(turn on /turn off)
7. Fill in the blanks by choosing the correct conjunction given in the brackets :- (1X3=3)
- (A) She could not study well -----She got good marks.
(when/though)
- (B) Pay attention to your studies-----You may pass.
(unless / so that)
- (C) Anil is rich -----All the boys want to be his friends .
(so/if)
8. Combine each set of sentences into one sentence as directed : (1X2=2)
- (A) He has some duties. He must perform them .
(Use infinitive)
- (B) The monkey jumped. He ran away.
(Use participle)
9. Fill in the blanks with the correct form of the conditional verb: (1X2=2)
- (A) If I----- (be) the principal of my school, I would run the school very well.
- (B) If India had played well, it ----- (win) the match.

Section-D
(Textual Questions)

10. Read the passage and answer the questions given below: (1X6=6)

The young girl opened the package, which was so badly done up that the contents came into view at once. She gave a little cry of joy. She found a small rattrap, and in it lay three wrinkled ten kronor notes. But that was not all. In the rattrap lay also a letter written in large, jagged characters-

"Honoured and noble Miss, Since you have been so nice to me all day long, as if I was a captain, I want to be nice to you, in return, as if I was a real captain- for I do not want you to be embarrassed at this Christmas season by a thief; but you can give back the money to the old man on the roadside, who has the money pouch hanging on the window frame as a bait for poor wanderers. The rattrap is a Christmas present from a rat who would have been caught in

this world's rattrap if he had not been raised to captain, because in that way he got power to clear himself.

Written with friendship and high regard,

Captain von Stahle."

Questions :-

(A) What was not found in the package ? (1)

(i) Rattrap (ii) Three notes (iii) Spoon (iv) Letter

(B) How many notes were there in the package ? (1)

(i) Two (ii) Three (iii) One (iv) Four

(C) How was the rattrap-seller raised ? (1)

(i) As a beggar (ii) As a relative

(iii) As a doctor (iv) As a captain

(D) Who wrote the letter ? To whom ? (1)

(E) What was the Christmas gift ? (1)

(F) How did the rattrap seller address the girl ? (1)

11. Answer **any one** of the following questions in about 60 words : (3)

(A) Describe the works done by Gandhi for improving the health condition in Champaran. (Indigo)

(B) Describe the efforts done by the author to conquer the fear of water. (Deep Water)

12. Answer the following questions in about 20-30 words: (2X2=4)

(A) What does M. Hamel think about the French language ? (The Last Lesson)

(B) What is the name of the novel written by Umberto Eco? What is the reason for its huge success ? (The Interview)

13. Explain **any one** of the following stanzas with reference to the context. (5)

And such too is the grandeur of the dooms

We have imagined for the mighty dead;

All lovely tales that we have heard or read;

An endless fountain of immortal drink,

Pouring unto us from the heaven's brink .

OR

Driving from my parent's home to Cochin last Friday morning,
I saw my mother, beside me,
doze, open mouthed, her face ashen like that
of a corpse and realized with pain
that she was as old as she looked but soon
put that thought away.

14. Answer **any one** of the following questions in about 60 words :- (3)

(A) How will keeping quiet help create a better world ? (Keeping Quiet)

(B) What is the central idea of the poem 'Aunt Jennifer's Tigers' ?

(Aunt Jennifer's Tigers)

15. Answer the following questions in 20-30 words :- (2x2=4)

(A) List the natural things of beauty mentioned in the poem.

(A Thing of Beauty)

(B) What was the plea of the folk who had put up the roadside stand?

(A Roadside Stand)

16. Answer **any one** of the following questions in about 60 words : (3)

(A) Did Dr. Sadao do his duty honestly? Explain your answer with suitable reasons.

(The Enemy)

(C) How was the tiger king killed by the hundredth tiger ?

(The Tiger King)

17. Answer the following questions in about 20-30 words : (2x2=4)

(A) How can the indignities of untouchability be thrown away ?

(Memories of Childhood-We Too are Human Beings)

(B) For what purpose is Antarctica regarded as the ideal place for scientific study?

(Journey to the End of the Earth)

18. Choose the correct option as answer :

(A) Which newspaper was there on the platform of the third level ? (1)

(i) The New York Times (ii) The World

(iii) The Grand Central Times (iv) The Hindu

- (B) What was the name of Charley's psychiatrist ? (1)
- (i) Sam (ii) Louisa
(iii) Tom (iv) Garfield
- (C) How old was Derry? (1)
- (i) Ten (ii) Twelve
(iii) Fifteen (iv) Fourteen
- (D) How did Mr. Lamb lose his leg? (1)
- (i) Lost in a war (ii) Lost in an accident
(iii) Lost in a medical surgery (iv) Lost while falling from a tree
- (E) What terrible warning did Zitkala-Sa receive from her friend Judewin ? (1)
- (i) Eating by formula (ii) Wearing immodest dress
(iii) Sharing room with ugly girls (iv) Cutting of the hair
- (F) Why did Zitkala-Sa feel humiliated during the cutting of her long hair ? (1)
- (i) Because she did not like the hairstyle they chose for her.
(ii) Because cutting hair was considered a work of cowardice among her people .
(iii) Because she wanted short hair like white girls.
(iv) Because her friends had already cut their hair.
- (G) How much money was to be paid for fifty rings? (1)
- (i) 5 lacs (ii) 2 lacs
(iii) 1 lac (iv) 3 lacs
- (H) Who was the head of 'Students on Ice' programme? (1)
- (i) Hana (ii) Tishani Doshi
(iii) Geoff Green (iv) Bama
- (I) Where was Sadao's wife born ? (1)
- (i) USA (ii) Tibet
(iii) Japan (iv) Korea

प्रश्नपत्र-योजना, 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः- ऋग्वेदः - VU-44

अवधि:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः-56

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	8. ½	14.82%
2	अवबोधः	6	10.71%
3.	ज्ञानोपयोगः	13	23.21%
4	कौशलम्	17	30.36%
5	विश्लेषणम्	11 ½	20.90%
योगः		56	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलङ्काः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	½	9	14.28%	15निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	10/1	½	5	08.93%	15निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/1	1	10	14.28%	25निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	1½	15	32.14%	60निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	3/3	3	9	16.09%	40निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	2/2	4	8	14.28%	40निमेषाः
योगः		53/18		56	100	195निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः

क्र. सं.	विषयवस्तु	अंकभारः	प्रतिप्रश्नम्-अंकाः
1.	ऋग्वेद संहिता, 33अध्यायतः 60पर्यन्तम्	30	53.58%
2.	पाणिनीय शिक्षा (प्रथमाध्यायतः षष्ठाध्यायपर्यन्तम्)	13	23.21%
3.	आश्वलायन-गृह्यसूत्रानुसारिणी विवाहोपनयनपद्धतिः	13	23.21%
योगः		56	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा-वरिष्ठोपाध्याय:विषयः - ऋग्वेदः - VU-44

पूर्णांकाः -56 अङ्काः

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कौशलम्/मौलिकता					विक्षेपणम्					योगः
		बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1.	ऋग्वेद संहिता, 33अध्यायतः 60पर्यन्तम्	2(1)					1 (-)	1 (1)				1 (-)	1 (-)	3 (1)			1 (-)									8 (2)	30(13)
2	पाणिनीय शिक्षा(प्रथमाध्यायतः षष्ठाध्यायपर्यन्तम्	2(-)		3(2)			1(-)						1(-)							3 (1)				3 (1)			13(4)
3	आश्वलायन- गृह्यसूत्रानुसारिणी विवाहोपनयनपद्धतिः	1(-)	1/2 (-)					3(-) (-)				2 (-)	2 (-)	3 (1)				1 (-)					1/2 (-)				13(1)
	योगः	5(1)	1/2 (-)	3 (2)			1 (-)	2 (1)	3 (-)			3 (-)	1(-)	6(1)		3 (1)		1(-)	1 (-)	12 (8)	3(1)			1/2 (-)	3(1)	8(2)	
	सर्वयोगः	8 1/2(3)					6(1)					13 (2)					17(9)					11 1/2(3)					56(18)

विकल्पयोजना :- खण्ड-स-द-योः” प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions-18

No. of printed Pages

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

कक्षा - वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- ऋग्वेदः - VU-44

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा-2026

समय:-3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांका:- 56

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1)परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम्-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः-ऋग्वेदः -VU-44

समयः- 3:15(सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः - 56

खण्डः-"अ"

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः-

18X½=9

(i) ऋग्वेदस्य शाखा आसन् ।

½

(अ) शतम्

(ब) नव

(स) एकविंशतिः

(द) सहस्रम्

(ii) पाणिनीय-शिक्षा सम्बद्धा अस्ति-

½

(अ) सामवेदेन

(ब) यजुर्वेदेन

(स) ऋग्वेदेन

(द) अथर्ववेदेन

(iii) यादयः सन्ति -

½

(अ) अन्तःस्थाः

(ब) यमाः

(स) स्पर्शाः

(द) स्वराः

(iv) 'विवाहः' इति शब्दे धातुरस्ति-

½

(अ) भूः

(ब) लिख्

(स) वह्

(द) चर्

(v) जयासंज्ञकमन्त्राः सन्ति -

½

(अ) 12

(ब) 11

(स) 13

(द) 14

(vi) चतुस्त्रिंशत्तमे(34) सूक्ते कति मन्त्राः सन्ति ?

½

(अ) 11

(ब) 12

(स) 11

(द) 15

(vii) पञ्चचत्वारिंशत्तमे सूक्ते छन्दः अस्ति -

½

(अ) गायत्री.

(ब) बृहती.

(स) अनुष्टुप्

(द) जगती

(viii) एकोनचत्वारिंशत्तमे सूक्ते देवता अस्ति-

½

(अ) अग्निः

(ब) मरुतः

(स) इन्द्रः

(द) बृहस्पतिः

(ix) विवृतं भवति -	1/2
(अ) एकमात्रिकम् (ब) त्रिमात्रिकम् (स) द्विमात्रिकम् (द) कोऽपि न	
(x) कति पाठकाधमाः ?	1/2
(अ) अष्ट (ब) नव (स) षट् (द) सप्त	
(xi) मधुपर्कं निर्मायते-	1/2
(अ) कांस्यपात्रे (ब) अयःपात्रे (स) स्वर्णपात्रे (द) रजतपात्रे	
(xii) सप्तचत्वारिंशत्तमे सूक्ते कति मन्त्राः सन्ति ?	1/2
(अ) द्वादश (ब) दश (स) त्रयोदश (द) पञ्चदश	
(xiii) वैश्यस्य उपनयनं कदा भवति ?	1/2
(अ) एकादशवर्षे (ब) अष्टमवर्षे (स) द्वादशवर्षे (द) नवमवर्षे	
(xiv) त्रिपञ्चाशत्तमे सूक्ते कः ऋषिः?	1/2
(अ) प्रकण्वः (ब) काण्वः (स) आङ्गिरसः (द) गौतमः	
(xv) क्षत्रियकुमाराय प्रदत्तः सावित्रीमन्त्रः कस्मिन् छन्दसि भवति ?	1/2
(अ) जगतीछन्दसि (ब) गायत्रीछन्दसि (स) त्रिष्टुप्छन्दसि (द) अनुष्टुप्छन्दसि	
(xvi) षट्त्रिंशत्तमे सूक्ते कति मन्त्राः सन्ति ?	1/2
(अ) एकोनविंशतिः (ब) त्रिंशत् (स) विंशतिः (द) एकविंशतिः	
(xvii) कस्मिन् संस्कारे सप्तपदी भवति ?	1/2
(अ) उपनयने (ब) नामकरणे (स) विवाहे (द) समावर्तने	
(xviii) द्विचत्वारिंशत्तमे सूक्ते कः देवः?	1/2
(अ) अग्निः (ब) पूषा (स) वरुणः (द) इन्द्रः	

2. रिक्तस्थानानि पूरयत-

10x1/2=5

(i) आतत्पितृन् चोदयः ।	1/2
(ii) गाथपतिं.....सुम्रमीमहे ।	1/2

(iii) प्रियमेध.....विरूपयत् ।	½
(iv) तेना सत्यात्वचा ।	½
(v) गान व्राणा..... सचेताः ।	½
(vi) होतार मग्ने.....जन्मने ।	½
(vii) अष्टवर्ष.....गर्भाष्ट मेवा ।	½
(viii) विष्णुस्त्वा..... नुषजति ।	½
(ix) घोषा वा.....स्मृताः ।	½
(x) प्राकृते.....स्वयंभुवा ।	½

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः-

1x10=10

(i) दण्डधारणविधिः कुत्र भवति ?	1
(ii) शमीपलाशमिश्रान् लाजान् कः जुहोति ?	1
(iii) मधुपर्कविधिः कुत्र भवति ?	1
(iv) उपनयनशब्दस्य व्युत्पत्तिं लिखत ।	1
(v) विवाहे विष्टरोपवेशनमन्त्रं लिखत ?	1
(vi) साङ्गुष्ठं कः गृह्णाति ?	1
(vii) के ऊष्मवर्णाः ? लिखत ।	1
(viii) ऋग्वेदस्योपवेदः कः ?	1
(ix) ऋग्वेदे कति मण्डलानि सन्ति ?	1
(x) ऋग्वेदस्य कति शाखाः आसन् ?	1

खण्डः - 'ब'

लघूत्तरात्मकाः प्रश्नाः -

10x1½=15

4. आवः शमं० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
5. परियदिन्द्र० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½

6. परा चिच्छीर्षा० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
7. समाने अहन्० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
8. हिरण्ययेन सविता० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
9. मावो मृगोनः ० इति मन्त्रः सस्वरं लेखनीयः ।	1½
10. त्वं दिवो बृहत ० इति मन्त्रं सस्वरं लिखत ।	1½
11. असम क्षेत्रमसमा ०इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
12. स्पर्शवर्णाः कति ?	1½
13. धैवतस्वराः कुत्रान्तर्भवन्ति ?	1½

खण्डः - 'स'

दीर्घोत्तरात्मकाः प्रश्नाः (शब्दसीमा 100 शब्दाः)

14. पाणिनीयशिक्षानुसारेण स्वराः कतिविधाः? के च ते ।	3

अथवा

कति विवृत्तयः? स्पष्टयत ।

15. वरार्चनमन्त्रः कः ? लिखत ।	3

अथवा

कन्यादानसंकल्पं लिखत ।

16. सिन्दूरदानं मन्त्रः लेखनीयः ।	3

अथवा

गायत्र्युपदेशप्रकारं लिखत ।

निबन्धात्मकाः प्रश्नाः (शब्दसीमा 250 शब्दाः) 4x2 = 8

17. निम्नांकितेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं पूरणीयाः ।	4

(क) त्वमेतान् ०

(ख) त्रिरश्विना ०

- (ग) याति देव०
(घ) उपो स्थेषु ०
(ङ) यथानो मित्रो ०
(च) अधाइतं ०

अथवा

ऋग्वेदस्य शाखाः सविस्तरं वर्णयत ।

18. निम्नांकितेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं पूरणीयाः ।

4

- (क) एषो उषा ०
(ख) अयं वां ०
(ग) एषायुक्त ०
(घ) उषोवाजं ०
(ङ) सुपेशस ०
(च) येना पावक ०

अथवा

ऋग्वेदस्य सांस्कृतिकमहत्त्वं वर्णयत ।

प्रश्नपत्र - योजना, 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- शुक्लयजुर्वेदः - VU-45

अवधि:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः:-56

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	17	30.35%
2	अवबोधः	16	28.57%
3.	ज्ञानोपयोगः	13	23.22%
4	कौशलम्	05	08.93%
5	विश्लेषणम्	05	08.93%
योगः		56	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलङ्काः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	1/2	9	14.28%	15निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	10/1	1/2	5	08.93%	15निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/1	1	10	14.28%	25निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	1 1/2	15	32.14%	60निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	3/3	3	9	16.09%	40निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	2/2	4	8	14.28%	40निमेषाः
योगः		53/18		56	100	195निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः

क्र. सं.	विषयवस्तु	अंकभारः	प्रतिप्रश्नम्- अंकाः
1.	शुक्लयजुर्वेदसंहिता	30	53.58%
2.	याज्ञवल्क्यशिक्षा	13	23.21%
3.	विवाहोपनयनपद्धतिः	13	23.21%
योगः		56	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा-वरिष्ठोपाध्याय:विषयः - शुक्लयजुर्वेदः - VU-45

पूर्णांकाः -56 अङ्काः

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कौशलम्/मौलिकता					विश्लेषणम्					योगः
		बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1.	शुक्लयजुर्वेदसंहिता, 6अध्यायतः 9पर्यन्तम्	3(1)	1(1)	1 (1)	3 (2)		1 (-)	2 (-)	1 (-)	3(2)	4 (1)		1(-)	4½ (3)		2 (1)				1½ (1)	2 (-)						30(13)
	याज्ञवल्क्यशिक्षा	1(-)			3(1)		1 (-)	1(-)					1(-)	1½ (1)		3 (1)				1½ (1)							13(4)
	विवाहोपनयनपद्धतिः	1(-)	1(-)		3 (1)			3(-)				2 (-)	3(-)														13(1)
	योगः	5(1)	2 (1)	1 (1)	3 (2)	6 (2)	2 (-)	3 (-)	4 (-)	3(2)	4 (1)	2 (-)	5(-)	6 (4)		3(1)	2(1)			5(2)							
सर्वयोगः		17(7)					16(3)					13 (4)					5(2)					5(2)					56(18)

विकल्पयोजना :- खण्ड-स-द-योः” प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions-18

No. of printed Pages

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- शुक्लयजुर्वेदः - VU-45

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा-2026

समय:-3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः- 56

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1)परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम्-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः-शुक्लयजुर्वेदः -VU-45

समयः- 3:15(सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः - 56

खण्डः-"अ"

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः-

18X $\frac{1}{2}$ =9

i) सप्तमाध्याये मन्त्राः सन्ति-

$\frac{1}{2}$

(अ) 47

(ब) 49

(स) 46

(द) 48

ii) घृतद्वृतपावानः मन्त्रः वर्तते-

$\frac{1}{2}$

(अ) नवमे अध्याये

(ब) सप्तमे अध्याये

(स) षष्ठे अध्याये

(द) अष्टमे अध्याये

iii) ब्राह्मणवटोः यज्ञोपवीतं कदा वर्तते-

$\frac{1}{2}$

(अ) एकादशे वर्षे

(ब) द्वादशे वर्षे

(स) अष्टमे वर्षे

(द) सप्तमे वर्षे

iv) यजुर्वेदे सम्प्रदायाः सन्ति -

$\frac{1}{2}$

(अ) पञ्च

(ब) सप्त

(स) त्रयः

(द) द्वौ

v) नवमाध्याये कति मन्त्राः सन्ति -

$\frac{1}{2}$

(अ) सप्तविंशतिः

(ब) अष्टत्रिंशत्

(स) चत्वारिंशत्

(द) पञ्चाशत्

vi) पारस्करगृह्यसूत्रस्य रचयिता कः ?

$\frac{1}{2}$

(अ) आश्वलायनः

(ब) पारस्करः

(सः) गौतमः

(द) गोमिलः

vii) सप्तमाध्याये कति अनुवाकाः सन्ति-

$\frac{1}{2}$

(अ) सप्तविंशतिः

(ब) अष्टचत्वारिंशत्

(स) पञ्चविंशतिः	(द) विंशतिः	
viii) षष्ठाध्यायस्य प्रथमोमन्त्र कः?		½
(अ) वाचस्पतये	(ब) देवस्यत्वा	
(स) उपयामगृहितो	(६) देवस्त्वा	
ix) यज्ञोदेवानाम्० इति मन्त्रः कस्मिन् अध्याये अस्ति-		½
(भ) षष्ठे अध्याये	(ब) नवमे अध्याये	
(स) अष्टमे अध्याये	(द) सप्तमे अध्याये	
x) अष्टमाध्याये मन्त्राः सन्ति -		½
(अ) पञ्चषष्टिः	(ब) त्रिषष्टिः	
(स) चतुःषष्टिः	(द) अष्टषष्टिः	
xi) अग्निरेकाक्षरेण० इति मन्त्रः कस्मिन् अध्याये अस्ति -		½
(अ) नवमेध्याये	(ब) सप्तमेऽध्याये	
(स) षष्ठेऽध्याये	(द) अष्टमेऽध्याये	
xii) अजिनधारणम् भवति-		½
(अ) विवाहे	(ब) यज्ञोपवीते	
(स) विवाहे यज्ञोपवीते	(द) कुत्रापि न	
xiii) पाठदोषाः भवन्ति -		½
(अ) 14	(ब) 25	
(स) 25	(द) 50	
xiv) लाजाहोमे कन्या जुहोति-		½
(अ) तण्डुलान्	(ब) लाजान्	
(स) पायसम्	(द) घृतम्	
(xv) यजुर्वेदस्योपवेदो विद्यते-		½
(अ) कल्पवेदः	(ब) धनुर्वेदः	
(स) गान्धर्ववेदः	(६) आयुर्वेदः	
(xvi) क्षत्रियस्य दण्डः विधीयते-		½

(अ) अश्वत्थः	(ब) पलाशः	
(स) खदिरः	(६) आम्रः	
(xvii) कस्मिन् संस्कारे सप्तपदी भवति-		½
(अ) उपनयने	(ब) विवाहे	
(4) नामकरणे	(द) समावर्तने	
(xviii) कति संख्याकाः हस्तदोषाः?		½
(अ) 14	(ब) 6	
(स) 7	(द) 12	

2. रिक्तस्थानानि पूरयत -

10x½ = 5

i) शर्म्मास्य वधूत.....अरातरो ।	½
ii) मूर्धानन्दिवो.....जातमग्निम् ।	½
iii) सजोषाइन्द्र..... शूरविद्वान् ।	½
iv) यातेधामा.....अयासः ।	½
v) उदुत्यञ्जात.....केतवः ।	½
vi) मही द्यौः.....मिमक्षताम् ।	½
vii) यथाऽऽदावुच्च..... समापयेत् ।	½
viii) आदित्यो मुनिभिः..... च ।	½
ix) दीक्षावदेके..... वचनात् ।	½
x) अधिरथ.....दुहितृमते ।	½

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्ना

10x1 = 10

I) षष्ठाध्याये कति अनुवाकाः सन्ति ?	1
II) अष्टमाध्याये कति मन्त्राः सन्ति ?	1
III) नवमाध्याये प्रथमः मन्त्रः लेखनीयः ?	1
IV) याज्ञवल्क्यशिक्षानुसारेण वर्णोच्चारणे के दोषाः ?	1
V) दण्डधारणमन्त्रो लेखनीयः ?	1

VI) मेखलाबन्धनं कस्मिन् संस्कारे क्रियते?	1
VII) साङ्गुष्ठं कः गृह्णाति ?	1
VIII) अमोहमस्मि इति मन्त्रः पूरणीयः ।	1
IX) क्षत्रियवर्णे कस्मिन् वर्षे यज्ञोपवीतसंस्कारः भवति ?	1
X) मधुपर्कविधिः कुत्र भवति ?	1

xi) लघूत्तरात्मकप्रश्नाः

10 x 1½ = 15

4. घृतेनाक्तौ ० इति मन्त्रः पूरणीयः ।	1½
5. सुवीरोवीरान् ० इति मन्त्रो लेखनीयः ।	1½
6. समुद्रन्ते ० इति मन्त्रः पूरणीयः ।	1½
7. मित्रो नवाक्षरेण ० इति मन्त्रः पूरणीयः ।	1½
8. हृदेत्वा ० इति मन्त्रः पूरणीयः ।	1½
9. सोमः पवते ० इति मन्त्रः पूरणीयः ।	1½
10. एकमात्रो ० इति श्लोक पूरणीयः ।	1½
11. वाममद्य ० इति मन्त्रः पूरणीयः ।	1½
12. वातो वा ० इति मन्त्रः प्रपूरणीयः ।	1½
13. आख्यातम् पदस्य गोत्रं किम् ?	1½

दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः -

3x3 = 9

14. जयाहोममन्त्रान् लिखत ।	3
----------------------------	---

अथवा

राष्ट्रभृ - होममन्त्रान् लिखत ।

15. पाठके कति दोषाः भवन्ति ? के च ते ?	3
--	---

अथवा

याज्ञवल्क्यस्य परिचयो देयः ।

16.

उदात्तादीनां स्थानं वर्णयत ।

3

अथवा

अक्षराणां जातिं वर्णयत ।

निबन्धात्मकाः प्रश्नाः (शब्दसीमा 250 शब्दाः)

4x2 = 8

17. निम्नांकितेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं पूरणीयाः ।

4

(क) इदमाप ।

(ख) समुद्रं गच्छ ।

(ग) तंप्रत्क्रथा ।

(घ) वाचस्पतये ।

(ङ) गृहाऽऊर्जा..... ।

(च) कोऽदात् ।

अथवा

वेदस्य धार्मिकं महत्त्वं वर्णयत ।

18. निम्नांकितेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं पूरणीयाः ।

4

(क) हृदेत्वा..... ।

(ख) कार्ष्णिरसि..... ।

(ग) देवा गातु..... ।

(घ) मूर्ध्ना नन्दिवो..... ।

(ङ) स्वाङ्कृतोषि..... ।

अथवा

वेदस्य षष्ठेऽध्याये कस्य यागस्य वर्णनमस्ति ? लिखत ।

प्रश्नपत्र-योजना, 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- सामवेदः - VU-47

अवधि:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः-56

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.स.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	17	30.35%
2	अवबोधः	16	28.57%
3.	ज्ञानोपयोगः	13	23.22%
4	कौशलम्	05	08.93%
5	विश्लेषणम्	05	08.93%
योगः		56	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	1/2	9	14.28%	15निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	10/1	1/2	5	08.93%	15निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/1	1	10	14.28%	25निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	1 1/2	15	32.14%	60निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	3/3	3	9	16.09%	40निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	2/2	4	8	14.28%	40निमेषाः
योगः		53/18		56	100	195निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः

क्र. सं.	विषयवस्तु	अंकभारः	प्रतिप्रश्नम्- अंकाः
1.	सामवेदसंहिता-पञ्चमोऽध्यायः	30	53.58%
2.	नारदीयशिक्षा	13	23.21%
3.	छन्दोगानां विवाहोपनयनपद्धतिः	13	23.21%
योगः		80	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा-वरिष्ठोपाध्याय:विषयः - सामवेदः - VU-47

पूर्णांकाः -56 अङ्काः

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कौशलम्/मौलिकता					विश्लेषणम्					योगः
		बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु. लघुतरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघुतरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघुतरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघुतरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघुतरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1.	सामवेदसंहिता-पञ्चमोऽध्यायः	3(1)	1(1)	1 (1)	3 (2)		1 (-)	2 (-)	1 (-)	3(2)	4 (1)		1(-)	4½ (3)		2 (1)					1½ (1)	2 (-)					30(13)
	नारदीयशिक्षा	1(-)			3(1)		1 (-)	1(-)					1(-)	1½ (1)					3 (1)			1½ (1)					13(4)
	छन्दोगानां विवाहोपनयनपद्धतिः	1(-)	1(-)		3 (1)				3(-)			2 (-)	3(-)														13(1)
	योगः	5(1)	2 (1)	1 (1)	3 (2)	6 (2)	2 (-)	3 (-)	4 (-)	3(2)	4 (1)	2 (-)	5(-)	6 (4)					3(1)	2(1)				5(2)			
सर्वयोगः		17(7)					16(3)					13 (4)					5(2)					5(2)					56(18)

विकल्पयोजना :- खण्ड-स-द-योः” प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions-18

No. of printed Pages

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- सामवेदः - VU - 47

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा - 2026

समय: - 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः- 56

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1)परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम्-2025

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः-सामवेदः -VU-47

समयः- 3:15(सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः - 56

खण्डः-"अ"

1. बहुविकल्पात्मक प्रश्नाः

18X½=9

(i) कौथुमी शाखा वर्तते -

½

(अ) ऋग्वेदस्य (ब) यजुर्वेदस्य (स) सामवेदस्य (द) अथर्ववेदस्य

(ii) प्रथमखण्डे मन्त्राः सन्ति-

½

(अ) नव (ब) पंच (स) दश (द) सप्त

(iii) सामवेदे स्वराङ्कनं क्रियते -

½

(अ) हस्तेन (ब) मुखेन (स) अङ्गुलिपर्वणा (द) पादाङ्गुष्ठेन

(iv) पवमानपर्वणि मन्त्राः सन्ति -

½

(अ) अग्निविषयकाः (ब) सोमविषयकाः (स) इन्द्रविषयकाः (द) रुद्रविषयकाः

(V) पुनानः सोम० इति मन्त्रः वर्तते -

½

(अ) प्रथमखण्डे (ब) पञ्चमखण्डे (स) नवमखण्डे (द) सप्तमखण्डे

(Vi) सामवेदस्योपवेदोऽस्ति -

½

(अ) आयुर्वेदः (ब) धनुर्वेदः (स) गान्धर्ववेदः (द) अर्थशास्त्रम्

(vii) सामवेदस्य ऋत्विग् वर्तते-

½

(स) अध्वर्युः (ब) होता (स) ब्रह्मा (द) उद्गाता

(viii) उच्चैरुच्चारितं व्यक्तपदाक्षरमुच्यते- ½

(अ) समम् (ब) मधुरम् (स) विकृष्टम् (द) सुकुमारम्

(ix) दशमखण्डस्य मन्त्रो वर्तते - ½

(अ) उच्चाते जातमन्धसो ० (ब) अञ्जतेव्यञ्जते

(स) सुतासो मधुमत्तमा० (द) इन्द्रमच्छसुता०

(x) मूर्च्छनाः भवन्ति - ½

(अ) एकविंशतिः (ब) त्रयः (स) पञ्चाशत् (घ) सप्त

(xi) निषादः प्रीणाति- ½

(अ) यक्षान् (ब) देवान् (स) पितॄन् (द) मानवान्

(xii) सामगाः गायन्ति- ½

(अ) गात्रवीणायाम् (स) दारवीणायाम् (ब) स्वरवीणायाम् (द) गानवीणायाम्

(xiii) क्षत्रियमुपानयेत्- ½

(अ) गर्भेकादशेवर्षे (स) गर्भाद् द्वादशेवर्षे (द) गर्भाद् पञ्चमेवर्षे

(xiv) 'मेखला' भवति - ½

(अ) सप्तहस्ता (ब) नवहस्ता (स) दशहस्ता (द) पञ्चहस्ता

(XV) नासा सम्मितोदण्डः वर्तते - ½

(अ) ब्राह्मणस्य (ब) विशः (स) क्षत्रियस्य (द) अन्यस्य

(xvi) शमीपलाशमिश्राः भवन्ति - ½

(अ) लाजाः (ब) हरिद्राः (स) अक्षताः (द) समिधाः

(xvii) विवाहे 'दाता' भवति - ½

(अ) प्राङ्मुखः (ब) प्रत्यङ्मुखः (द) उदङ्मुखः (द) दक्षिणमुखः

(xviii) सांगुष्ठं गृह्णाति - $\frac{1}{2}$

(अ) वरः (ब) कन्या (स) माता (द) पिता

2. रिक्तस्थानानि पूरयत- $10 \times \frac{1}{2} = 5$

(i) तिस्रो वाच धेनवः । $\frac{1}{2}$

(ii) मन्द्रया सोम देवयुः । $\frac{1}{2}$

(iii) पवमाना असृक्षत..... धारया । $\frac{1}{2}$

(iv) तं वः सखायो गायत । $\frac{1}{2}$

(V) अग्रे वाचः..... कनिक्रदत् । $\frac{1}{2}$

(vi) गोभिष्टे..... वासयामसि । $\frac{1}{2}$

(vii) उच्चनीच..... प्रवर्तते । $\frac{1}{2}$

(viii) पवित्रं पावनं..... प्रकीर्तितम् । $\frac{1}{2}$

ix) वर्णं पवित्रं..... आगात् । $\frac{1}{2}$

X) इममश्मानस्थिरा भव । $\frac{1}{2}$

3. अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नाः $10 \times 1 = 10$

i) पूर्वार्चिके कति प्रपाठकाः सन्ति । 1

ii) पंचमाध्यायं पवमानं पर्व 'कथं' कथ्यते ? 1

iii) सामवेदस्य कति शाखाः आसन् ? 1

iv) द्रुतां वृत्तिं कदा प्रयोक्तव्या ? 1

v) भैक्षं कस्मै निवेदयेत् ? 1

vi) विष्टरे कः उपविशतिः ?	1
vii) मधुपर्कपदार्थान् लिखत ।	1
viii) अर्घप्रवहणस्य मन्त्रं लिखत ।	1
ix) सप्तपद्याः प्रथमं पदं लिखत ।	1
x) विवाहशब्दस्य व्युत्पत्तिं लिखत ।	1

खण्ड- 'ब'

लघूत्तरात्मक प्रश्नाः-

10x1½=15

4. स्वादिष्ठयामदिष्ठया० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
5. आयावीतिपरिस्रव० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
6. अनुप्रत्नास आयव ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
7. पवस्व वाजसात मोभिः ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
8. इन्दुर्वाजी पवते इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
9. त्रिरस्मै सप्तधेनवो ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
10. प्रपुनानाय वेधसे ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
II. एषस्यधारया ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
12. वृत्तान्तं कथमारभेत् ?	1½
13. स्वरितस्वरस्य कति भेदाः भवन्ति ? लिखत ।	1½

दीर्घोत्तरीयाः प्रश्ना :-

14. वर्वोच्चारणे सावधानतायाः विधानम् वर्णयत ।

3

अथवा

स्वरगतश्रुति विशेषतां प्रतिपादयत ।

15. रङ्गोच्चारणस्य प्रकारं स्पष्टयत

3

अथवा

यकारस्य जकारोच्चारणे के नियमाः? स्पष्टयत ।

16. वरार्चनस्य विधिं समन्त्रं स्पष्टयत ।

3

अथवा

भिक्षाचरणस्य त्रैवर्णिकानां प्रकारं वर्णयत ।

निबन्धात्मकप्रश्ना :-

17. निम्नलिखितेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं पूरणीयाः ।

4

(i) उच्चातेजात ०

(ii) महत्तत्सोमो

(iii) असृक्षत प्रवाजिनो

(iv) अभिसोमास०

(v) प्रसोमदेववीतये

(vi) साकमुज्ञो ०

अथवा

प्रश्नपत्रमतिरिच्य केचन पंचमन्त्राः सस्वरं पूरयत ।

18. निम्नलिखितेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं पूरयत -

4

(i) इन्दुः पविष्ट०

(ii) असर्जिरथ्यो०

(iii) मृज्यमानः सुहस्त्या०

(iv) प्र ते धारा मधुमती

(v) प्रसुन्वानायान्धसो०

(vi) इन्द्रायसोम०

अथवा

सामवेदस्य वर्ण्यविषयमुपस्थापयत ।

प्रश्नपत्र - योजना, 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- अथर्ववेदः - VU-48

अवधि:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः:-56

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	10½	18.75%
2	अवबोधः	11	19.64%
3.	ज्ञानोपयोगः	11½	20.53%
4	कौशलम्	12½	22.32%
5	विश्लेषणम्	10½	18.76%
योगः		56	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः -

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलङ्काः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	½	9	14.28%	15निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	10/1	½	5	08.93%	15निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/1	1	10	14.28%	25निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	1½	15	32.14%	60निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	3/3	3	9	16.09%	40निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	2/2	4	8	14.28%	40निमेषाः
योगः		53/18		56	100	195निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः

क्र. सं.	विषयवस्तु	अंकभारः	प्रतिप्रश्नम्- अंकाः
1.	अथर्ववेदसंहिता, शौनकशाखा 12तमकाण्डम्		
2.	प्रथमतः द्वितीयसूक्तपर्यन्तम्	12	21.42
3.	तृतीयतः चतुर्थसूक्तपर्यन्तम्	12	21.42
पञ्चमसूक्तम्		06	10.71
अथर्ववेदीयग्रहशान्तिपद्धतिः			
पवित्रीकरण-----शङ्खपूजनम्		07	12.5
गणपति.....श्राद्धप्रयोगः		07	12.5
कलशस्थापन----मावाहनम्		06	10.71
पञ्चभूः-----पूर्णाहुतिमन्त्राश्च		06	10.71
योगः		56	100%

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः - अथर्ववेदः - VU-48

पूर्णांकाः -56 अङ्काः

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कौशलम्/मौलिकता					विश्लेषणम्					योगः				
		बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः						
1.	अथर्ववेदसंहिता, शौनकशाखा 12तमकाण्डम्																														
क	प्रथमतः द्वितीयसूक्तपर्यन्तम्	½ (1)			1 ½ (1)			½ (-)		1 ½ (1)			½ (-)		1 ½ (1)			1 (-)		4 (1)			1(-)				12(5)				
ख	तृतीयतः चतुर्थसूक्तपर्यन्तम्		½ (1)	1(1)	1 ½ (1)			½ (-)		1 (-)	1 ½ (1)						½ (-)		1 ½ (1)						4 (1)	12(6)					
ग	पञ्चमसूक्तम्	½ (-)		1 (-)				½ (-)		1 ½ (1)			½ (-)	½ (-)	1(-)		½ (-)									6(1)					
2	अथर्ववेदीयग्रहशान्तिपद्धतिः																														
क	पवित्रीकरण-----शङ्खपूजनम्	½ (-)	½ (-)					½ (-)		1(-)			½ (-)			3(1)	½ (-)			½ (-)						7(1)					
ख	गणपति.....श्राद्धप्रयोगः	½ (-)						½ (-)	½ (-)				½ (-)		1(-)		½ (-)			½ (-)				3(1)		7(1)					
ग	कलशस्थापन-----मावाहनम्	½ (-)						½ (-)					½ (-)	½ (-)					1 (-)		3 (1)					6(1)					
घ	पञ्चभूः-----पूर्णाहुतिमन्त्राश्च		½ (-)		1 ½ (1)					1(-)						1 ½ (1)							1½ (1)			6(3)					
	योगः	2½ (1)	1 ½ (1)	2 (1)	4 ½ (3)			2 (-)	1 ½ (-)	3(-)	4 ½ (3)			2 (-)	1 ½ (-)	2(-)	3 (2)	3 (1)		1 ½ (-)	½ (-)	2(-)	1 ½ (1)	3(1)	4(1)	1 (-)	1(-)	1 ½ (1)	3(1)	4(1)	
सर्वयोगः		10½ (6)					11(3)					11½ (3)					12½ (3)					10½ (3)					56(18)				

विकल्पयोजना :- खण्ड-स-द-योः” प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions-18

No. of printed Pages

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- अथर्ववेद : - VU-48

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा-2026

समय:-3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांका:- 56

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1)परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्न-पत्रम् -2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषय :- अथर्ववेद :

समय :- 3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णाङ्कः -56

खण्डः -'अ'

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः -

18×½ = 9

(i) वेदशब्दः निष्पद्यते-

½

(अ) विद्धातोः

(ब) वेद् धातोः

(स) वद् धातोः

(द) वाधातोः

(ii) अथर्ववेदस्य शाखा अस्ति-

½

(अ) जैमिनी

(ख) माध्यन्दिनी

(स) शौनक

(द) राणायणी

(iii) अथर्ववेदे काण्डानि सन्ति -

½

(अ) विंशतिः

(ब) नव

(स) एकादश

(द) दश

(iv) अथर्ववेदस्य शाखा आसन्

½

(अ) एकशतम्

(ब) सहस्रम्

(स) नवधा

(द) एकविंशति :

(V) अथर्ववेदस्य ब्राह्मणग्रन्थस्य नाम वर्तते-

½

(अ) शतपथम्

(ब) गोभिलम्

(स) गोपथम्

(द) ऐतरेयम्

(vi) कर्मपात्रे आवाहनं क्रियते-

½

(अ) अग्नेः

(ब) वरुणस्य

(स) रुद्रस्य

(द) ब्रह्मणः

vii) देवपूजायां का दिशा उत्तमा वर्तते ?

½

(अ) प्राची

(ब) प्रतीची

(स) उदीची

(द) सर्वा दिशः

viii) मंगलार्थं वाच्यते-

½

(म) भद्रसूक्तम्

(ब) स्वस्तिवाचनम्

(स) रुद्रसूक्तम्

(द) वरुणसूक्तम्

ix) कर्मसाक्षित्वेन क्रियते-

½

(भ) गणेशपूजनम्

(ख) घण्टापूजनम्

(स) दीपपूजनम्

(द) शंखपूजनम्

x) 'पृथ्वि त्वया धृता लोकाः' इत्यनेन क्रियते-

½

(अ) आसनशुद्धिः?

(ख) भूतशुद्धिः

(स) वाक्शुद्धिः

(द) हस्तशुद्धिः

xi) स्वस्तिमण्डलोपरि विधीयते-

½

(अ) नान्दीश्राद्धम्

(ब) गणपतिपूजनम्

(स) शिवपूजनम्

(द) विष्णुपूजनम्

xii) षोडशमातृकासु नास्ति-

½

(भ) गौरी

(ब) सावित्री

(स) विजया

(द) लक्ष्मीः

xiii) सप्तमातृकासु वर्तते-

½

(अ) पद्मा

(ब) शची

(स) श्रीः

(द) तुष्टिः

xiv) षोडशोपचारे तृतीयक्रमे वर्तते-

½

(अ) आवाहनम्

(ब) आसनम्

(स) पाद्यम्

(द) आचमनीयम्

XV) विवाहादौ क्रियते-

½

(अ) पार्वणश्राद्धम्

(ब) एकोदिष्टश्राद्धम्

(स) महालयश्राद्धम्

(द) सांकल्पिकश्राद्धम्

xvi) कलशस्य मूले स्थितो भवति -

½

(अ) विष्णुः

(ब) रुद्रः

(स) गायत्री

(द) ब्रह्मा

xvii) पुण्याहवाचनं विधीयते-

½

(म) ब्राह्मणस्य

(ब) क्षत्रियस्य

(स) वैश्यस्य

(छ) सर्वस्य

xviii) नवग्रहेषु दक्षिणदिशि स्थाप्यते-

½

(अ) सूर्यम्

(ब) चन्द्रमसम्

(स) भौमम्

(द) बुधम्

2. रिक्तस्थानानि पूरयत-

10x½=5

i) यज्ञम्.....धारयन्ति ।

½

ii) सुकल्पमग्रे.....दीपयामसि ।

½

iii) वयो.....समानम् ।

½

iv) यो अस्याः.....वृश्चते ।

½

v) अप क्रामति.....लक्ष्मीः ।

½

vi) प्रस्कन्धान्.....जहि ।

½

vii) शन्नो देवी.....पीतये ।

½

viii) गणास्त्वोप.....पृथग् ।

½

ix) कलशस्य.....विष्णुः ।

½

x) इदं प्रजापतये..... ।

½

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्ना :-

10×1=10

i) 'अथर्व' शब्दस्य व्युत्पत्तिं लिखत ।

1

ii) साम्प्रतं अथर्ववेदस्य कति शाखाः समुपलभ्यते ?

1

iii) शौनकशाखायां कति मन्त्राः सन्ति ?

1

iv) प्रथमसूक्तस्य प्रथमं मन्त्रं लिखत ।

1

v) चतुर्थसूक्ते कति मन्त्राः सन्ति ?

1

vi) पंचमसूक्तस्य प्रथमं मन्त्रं पूरयत ।

1

vii) पवित्रीकरणस्यमन्त्रं सस्वरं लिखत ।

1

viii) षोडशमातृणां नामानि लिखत ।	1
ix) दशदिक्पालानामावाहनक्रमं लिखत ।	1
x) पंचभूः संस्कारान् लिखत ।	1

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः-

10×1½ = 15

4. असम्बाधं बध्यतो... इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
5. यास्ते प्राचीः प्रदिशो.. इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
6. पुनस्त्वादित्यारुद्रा...इति मन्त्र सस्वरं पूरयत ।	1½
7. प्रतीची दिशामिय.. इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
8. एषा त्वचां पुरुषे.. इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
9. जायमानाभिजायते.. इति मन्त्रं सस्वर पूरयत ।	1½
10. ब्रह्म च क्षत्रं च..ति मन्त्रं सस्वर पूरयत ।	1½
11. आधारहोमस्य मन्त्रान् लिखत ।	1½
12. पात्रासादनप्रकारं लिखत ।	1½
13. पूर्णाहुतेः द्वौ मन्त्रौ लिखत ।	1½

खण्डः "स"

दीर्घोत्तरीयाः प्रश्ना :- 3×3 = 9

14. प्रतिज्ञासंकल्पं लिखत ।	3
-----------------------------	---

अथवा

स्वस्तिवाचनस्य त्रीन् मन्त्रान् लिखत ।

15. सांकल्पिक श्राद्धे पाद्यदानविधिं स्पष्टयत ।	3
---	---

अथवा

षोडशोपचारस्य क्रमं वर्णयत ।

16. पुण्याहवाचनप्रयोगं लिखत ।	3
-------------------------------	---

अथवा

नवग्रहाणामावाहनस्य मन्त्रान् लिखत ।

खण्ड:-"द"

निबन्धात्मकप्रश्ना :-

4x2= 8

17. निम्नलिखितेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरः पूरणीयाः-

4

- (i) यद्यग्निः क्रव्याद् ० (ii) अन्येभ्यस्त्वा०
(iii) यत् कृषते यद् वनुते० (iv) यद् रिप्रं ०
(V) जीवानामायुः० (vi) अविः कृष्णाभागधेयम्०

अथवा

अथर्ववेदस्य वर्ण्यविषयमुपस्थापयत ।

18. निम्नलिखितेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं पूरणीयाः-

4

- (i) आपस्पुत्रासो०
(ii) उत्तरं राष्ट्रम्०
(iii) पूताः पवित्रैः पवन्ते०
(vi) अनामनात् शं०
(V) य एनामवशामाह०
(vi) मनसा संकल्पयति०

अथवा

प्रश्नपत्रमतिरिच्य चतुर्थसूक्तस्य यथेच्छं पञ्चमन्त्राः सस्वरं पूरणीयाः ।

प्रश्नपत्र-योजना, 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः- न्यायदर्शनम् - VU- 49

अवधि:- 3 : 15 (सपादहोत्रायम्)

पूर्णांकाः-80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.स.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	23	28.75%
2	अवबोधः	24	30.00%
3.	ज्ञानोपयोगः	16	20.20%
4	कौशलम्	09	11.25%
5	विश्लेषणम्	08	10.00%
योगः		80	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	1	18	22.50%	25 निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	6/1	1	06	7.50%	15 निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	12/1	1	12	15.00%	35 निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	2	20	25.00%	35 निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	4/4	3	12	15.00%	35 निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	3/3	4	12	15.00%	50 निमेषाः
योगः		53/20		80	100	195 निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः-

क्र. सं.	विषयवस्तु	अंकभारः	प्रतिप्रश्नम्- अंकाः
1.	तर्कभाषा (प्रथमखण्डः)	40	
	प्रमाणम्, कारणम्, करणम्, सन्निकर्षः	12	15.00%
	अनुमानम्, उपाधिः, हेत्वाभासः	12	15.00%
	उपमानम्, शब्दः, अर्थापत्तिः, अभावः	12	15.00%
	प्रामाण्यवादः, स्वतःप्रामाण्यम्, परतः प्रामाण्यम्	04	5.00%
2.	न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (प्रथमखण्डः)	40	
	पदार्थविभागः	10	12.50%
	पदार्थानां साधर्म्य-वैधर्म्यनिरूपणम्, द्रव्यनिरूपणम्	12	15.00%
	कारणस्वरूपनिरूपणम्, आत्मनिरूपणम्	10	12.50%
	प्रत्यक्षज्ञानभेदः, लौकिकालौकिकसन्निकर्षविभागः	08	10.00%
योगः		80	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः विषयः - न्यायदर्शनम् -VU - 49

पूर्णांकाः - 80 अङ्काः

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः						कौशलम्/मौलिकता						विश्लेषणम्						योगः
		बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1.	प्रमाणम्, कारणम्, करणम्, सन्निकर्षः	5 (1)	2 (1)	1 (1)	4 (2)																											12(5)
	अनुमानम्, उपाधिः, हेत्वाभासः			2(-)	6(3)		4(-)																									12(3)
	उपमानम्, शब्दः, अर्थापत्तिः, अभावः							1(-)					2(-)						9(3)													12(3)
	प्रामाण्यवादः, स्वतः प्रामाण्यम्, परतः प्रामाण्यम्										3(1)				1(-)																	4(1)
2.	पदार्थविभागः						2(-)	3(-)					3(-)	2(-)																		10(-)
	पदार्थानां साधर्म्य-वैधर्म्यनिरूपणम्, द्रव्यनिरूपणम्			3(-)				1(-)					2(-)				6(3)															12(3)
	कारणस्वरूपनिरूपणम्, अन्यथासिद्धः, आत्मनिरूपणम्								2(-)	4(2)																				4(1)		10(3)
	प्रत्यक्षज्ञानभेदः, लौकिकालौकिक सन्निकर्षविभागः											4(1)																		4(1)		8(2)
	योगः	5 (1)	2(1)	6(1)	10 (5)		6(-)	2(-)	5(-)	4(2)	3(1)	4(1)	7(-)	2(-)	1(-)	6(3)				9(3)										8(2)		
सर्वयोगः		23(8)						24(4)						16(3)						9(3)						8(2)						30(20)

विकल्पयोजना :- 'खण्ड-स-द-योः' प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions-20

No. of printed Pages-

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

माध्यमिक परीक्षा-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- न्यायदर्शनम् - VU - 49

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा - 2026

समय:-3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः- 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1)परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम् -2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः- न्यायदर्शनम् - VU - 49

समयः- 3:15(सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः -

80

खण्डः-"अ"

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः-

18X1 = 18

(i) न्यायदर्शनानुसारं प्रमाणानि कति भवन्ति ?

1

(अ) त्रीणि

(ब) चत्वारि

(स) पञ्च

(द) षट्

(ii) प्रमाकरणं प्रमाणम् इति कस्य लक्षणम् ?

1

(अ) प्रमायाः

(ब) प्रत्यक्षस्य

(स) प्रमाणस्य

(द) लक्षणस्य

(iii) केशवमिश्रमते प्रत्यक्षं किम् ?

1

(अ) असाक्षात्कारिप्रमाकरणं प्रत्यक्षम् (ब) साक्षात्कारिप्रमाकरणं प्रत्यक्षम्

(स) इन्द्रियजं प्रत्यक्षम्

(द) यदृश्यते तत्प्रत्यक्षम्

(iv) प्रत्यक्ष प्रमाणस्य कति भेदाः ?

1

(अ) नव

(ब) पञ्च

(स) द्वौ

(द) षट्

(v) शास्त्रप्रवृत्तिः कतिविधा?

1

(अ) त्रिविधा

(ब) चतुर्विधा

(स) पञ्चविधा

(द) बहुविधा

(vi) पक्षधर्मता किम्?

1

(अ) व्याप्यस्य पर्वतादिवृत्तित्वम्

(ब) व्यापकस्य पर्वतादिवृत्तित्वम्

(स) व्याप्यव्यापकयोः साहचर्यम्

(द) व्याप्यस्याभावः

(vii) पक्षस्य किं लक्षणम् ?

1

(अ) सन्दिग्धसाध्यवान् पक्षः

(ब) निश्चितहेतुमान् पक्षः

(स) निश्चितसाध्यवान् पक्षः

(द) सन्दिग्धहेतुमान् पक्षः

(viii) पर्वतो धूमवान् वह्निमत्त्वादित्यत्र कः उपाधिः ?

1

(अ) इन्धनाभावोपाधिः

(ब) आर्द्रेन्धनसंयोगोपाधिः

(स) धूमवत्त्वमुपाधिः

(द) त्रिषु कोऽपि न

(ix) हेत्वाभासाः कति?

1

(अ) त्रयः

(ब) चत्वारः

(स) पञ्च

(द) षट्

(x) अनित्यपृथिव्याः कति भेदाः ?

1

(अ) एकः

(ब) त्रयः

(स) द्वौ

(द) चत्वारः

(xi) जलीयम् इन्द्रियं कुत्र तिष्ठति ?

1

(अ) जले

(ब) जिह्वाग्रभागे

(स) शरीरे सर्वत्र

(द) कृष्णताराग्रभागे

(xii) उपमितेः किं लक्षणम्?

1

(अ) संज्ञासंज्ञिसम्बन्धज्ञानम्

(ब) संज्ञामात्रज्ञानम्

(स) संज्ञिमात्रज्ञानम्

(द) संज्ञासंज्ञिमात्रज्ञानम्

(xiii) किं नाम सन्निधिः ?

1

(अ) पदानामर्थाबाधः

(ब) आकांक्षासम्पत्तिः

(स) पदानामविलम्बेनोच्चारणम्

(द) वस्तुमात्रस्य सामीप्यम्

(xiv) कर्माणि कति सन्ति ?

1

(अ) नव

(ब) सप्त

(स) पञ्च

(द) त्रीणि

(xv) तैजसम् इन्द्रियं किमस्ति ?

1

(अ) चक्षुरिन्द्रियम्

(ब) श्रोत्रेन्द्रियम्

(स) रसनेन्द्रियम्

(द) त्वगिन्द्रियम्

(xvi) प्राणवायुः कुत्र तिष्ठति ?

1

(अ) वायुलोके

(ब) अस्माकं सर्वशरीरे

(स) पृथिव्याम्

(द) नेत्रयोः

(xvii) रूपं कतिविधम् ?

1

(अ) सप्तविधम्

(ब) त्रिविधम्

(स) चतुर्विधम्

(द) द्विविधम्

(xviii) रूपस्याश्रयाः के ?

1

(अ) पृथिवीजलतेजांसि

(ब) सप्तापि पदार्थाः

(स) नवापि द्रव्याणि

(द) कुत्रापि न तिष्ठति

2.. रिक्तस्थानानि पूरयत-

6x1 = 6

(i) सविकल्पकं.....फलम् ।

1

(ii) तच्च धूमादिज्ञानं प्रति करणत्वात् ।

1

(iii) यथाभूतास्यार्थस्योपदेष्टा पुरुषः ।

1

(iv) स्पर्शः संख्या पृथक्त्वञ्च ततः परम् ।

1

(v) परभिन्नाः च या सैवाऽपरतयोच्यते ।

1

(vi).....द्विधा संसर्गान्योन्याभावभेदतः ।

1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

12x1 = 12

(i) परार्थानुमाने कति अवयवाः?

1

(ii) 'व्याप्तिः' इत्यस्य लक्षणं किम् ?

1

(iii) प्रत्यक्षप्रमाणं कतिविधम् ?

1

(iv) पृथिव्याः विशिष्टं लक्षणं किमस्ति ?

1

(v) पार्थिवो विषयः कः ?

1

(vi) जलीयं शरीरं कुत्रास्ति ?

1

(vii) वायुरूपमिन्द्रियं किं करोति ?

1

(viii) आत्मा कतिविधः?

1

(IX) निमित्तकारणस्य किमुदाहरणम् ?

1

(X) करणस्य किं लक्षणम् ?

1

(XI) का नाम योग्यता ?

1

(XII) जले कीदृशः स्पर्शो भवति ?

1

खण्ड:-"ब"

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

10x2 = 20

4. स्मृतेः किं लक्षणम्? 2
5. अनुमानं कतिविधम् ? लिखत । 2
6. सव्यभिचारस्यापरं नाम किम्? 2
7. असिद्धो हेत्वाभासः कतिविधः? लिखत । 2
8. उपाधेः किं लक्षणम् ? 2
9. उपमितिज्ञाने को व्यापारः ? 2
10. शाब्दज्ञानस्य करणं किं मन्यते ? 2
11. समवायः कुत्र तिष्ठति ? 2
12. निर्विकल्पकज्ञानस्य किं लक्षणम् ? 2
13. श्रोत्रेण शब्दसाक्षात्कारे कः संनिकर्षः ? 2

खण्ड:-"स"

दीर्घोत्तरात्मकप्रश्नाः -

4x3 = 12

14. कस्यचिदेकस्य स्वरूपं विवेचनीयम् । 3
(क) उपमानप्रमाणम् ।
(ख) शब्दप्रमाणम् ।
15. कस्यचिदेकस्य स्वरूपं विवेचनीयम् । 3
(क) स्वतः प्रामाण्यम् ।
(ख) परतः प्रामाण्यम् ।
16. अभावप्रमाणस्य पृथक्प्रमाणत्वमाशङ्क्य निराकुरुत । 3
अथवा
तर्कभाषानुसारेणार्थापत्तेः पृथक्प्रमाणत्वमाशङ्क्य निराकुरुत ।
17. तमसो दशमद्रव्यत्वमाशङ्क्य निराक्रियताम् । 3
अथवा
द्रव्यादिपञ्चानां किं साधर्म्यम् ?

खण्ड:-"द"

निबन्धात्मकप्रश्नाः -

3x4 = 12

18. कस्यचिदेकस्य स्वरूपं विवेचनीयम् ।

4

(क) समवायिकारणम् ।

(ख) असमवायिकारणम् ।

19. न्यायसिद्धान्तमुक्तावलीदिशा न्यायशास्त्रसम्मतम् आत्मतत्त्वं विविच्यताम् ।

4

अथवा

"पारिमाण्डल्यभिन्नानां कारणत्वमुदाहृतम्" इति कारिकार्थः व्याख्यायताम् ।

20. प्रत्यक्षस्य लक्षणं तस्य भेदांश्च निरूपयत ।

4

अथवा

षड्विधसन्निकर्षम् उदाहरणप्रदर्शनपूर्वकं निरूपयत ।

BSEER

कक्षा - वरिष्ठोपाध्याय:

विषय: - जैनदर्शनम् -VU 52

समय: 3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांका :- 80

1. उद्देशानाम् अङ्कभारः

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अङ्कभारः	प्रतिशतम्
1	ज्ञानम्	21	26.25
2	अवबोधः	26	32.50
3	ज्ञानोपयोगः	14	17.50
4	कौशलम्	10	12.50
5	विश्लेषणम्	09	11.25
	योगः	80	100

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अङ्कभारः

क्र.सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अङ्काः	कुलङ्काः	प्रतिशतम् (अङ्कानाम्)	प्रतिशतम्(प्रश्नानाम्)	सम्भावितः समयः
1.	वस्तुनिष्ठः	1/18	1	18	22.50%	33.96%	30 निमेषाः
2.	रिक्तस्थानप्रश्नाः	1/06	1	06	07.50%	11.32%	15 निमेषाः
3.	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	1/12	1	12	15.00%	22.64%	30 निमेषाः
4.	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	2	20	25.00%	18.86%	40 निमेषाः
5.	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	04/04	3	12	15.00%	07.54%	40 निमेषाः
6.	निबन्धात्मकप्रश्नाः	03/03	4	12	15.00%	05.66%	40 निमेषाः
	योगः	20/53		80	100%	100%	195 निमेषाः

विकल्पयोजना - खण्ड-स-दयोः विद्यते ।

3. विषयवस्तूनाम् अङ्कभारः -

क्र.सं.	विषयवस्तु	अङ्कभारः	प्रतिशतम्
1.	प्रमाण-सामान्यप्रकाशः	20	25.00
2.	प्रत्यक्षप्रकाशः	20	25.00
3.	परोक्षप्रकाशः	40	50.00
	योगः	80	100

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/ उपविधाः	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः						कौशलम्/मौलिकता						विश्लेषणम्						योगः
		बहुविकल्प. प्र	रिक्तस्थानम्	अतिलघु.	लघुतृतात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुविकल्प. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु.	लघुतृतात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुविकल्प. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु.	लघुतृतात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुविकल्प. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघुतृतात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुविकल्प. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघुतृतात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1	प्रमाणसामान्यप्रकाशः	5 (1)	1(1)	3(1)							2 (1)	3 (1)					2 (1)					2 (1)		2 (1)								20(8)
2.	प्रत्यक्षप्रकाशः							4 (-)	2 (-)	3 (-)							4 (2)	3 (1)				2 (1)									2(-)	20(4)
2.	परोक्षप्रकाशः	5 (-)	1 (-)	2 (-)	4 (2)			4 (-)	2 (-)	2 (-)	4 (2)				2(-)		3 (1)							4 (1)						3 (1)	4 (1)	40(8)
	योगः	10 (1)	2(1)	5(1)	4(2)			8 (-)	4 (-)	5 (-)	6 (3)	3 (1)				2 ()	6 (3)	6 (2)				4 (2)		6 (2)						3 (1)	6(1)	
सर्वयोगः		21(5)						26(4)						14(5)						10(4)						9(2)						80 (20)

विकल्पानां- योजना :- विकल्पयोजना :- खण्ड-स-द-योः” प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम्- कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions- 20

No. of printed Pages –

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

आदर्शप्रश्नपत्रम्-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः – जैनदर्शनम् -VU- 52

समयः - 3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णाङ्काः- 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम्
वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा, 2026
जैनदर्शनम्, VU-52

समय :- 3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णाङ्काः:- 80

प्रश्न- 1 बहुविकल्पात्मकप्रश्ना :

18x1 = 18

- (i) न्यायदीपिकाग्रन्थकर्तुः नाम किम् ? 1
- (अ) आचार्यः माणिक्यनन्दिः (ब) अभिनवधर्मभूषणयतिः
- (स) आचार्यः पूज्यपादः (द) आचार्यः अकलंकदेवः
- (ii) येनाऽन्यत्वं लक्ष्यते तत् किम् ? 1
- (अ) लक्षणम् (ब) लक्ष्यम्
- (स) साध्यम् (द) साधनम्
- (iii) किं प्रमाणम् ? 1
- (अ) सम्यग्ज्ञानम् (ब) मिथ्याज्ञानम्
- (स) मतिज्ञानम् (द) श्रुतज्ञानम्
- (iv) 'प्रमाणस्य प्रामाण्यं ज्ञाप्तिः अभ्यस्ते विषये' कथं भवति - 1
- (अ) स्वतः (ब) परतः
- (स) उभयतः (द) अन्यतः
- (V) 'अविसंवादि ज्ञानं प्रमाणम्' कस्य मते स्वीकृतम् ? 1
- (अ) प्रभाकरमते (ब) मीमांसकमते
- (स) जैनमते (द) सौगतीयमते
- (VI) विशदप्रतिभासं किमस्ति ? 1
- (अ) परोक्षम् (ब) प्रत्यक्षम्
- (स) लक्ष्यम् (द) साध्यम्

- (VII) 'संशयो हि निर्णयविरोधी नत्ववग्रहः" कस्मिन् ग्रन्थे उक्तम् ? 1
- (अ) परीक्षामुखे (ब) न्यायदीपिकाग्रन्थे
- (स) राजवार्तिकभाष्ये (द) प्रमेयकमलमार्तण्डे
- (VIII) 'सर्वद्रव्यपर्यायेषु केवलस्य' सूत्रस्य रचयिता कोऽस्ति ? 1
- (अ) अकलङ्कः (ब) उमास्वामिः
- (स) माणिक्यनन्दिः (द) वीरसेनः
- (ix) "अर्हन् एव सर्वतो भवितुमर्हति" कथम् ? 1
- (अ) सदोषत्वात् (ब) निर्दोषत्वात्
- (स) मुक्तत्वात् (द) व्यवहारत्वात्
- (x) "अवैशद्यम्" नाम किम् ? 1
- (अ) अस्पष्टत्वम् (ब) स्पष्टत्वम्
- (स) निर्मलत्वम् (द) स्वच्छत्वम्
- (xi) "यथा स देवदत्तः" इति कस्योदाहरणम् ? 1
- (अ) स्मृतेः (ब) प्रत्यभिज्ञानस्य
- (स) धारणायाः (द) तर्कस्य
- (Xii) व्याप्तिज्ञानं किम् ? 1
- (अ) स्मृतिः (ब) अनुमानम्
- (स) उपमानम् (द) तर्कः
- (xiii) अनुमानं कतिविधम्? 1
- (अ) पञ्चविधम् (ब) त्रिविधम्
- (स) चतुर्विधम् (द) द्विविधम्
- (xiv) रागद्वेषरहितानां तत्त्वनिर्णयपर्यन्त-प्रवर्तमान-वाग्व्यापारोऽस्ति ? 1
- (अ) विजिगीषुकथा (ब) वीतरागकथा
- (स) आत्मकथा (द) वीकथा
- (xv) विधिरूपहेतोः कति भेदाः सन्ति ? 1
- (अ) त्रयः (ब) द्वे
- (स) चत्वारः (द) पञ्च
- (xvi) हेतुवद्भासमाना कथ्यते ? 1

- (अ) लक्षणाभासः (ब) नयाभासः
(स) हेत्वाभासः (द) उदाहरणाभासः

(xvii) साधनवत्तया पक्षस्य दृष्टान्तसाम्यकथनं कथ्यते? 1

- (अ) अनुनयः (ब) उपनयः
(स) अन्वयः (द) समन्वयः

(xviii) प्रत्यक्षप्रमितसकलार्थत्वे सति परमहितोपदेशकः कोऽस्ति ? 1

- (अ) आप्तः (ब) ईश्वरः
(स) ब्रह्मा (द) कपिलः

2. रिक्तस्थानानि पूरयत -

6x1 = 6

- (i) -----येनाऽन्यत्वं लक्ष्यते तल्लक्षणम् । 1
(ii)-----हि प्रतिनियतमर्थं व्यवस्थापयति । 1
(iii) सर्वद्रव्यपर्यायविषयं ----- । 1
(iv) सामान्यविशेषात्मा----- । 1
(v) तदनुमानं द्विविधम् ----- । 1
(vi) पक्षसपक्ष विपक्षवृत्ति----- । 1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः

12x1 = 12

- (i) विपरीतैककोटिनिश्चयः कथ्यते ? 1
(ii) प्रतिभातविषयाऽव्यभिचारित्वं किम् ? 1
(iii) सौगतीयप्रमाणस्य लक्षणं किम् ? 1
(iv) प्रत्यक्षलक्षणं प्राहुः स्पष्टं साकारमञ्जसा" इति कैः उक्तम्? 1
(v) स्वावरणक्षयोपशमः किं कथ्यते ? 1
(vi) सर्वज्ञसिद्धौ के अर्थाः प्रत्यक्षाः भवन्ति ? 1
(vii) अवैशद्यं कस्य लक्षणम् ? 1
(viii) साधनात्साध्यविज्ञानं किम् ? 1
(ix) गुरुशिष्याणां तत्त्वनिर्णयपर्यन्तं प्रवर्तमानस्य वाग्व्यवहारस्य का कथा ? 1
(x) "धूमवत्त्वादग्निमत्वे साध्ये पर्वतः" इति कस्य धर्मिणः दृष्टान्तः ? 1

(xi) आप्तवाक्यनिबन्धनमर्थज्ञानं किं कथ्यते ?	1
(xii) अर्थस्य अपरं नाम किम् ?	1

खण्डः - 'ब'

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

10x2 = 20

4. प्रमाणनयाभ्यां के अधिगम्यन्ते?	2
5. कः विपर्ययः ?	2
6. आत्मभूतलक्षणं किम् ?	2
7. प्रत्यक्षं किम् ?	2
8. का योग्यता ?	2
9. अवधिज्ञानं किम् ?	2
10. किं परोक्षम् ?	2
11. किं साधनलक्षणम् ?	2
12. दृष्टान्तापेक्षया पक्षे हेतोरूपसंहारवचनं किम् ?	2
13. हेतुः कतिविधः? नामापि लिखत ।	2

खण्डः- 'स'

दीर्घोत्तरात्मकप्रश्नाः -

4x3 = 12

14. कस्यचिदेकस्य विवेचनं कुरुत ।	3
(क) ग्रन्थकर्तुः संक्षिप्तपरिचयो लेखनीयः ।	
(ख) न्यायदीपिकाग्रन्थस्य मङ्गलाचरणं विलिख्य भावार्थो लेख्यः ।	
15. कस्यचिदेकस्य स्वरूपं विवेचनीयम् ।	3
(क) अवग्रहः	
(ख) अवायः	
16. कस्यचिदेकस्य स्वरूपं वर्णनीयम् ।	3
(क) विजिगीषुकथा	

(ख) वीतरागकथा

17. कस्यचिदेकस्य विवेचनं कुरुत ।

3

(क) पक्षधर्मत्वम्

(ख) कालात्ययापदिष्ट-हेत्वाभासः

खण्ड:- 'द'

निबन्धात्मकाः प्रश्नाः -

3x4 = 12

18. कयोश्चिद् द्वयोः व्याख्या कार्या ।

2 + 2 = 4

(क) असाधारणधर्मवचनं कथं न समीचीनम्?

(ख) प्रत्यक्षस्य लक्षणं सम्यक् प्रतिपादयत ।

(ग) प्रमाणस्य प्रामाण्यं किम्?

19. बौद्धाभिमतं हेतोस्त्रैरूप्यं वर्णयित्वा जैनाभिमतानुसारं हेतुलक्षणं प्रस्तोतव्यम् ।

4

अथवा

कारिका व्याख्येया

अन्यथानुपपन्नत्वं यत्र तत्र त्रयेण किम् ।

नान्यथानुपपन्नत्वं यत्र तत्र त्रयेण किम् ॥

20. आगमप्रमाणस्वरूपं ग्रन्थोक्तदिशा निरूपणीयम् ।

4

अथवा

पर्यायः कतिविधः? विवेचनं कुरुत ।

प्रश्नपत्र-योजना - 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- निम्बार्कदर्शनम् - VU- 53

अवधि:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांक:-80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.स.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	24	30.00%
2	अवबोधः	24	30.00%
3.	ज्ञानोपयोगः	17	21.25%
4	कौशलम्	08	10.00%
5	विश्लेषणम्	07	08.75%
योगः		80	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः:-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलान्काः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	1	18	22.50%	25 निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	6/1	1	06	7.50%	15 निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	12/1	1	12	15.00%	35 निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	2	20	25.00%	35 निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	4/4	3	12	15.00%	35 निमेषाः
6	निबन्धात्मकप्रश्नाः	3/3	4	12	15.00%	50 निमेषाः
योगः		53/20		80	100	195 निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः:-

क्र. सं.	विषयवस्तु	अंकभारः	प्रतिप्रश्नम्-अंकाः
1.	वेदान्तदशश्लोकी (तत्त्वसारप्रकाशिनी टीका)	40	
क	जीवस्य सप्तविशेषणानां सामान्यपरिचयः	04	5.00%
ख	जीवेषु भेदप्रभेदयोः सामान्यपरिचयः	04	5.00%
ग	अचेतनतत्त्वस्य निरूपणम्	04	5.00%
घ	मायास्वरूपस्य सामान्यपरिचयः	03	3.75%
ङ	ब्रह्मस्वरूपस्य सामान्यपरिचयः	03	3.75%
च	राधाकृष्णयुगलस्वरूपस्य सामान्यपरिचयः	03	3.75%
छ	श्रीनिम्बार्कसंप्रदायस्य युगलोपासनायाः सामान्यपरिचयः	03	3.75%
ज	शास्त्रस्य सत्यत्वप्रतिपादनाय सर्वविज्ञानस्य यथार्थतायाः निरूपणम्	03	3.75%
झ	सत्तायाः लक्षणभेदयोः सामान्यपरिचयः	03	3.75%
ञ	प्रपत्तिस्वरूपस्य (शरणागतिस्वरूपस्य सामान्यपरिचयः	02	2.50%
ट	भक्तिरूपस्य लक्षणभेदयोः सामान्यपरिचयः	03	3.75%
ठ	शास्त्रविषयज्ञानाय अर्थपञ्चकस्वरूपस्य निरूपणम्	02	2.50%
ड	भक्तिरूपस्य लक्षणभेदयोः सामान्यपरिचयः	03	3.75%
2.	द्वैताद्वैतविवेकः (भागीरथविरचितः)	40	
क	निर्धारितपाठ्यांशात् व्याख्यापरकप्रश्नाः	15	18.75%
ख	प्रकरणगतटिप्पण्यः	10	12.50%
ग	निर्धारितपाठ्यांशतः सामान्यप्रश्नाः	10	12.50%
घ	गन्धकर्तुः परिचयप्रश्नाः	05	6.25%
योगः		80	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायःविषयः - निम्बार्कदर्शनम् -VU - 53

पूर्णांकः - 80 अङ्काः

[illegible]

ठ	शास्त्रविषयज्ञानाय अर्थपञ्चकस्वरूपस्य निरूपणम्																	2(1)															2(1)
ड	भक्तिरसस्य लक्षणभेदयोः सामान्यपरिचयः									1(-)	2(1)																						3(1)
2.	द्वैताद्वैतविवेकः,																																
क	निर्धारितपाठ्यांशात् व्याख्यापरकप्रश्नाः				4(2)						4(2)							3(1)								4(1)							15(6)
ख	प्रकरणगतटिप्पण्यः							1(-)		3(-)								2(1)												4(1)		10(2)	
ग	निर्धारितपाठ्यांशतः सामान्यप्रश्नाः	4(-)		2(-)				4(-)																									10(-)
घ	गन्थकर्तुः परिचयप्रश्नाः	1(-)		1(-)														3(1)															5(1)
	योगः	11(1)	2(-)	5(1)	6(3)			7(-)	4(1)	7(-)	6(3)							8(4)	9(3)							8(2)				3(1)	4(1)		80(20)
सर्वयोगः		24(5)					24(4)					17(7)					8(2)					7(2)					80(20)						

विकल्पयोजना :- खण्ड-स-द-योः” प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति । अवधेयम् – कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions-20

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर
माध्यमिक परीक्षा-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- निम्बार्कदर्शनम् - VU - 53

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा - 2026

समय:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांका:- 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1)परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम् -2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः- निम्बार्कदर्शनम् - VU - 53

समयः- 3:15(सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः - 80

खण्डः-"अ"

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः-

18X1 = 18

(i) नित्यमुक्तजीवाः कतिविधाः ?

1

(अ) पञ्चविधाः

(ब) चतुर्विधाः

(स) द्विविधाः

(द) त्रिविधाः

Your text here 1

(ii) अर्थेभ्यः परं किम्?

1

(अ) भवनम्

(ब) मनः

(स) इन्द्रियम्

(द) दिवम्

(iii) श्रीराधाकृष्णयुगलरूपब्रह्मणः उपासना कस्मिन् सम्प्रदाये भवति ?

1

(अ) श्रीनिम्बार्कसम्प्रदाये

(ब) श्रीरामानुजसम्प्रदाये

(स) श्रीवल्लभसम्प्रदाये

(द) श्रीमध्वसम्प्रदाये

(iv) 'वेदान्तदशश्लोकी' इति ग्रन्थस्य लेखकोऽस्ति-

1

(अ) श्रीरामानुजाचार्यः

(ब) श्रीमध्वाचार्यः

(स) श्रीनिम्बार्काचार्यः

(द) श्रीवल्लभाचार्यः

(v) त्रिगुणात्मिकमायायां कस्य कृपातः जीवोऽपवर्गो भवति ?

1

(अ) मायाप्रसादात्

(ब) भगवत्प्रसादात्

(स) मायाज्ञानात्

(द) स्वभक्तिः

(vi) कमलेक्षणं कस्य विशेषणम्?

1

(अ) नारदस्य

(ब) ईश्वरस्य

(स) जीवस्य

(द) हरेः

(vii) भक्तिः कतिधा ?

1

(अ) त्रिधा

(ब) द्विधा

(स) चतुर्धा

(द) पञ्चधा

(viii) अभिहिता भक्तिः कतिधा ?

1

(अ) अष्टधा

(ब) सप्तधा

(स) पञ्चधा

(द) चतुर्धा

- (ix) श्रीनिम्बार्काचार्यः चक्ररूपं स्वकीयं तेजोऽर्कबिम्बरूपेण कस्मिन् वृक्षे प्रादर्शयत्? 1
 (अ) निम्बवृक्षे (ब) पिप्पलवृक्षे
 (स) जम्बुवृक्षे (द) आम्रवृक्षे
- (x) भेदाभेदयोः सद्भावं कथ्यते? 1
 (अ) ब्रह्मसूत्रम् (ब) दर्शनम्
 (स) धर्मः (द) श्रुतिः
- (xi) वस्तुस्वरूपभेदात् पदार्थः कतिविधः? 1
 (अ) त्रिविधः (ब) द्विविधः
 (स) पञ्चविधः (द) एकविधः
- (xii) 'श्रीजी' इति उपाधिः केन प्राप्तः? 1
 (अ) श्रीवल्लभाचार्यः (ब) श्रीराघवाचार्यः
 (स) श्रीराधासर्वेश्वरशरणदेवाचार्यः (द) श्रीरामानुजाचार्यः
- (xiii) द्वैताद्वैतविवेकग्रन्थस्य तृतीयांशस्य अनुवादकः कः? 1
 (अ) पं.श्रीवैद्यनाथझा (ब) पं.श्रीसत्यनारायणशास्त्री
 (स) पं.श्रीरूपनारायणत्रिपाठी (द) पं.श्रीवासुदेवशरणः
- (xiv) 'वेदान्तपारिजातसौरभम्' इत्यस्य ग्रन्थस्य रचनाकारः कः? 1
 (अ) श्रीनिम्बार्काचार्यः (ब) श्रीनारदमुनिः
 (स) श्रीगौतममुनिः (द) श्रीपरशुरामदेवाचार्यः
- (xv) राजस्थाने निम्बार्कसम्प्रदायस्य प्रमुखपीठमस्ति - 1
 (अ) अलवरमण्डले (ब) अजमेरमण्डले
 (स) जयपुरमण्डले (द) उदयपुरमण्डले
- (xvi) श्रुतौ भोक्ता शब्देन निर्दिष्टं तत्त्वं किम्? 1
 (अ) जगत् (ब) ईश्वरः
 (स) माया (द) जीवः
- (xvii) 'निम्बार्कः' कस्यावतारः? 1
 (अ) श्रीकार्तिकेयस्य (ब) श्रीसुदर्शनस्य
 (स) श्रीगणेशस्य (द) शिवस्य
- (xviii) श्रीभगवन्निम्बार्काचार्यस्य बाल्यावस्थायां नामासीत्- 1
 (अ) रवीन्द्रः (ब) धर्मेन्द्रः
 (स) अनुजः (द) नियमानन्दः

2.. रिक्तस्थानानि पूरयत-

6x1 = 6(i)

माया _____ शुक्लादिभेदाश्च समेऽपि तत्र ।

1

(ii) सखीसहस्रैः परिसेवितां सदा ----- सकलेष्टकामदाम् ।

1

(iii) मुक्तं च बद्धं किलबद्धमुक्तं----- बोध्यम् ।	1
(iv) ब्रह्मात्मकत्वादितिवेदविन्मतं----- श्रुतिसूत्रसाधिता ।	1
(V) भक्तेच्छयोपात्तसुचिन्त्य..... शक्तेरविचिन्त्यसाशयात् ।	1
(VI) भक्तिः द्विधा..... चेति ।	1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

12×1 = 12

(i) बद्धाः कतिधा ?	1
(ii) मनसस्तु परा का ?	1
(iii) चेतनाचेतनयोः को भेदः ?	1
(iv) तत्त्वसारप्रकाशिन्या टीकाकारः कः ?	1
(V) "सकलेष्टकामदाम्" पदेन का शक्तिः गृह्णाति ?	1
(vi) "व्यूहाङ्गिनम्" पदे व्यूहशब्देन शास्त्रे किं गृह्णाति ?	1
(vii) स्वाभाविकद्वैताद्वैतदर्शनस्य प्रवर्तकः कः ?	1
(viii) सर्वं खल्विदं किम् ?	1
(Ix) चक्रराजः श्रीसुदर्शनः कस्य पुत्रः ?	1
(X) शुद्धाद्वैतसिद्धान्तस्य प्रवर्तकः कः?	1
(xi) लिङ्गशरीरस्य लक्षणं लिखत ।	1
(X1I) गीतायां कति अध्यायाः सन्ति ?	1

खण्डः - 'ब'

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

10X2 = 20

4. अचेतनतत्त्वं लिखत ।	2
5. ब्रह्मणि प्रपञ्चभेदविचारः करणीयः ।	2
6. के पञ्चोपचाराः ? लिखत ।	
7. उपास्यरूपं.....पद्यमिदं पूरयत ।	2
8. भक्तिरसः कतिविधः ? नामानि लिखत ।	2
9. आनन्दमयकोशः कीदृशः वर्णितः ?	2
10. द्वैताद्वैतविवेकानुसारं कालतत्त्वं लिखत ।	2
11. द्वैताद्वैतविवेकानुसारं जीवस्याष्टावस्थां निरूपयत ।	2
12. वैराग्यं कतिविधम् ? नामानि लिखत ।	2
13. स्वाभाविकद्वैताद्वैतसिद्धान्तं मनसि निधाय राधाकृष्णौ कथं स्तौति ग्रन्थकारः ?	2

खण्ड:-स

दीर्घोत्तरात्मकप्रश्नाः-

14. मायास्वरूपं निरूपयत ।

3

अथवा

जीवस्योपरि सुदृढमायाया आवरणं कथं भवति ? वर्णयत ।

15. निम्बार्कदर्शनानुसारेण सत्तानिरूपणं स्पष्टयत ।

3

अथवा

वेदान्तदशश्लोकीति ग्रन्थस्य वर्तमानपरिप्रेक्ष्ये किं प्रयोजनम् ?

16. लक्षणभेदपुरःसरं कालतत्त्वं निरूपयत ।

3

अथवा

द्वैताद्वैत-विवेकानुसारम् ईश्वरजीवयोप्राकृतेन सह वैधर्म्यं लिखत ।

17. द्वैताद्वैतविवेकग्रन्थस्य लेखकः कः ? तेषां परिचयो विधेयः ।

3

अथवा

द्वैताद्वैतविवेकानुसारेण स्वाभाविकभेदाभेदमतं विवेचयत ।

खण्ड:-'द'

निबन्धात्मकप्रश्नाः-

18. वेदान्तदशश्लोकानुसारं जीवस्वरूपं प्रतिपादयत ।

4

अथवा

निम्बार्कसम्प्रदायानुसारं उपासनापद्धतिं वर्णयत ।

19. भगवतः श्रीकृष्णस्य बालक्रीडामपि कीदृशम् आनन्दं दापयति ? लिखत ।

4

अथवा

"तत्त्वमसि" इति महावाक्यस्यार्थं विशदीकुरुत ।

20. "उभयव्यपदेशात्त्वहिकुण्डलवत्" इति शारीरकमीमांसासूत्रं ग्रन्थोक्तदिशा स्पष्टयत ।

अथवा

द्वैताद्वैतविवेकमनुसृत्य ब्रह्मणः सविशेषत्वं निर्विशेषत्वं च विलिखत ।

प्रश्नपत्र-योजना - 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- सामान्यदर्शनम् - VU- 55

अवधि:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः-80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.स.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	24	30.00%
2	अवबोधः	25	31.25%
3.	ज्ञानोपयोगः	16	20.00%
4	कौशलम्	08	10.00%
5	विश्लेषणम्	07	08.75%
योगः		80	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	1	18	22.50%	25 निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	6/1	1	06	7.50%	15 निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	12/1	1	12	15.00%	35 निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	2	20	25.00%	35 निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	4/4	3	12	15.00%	35 निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	3/3	4	12	15.00%	50 निमेषाः
योगः		53/20		80	100	निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः-

क्र. सं.	विषयवस्तु	अंकभारः	प्रतिप्रश्नम्-अंकाः
1.	पातञ्जलयोगदर्शनम् (भोजवृत्तिः) समाधिः साधनपादश्च	40	
क	योगस्यावश्यकता, तल्लक्षणम्, पक्ष-अभ्यास-वैराग्य-सूत्राणां व्याख्याप्रश्नाश्च	10	18.75%
ख	ईश्वरप्रणिधानं तल्लक्षणञ्च चित्तविक्षेपनाशोपायमनोनिग्रहसमाधिलक्षणानि	15	18.75%
ग	क्रियायोग-अविद्यादि-पञ्चक्लेश-प्रश्नाः	05	6.25%
घ	अष्टांगयोग-प्रश्नाः	05	6.25%
ङ	भोजवृत्तिटीका-प्रश्नाः	05	6.25%
2.	विवेकचूडामणिः	40	
क	श्लोकानां व्याख्या-प्रश्नाः	10	18.75%
ख	पाठ्यग्रन्थ-प्रश्नाः	15	12.50%
ग	पाठ्यग्रन्थ-पारिभाषिकटिप्पणी-प्रश्नाः	15	12.50%
योगः		80	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः विषयः - सामान्यदर्शनम् -VU - 55

पूर्णांकाः - 80 अङ्काः

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः						कौशलम्/मौलिकता						विश्लेषणम्						योगः
		बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1.	पातञ्जलयोग- योगस्यावश्यकता तल्लक्षणम्,				2(1)				2 (1)	2 (1)																				4 (1)	10(4)	
	ईश्वरप्रणिधानं तल्लक्षणञ्च चित्तविक्षेपनाशोपायमनोनिग्रहसमाधि लक्षणानि	3(1)	1 (1)				3(-)	2(-)	1(-)							2(1)													3(1)		15(4)	
	क्रियायोग-अविद्यादि-पञ्चक्लेश- प्रश्नाः	2(-)	1(-)				1(-)	1(-)																							5(-)	
	अष्टांगयोग-प्रश्नाः	2(-)		1 (-)			1 (-)	1(-)																							5(-)	
	भोजवृत्तिटीका-प्रश्नाः			1 (-)					1(-)							3(1)															5(1)	
2.	विवेकचूडामणिः - श्लोकानां व्याख्या-प्रश्नाः				2(1)					4 (2)											4(1)										10(4)	
	पाठ्यग्रन्थ-प्रश्नाः	3(-)		2 (-)					1(-)							6(3)	3(1)														15(4)	
	पाठ्यग्रन्थ-पारिभाषिकटिप्पणी- प्रश्नाः	3(-)		1 (-)					2(-)		3 (1)					2(1)					4(1)										15(3)	
	योगः	13 (1)	2(1)	5(-)	4 (2)		5(-)	4(-)	7(1)	6(3)	3 (1)					10 (5)	6(2)				8(2)							3(1)	4(1)		80(20)	
सर्वयोगः		24(4)						25(5)						16(7)						8(2)						7(2)						80(20)

विकल्पयोजना :- खण्ड-स-द-योः” प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions-20

No. of printed Pages-

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

माध्यमिक परीक्षा-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः- सामान्यदर्शनम् - VU - 55

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा - 2026

समयः-3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः- 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1)परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम् -2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः- सामान्यदर्शनम् - VU - 55

समयः- 3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः - 80

खण्डः-"अ "

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः-

18X1 = 18

(i) “ प्रणवः ” इति पदस्य कोऽर्थः ?

1

(अ) जीवः

(ब) योगः

(स) ॐकारः

(द) तेजः

(ii) चित्तविक्षेपास्तेऽन्तरायाः कति ?

1

(अ) पञ्च

(ब) अष्टादश

(स) नव

(द) एकादश

(iii) क्लेशकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टः पुरुषविशेषः कः ?

1

(अ) भक्तः

(ब) ईश्वरः

(स) आनन्दः

(द) कालः

(iv) ईश्वरस्य प्रणिधानात् किं भवति ?

1

(अ) गतिः

(ब) विधिः

(स) उपाधिः

(द) समाधिः

(v) व्याधिस्त्यानादयः के ?

1

(अ) पञ्च प्राणाः

(ब) प्रमाणानि

(स) अन्तरायाः

(द) दशेन्द्रियाणि

(vi) क्रियायोगे न परिगण्यते ?

1

(अ) स्वाध्यायः

(ब) अविद्या

(स) तपः

(द) ईश्वरप्रणिधानम्

(vii) अविद्यादयः कति क्लेशाः सन्ति ?

1

(अ) त्रयः

(ब) पञ्च

(स) सप्त	(द) चत्वारः	
(viii) सुखानुशयी अस्ति – ?		1
(अ) द्वेषः	(ब) हर्षः	
(स) रागः	(द) क्रोधः	
(ix) योग-दर्शने कति प्रमाणानि स्वीकृतानि ?		1
(अ) पञ्च	(ब) त्रीणि	
(स) चत्वारि	(द) षट्	
(x) यमेषु न विद्यते ?		1
(अ) सत्यम्	(ब) अस्तेयम्	
(स) ईश्वरप्रणिधानम्	(द) अहिंसा	
(xi) " महाव्रतम् " इति केषां संज्ञा ?		1
(अ) आसनानाम्	(ब) यमानाम्	
(स) योगाङ्गानाम्	(द) नियमानाम्	
(xii) अस्तेयप्रतिष्ठायां भवति— ?		1
(अ) क्रियाफलाश्रयत्वम्	(ब) वीर्यलाभः	
(स) सर्वरत्नोपस्थानम्	(द) वैरत्यागः	
(xiii) देवानुग्रहहेतुकेषु दुर्लभत्रयेषु किं नास्ति?		1
(अ) ऐश्वर्यम्	(ब) महापुरुषसंश्रयः	
(स) मुमुक्षुत्वम्	(द) मनुष्यत्वम्	
(xiv) अद्वैत-वेदान्ते साधनानि भवन्ति – ?		1
(अ) त्रीणि	(ब) चत्वारि	
(स) सप्त	(द) एकादश	
(xv) पञ्चकोशेषु न परिगण्यते ?		1
(अ) अन्नमयकोशः	(ब) मनोमयकोशः	
(स) ज्ञानमयकोशः	(द) विज्ञानमयकोशः	
(xvi) शमादिषट्कसम्पत्तिमध्ये न परिगण्यते ?		1
(अ) उपरतिः	(ब) प्रतीक्षा	
(स) श्रद्धा	(द) समाधानम्	
(xvii) ब्रह्मात्मैकत्वबोधेन सिद्ध्यति—?		1
(अ) धर्मः	(ब) अर्थः	

(स) कामः

(द) मोक्षः

(xviii) तमसः स्वरूपं किम् ?

1

(अ) राहुः

(ब) केतुः

(स) शनिः

(द) यमः

2. रिक्तस्थानानि पूरयत-

6x1 = 6

- (i) व्याधिस्त्यानसंशय-----चित्तविक्षेपास्तेऽन्तरायाः । 1
- (ii) क्लेशकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टः । 1
- (iii) पूर्वेषामपि गुरुः..... । 1
- (iv) अविद्यास्मिता.....क्लेशाः । 1
- (v) तपः स्वाध्यायेश्वर योगः । 1
- (vi) तस्मिन् सति.....प्राणायामः । 1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

12x1 = 12

- (i) पातञ्जलयोगसूत्रस्य प्रथमपादस्य नाम किम् ? 1
- (ii) 'योगः' इति पदे कः धातुः ? 1
- (iii) कः योगः ? 1
- (iv) भोजवृत्तिटीकायां कीदृशं मङ्गलाचरणम् अस्ति ? 1
- (v) नियमाः के ? 1
- (vi) राजमार्तण्डवृत्तिटीका केन विरचिता ? 1
- (vii) विवेकचूडामणेः प्रणेता कः ? 1
- (viii) कति ज्ञानेन्द्रियाणि ? 1
- (IX) भक्तिः का ? 1
- (X) वेदान्तशास्त्रानुसारं साधनानां नामानि लिखत ? 1
- (XI) अद्वैतवेदान्ते कियन्तः गुणाः सन्ति ? 1
- (XII) शङ्कराचार्यस्य मातुः नाम किम् ? 1

खण्ड:-"ब"

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

10x2 = 20

4. काः पञ्चभूमयः? तासां नामानि लिखत । 2
5. पातञ्जलयोगसूत्रे कति पादाः सन्ति ? 2
6. सूक्ष्मशरीरस्य लक्षणं लिखत । 2
7. ईश्वरस्वरूपं किम् ? 2
8. कः अध्यासः ? 2
9. के पञ्च-कोशाः ? 2
10. अन्तःकरणचतुष्टयं किम् ? 2
11. स्मृतिः का ? 2
12. मोक्षस्य हेतवः के ? 2
13. स्थूल-शरीरं किम् ? 2

खण्ड:-"स"

दीर्घोत्तरीयाः प्रश्नाः -

14. अधोलिखितयोः कस्यचिदेकस्य विवेचनं कुरुत । 3
(क) आत्मनः स्वरूपम् ।
(ख) दशेन्द्रियाणि ।
15. अधोलिखितयोः कस्यचिदेकस्य विवेचनं कार्यम् । 3
(क) अन्तरायाः ।
(ख) ईश्वरः ।
16. “ तस्य वाचकः प्रणवः ” इति सूत्रं भोजवृत्त्यनुसारं विवेचयत । 3
अथवा
“ ऋतम्भरा तत्र प्रज्ञा ” इति सूत्रं भोजवृत्त्यनुसारं विवेचयत ।
17. ब्रह्मणः स्वरूपं निरूपयत । 3
अथवा
विवेकचूडामणिदिशा महावाक्य-विचारं कुरुत ।

खण्ड:-"द"

निबन्धात्मकप्रश्नाः -

18. योगस्वरूपं निरूपयत ।

अथवा

“ वितर्कविचारानन्दास्मितानुगमात्सम्प्रज्ञातः ” इति सूत्रं ग्रन्थदिशा विवेचयत ।

19. पञ्चप्राणानां स्वरूपं ग्रन्थदिशा स्पष्टयत ।

4

अथवा

सत्त्वं विशुद्धं जलवत्तथापि ताभ्यां मिलित्वा सरणाय कल्पते ।

यत्रात्मबिम्बः प्रतिबिम्बितः सन् प्रकाशयत्यर्क इवाखिलं जडम् ॥ ग्रन्थदिशा स्पष्टयत ।

20. अधोलिखितयोः पद्ययोरेकस्य व्याख्यां कुरुत ।

4

(क) कथं तरेयं भवसिन्धुमेतं का वा गतिर्मे कतमोऽस्त्युपायः ।

जाने न किञ्चित्कृपयाव मां भो संसारदुःखक्षतिमातनुष्व ॥

(ख) दुर्लभं त्रयमेवैतद्देवानुग्रहहेतुकम् ।

मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं महापुरुषसंश्रयः ॥

प्रश्नपत्र-योजना, 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- व्याकरणशास्त्रम् - VU-86

अवधि:- 3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः:-80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.स.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	22	27.50%
2	अवबोधः	26	32.50%
3.	ज्ञानोपयोगः	16	20.00%
4	कौशलम्	07	8.75%
5	विश्लेषणम्	09	11.25%
योगः		80	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अङ्कभारः-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलङ्काः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	1	18	22.50%	20निमेषाः
2	रिक्तस्थानप्रश्नाः	6/1	1	06	7.50%	8 निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	12/1	1	12	15.00%	17निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	2	20	25.00%	50निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	4/4	3	12	15.00%	50निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	3/3	4	12	15.00%	50निमेषाः
योगः		53/20		80	100	195निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अङ्कभारः

क्र. सं.	विषयवस्तु	अंकभारः	प्रतिप्रश्नम्-अंकाः
1.	वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी		
	I. हलन्तपुंलिङ्गप्रकरणम्	20	25.00%
	II. हलन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्	10	12.50%
	III. हलन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणम्	10	12.50%
	IV. अव्ययप्रकरणम्	05	06.25%
	V. स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्	10	12.50%
	VI. कारकप्रकरणम्	15	18.75%
2.	लिङ्गानुशासनम्	10	12.50%
योगः		80	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट) -2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः - व्याकरणशास्त्रम् -VU - 86

पूर्णांकाः - 80 अङ्काः

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कौशलम्/मौलिकता					विश्लेषणम्					योगः
		बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः		
1.	वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी																										
	I. हलन्तपुंलिङ्गप्रकरणम्	6(1)	1(1)						2(1)	4(2)						4(1)								3(1)		20(7)	
	II. हलन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्		1(-)						2(-)	4(2)														3(1)		10(3)	
	III. हलन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणम्	1(-)	1(-)						1(-)	4(2)														3(1)		10(3)	
	IV. अव्ययप्रकरणम्	1(-)								2(1)				2(-)												5(1)	
	V. स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्	1(-)	1(-)						1(-)							4(1)			3(1)							10(2)	
	VI. कारकप्रकरणम्	4(-)						1(-)		4(2)				2(-)					4(1)							15(3)	
2.	लिङ्गानुशासनम्	5(-)						1(-)						2(-)	2(1)											10(1)	
	योगः	18(1)	4(1)					2(-)	6(1)	18(9)				6(-)	2(1)		8(2)		3(1)	4(1)				9(3)			
सर्वयोगः		22(2)					26(10)					16(3)					7(2)					9(3)					80(20)

विकल्पयोजना :- खण्ड-स-द-योः” प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति । अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions-20

No. of printed Pages-

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

माध्यमिक परीक्षा—2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः- व्याकरणशास्त्रम् - VU - 86

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा - 2026

समयः-3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः- 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1)परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम्
वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा-2026

विषयः - व्याकरणशास्त्रम् - (VU-86)

समयः - सपादहोरात्रयम्

पूर्णाङ्काः - 80

खण्डः - 'अ'

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः -

18x1 = 18

(i) दुह्-शब्दस्य चतुर्थ्येकवचने रूपं भवति -

1

(अ) दुहि (ब) दुहे:

(स) दुहे (द) दुही

(ii) भसंज्ञकस्य वाहः सम्प्रसारणं भवति -

1

(अ) ऊह् (ब) ऊढ्

(स) ऊट् (द) वाह्

(iii) दिविति प्रातिपदिकस्य सौ परे भवति -

1

(अ) दिव् (ब) औत्

(स) उत् (द) वलोपः

(IV.) 'दश्च' इति सूत्रेण भवति -

1

(अ) दस्य मः (ब) दस्य यः

(स) दस्य चः (द) दस्य अः

- (V) 'युङ्' इत्यत्र जुमागमः अनेन भवति - 1
- (अ) अत्वसन्तस्य चाधातोः (ब) युजेरसमासे
- (स) सान्तमहतः संयोगस्य (द) अनदितां हल उपधायाः किङिति
- (VI) आमन्त्रितसंज्ञाविधायकं सूत्रमस्ति- 1
- (अ) आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवत् (ब) नामन्त्रिते समानाधिकरणे
- (स) सामन्त्रितम् (द) समः समि
- (VII.) 'दण्डिन्' इति शब्दस्य नपुंसकलिङ्गे द्वितीयैकवचने रूपं भवति- 1
- (अ) दण्डिन् (ब) दण्डी
- (स) दण्डिः (द) दण्डि
- (VIII) 'विसृपः' इत्यत्र अव्ययसंज्ञाविधायकं सूत्रमस्ति - 1
- (अ) कृन्मेजन्तः (ब) अव्ययीभावश्च
- (स) त्वातोसुन्कसुनः (द) स्वरादिनिपातमव्ययम्
- (IX.) अन्नन्ताद् बहुव्रीहेः डीब्-निषेधः इत्यनेन भवति - 1
- (अ) मनः (ब) डाबुभाभ्यामन्यतरस्याम्
- (स) अनो बहुव्रीहेः (द) वनो र च
- (X.) कञ्चित् प्रकारं प्राप्तस्य लक्षणे भवति - 1
- (अ) द्वितीया (ब) तृतीया
- (स) चतुर्थी (द) पञ्चमी
- (XI.) यजेः कर्मणः भवति - 1
- (अ) सम्प्रदानसंज्ञा (ब) अपादानसंज्ञा
- (स) कर्तृसंज्ञा (द) करणसंज्ञा

- (XII.) 'शताद् बद्धः' इत्यत्र पञ्चमीविधायकं सूत्रमस्ति- 1
- (अ) अकर्तर्युणे पञ्चमी (ब) पञ्चम्यपाङ्परिभिः
- (स) अपादाने पञ्चमी (द) विभाषा गुणेऽस्त्रियाम्
- (XIII.) आधारः भवति - 1
- (अ) एकधा (ब) द्विधा
- (स) त्रिधा (द) चतुर्धा
- (XIV.) 'वह्निः' इत्यत्र लिङ्गमस्ति- 1
- (अ) पुंलिङ्गम् (ब) स्त्रीलिङ्गम्
- (स) नपुंसकलिङ्गम् (द) अलिङ्गम्
- (XV.) याद - शब्दे लिङ्गमस्ति - 1
- (अ) पुंलिङ्गम् (ब) स्त्रीलिङ्गम्
- (स) उभयम् (द) नपुंसकलिङ्गम्
- (XVI) 'तलन्तः' इति सूत्रस्योदाहरणमस्ति - 1
- (अ) देवता (ब) ग्रामता
- (स) शुक्लता (द) सर्वाणि
- (XVII.) नङन्ताः शब्दाः भवन्ति - 1
- (अ) पुंसि (ब) स्त्रियाम्
- (स) क्लीबे (द) पुंसि क्लीबे च
- (XVIII.) 'फेनः' इति कस्य सूत्रस्य उदाहरणमस्ति - 1
- (अ) णोपधः (ब) सोपधः
- (स) नोपधः (द) कोपधः

2. रिक्तस्थानानि पूरयत -

6x1 = 6

- (I) सम्बुद्धौ -----नलोपो वा वाच्यः । 1
- (II) नहो हस्य धः स्यात्----- । 1
- (III.) अन्वादेशो नपुंसके----- । 1
- (iv) जानपदकुण्ड----- । 1
- (V) नञ्स्त्रजीकक्----- । 1
- (VII) ऋणलवण -----नपुंसके । 1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

12x1 = 12

- (I) 'वृत्रहा' इत्यत्र केन सूत्रेण दीर्घो भवति ? 1
- (II) 'न डिसम्बुद्धयोः' इति सूत्रेण भवति ? 1
- (III) 'आशीः' इत्यत्र उपधादीर्घः केन सूत्रेण भवति ? 1
- (IV) 'अमुष्याम्' इत्यत्र आमादेशः केन सूत्रेण भवति ? 1
- (V) 'स्वनङ्वाहि' इत्यत्र नुमागमः केन सूत्रेण भवति ? 1
- (VI) 'कुरुचरी' इत्यत्र डीब्- विधायकं सूत्रं किमस्ति ? 1
- (VII) 'जोषम्' इति शब्दस्य कोऽर्थः ? 1
- (VIII) 'निकषा' इत्यत्र अव्ययसंज्ञा केन सूत्रेण भवति ? 1
- (IX) 'टाबृचि' इति सूत्रस्योदाहरणं लिखत ? 1
- (X) "यजश्च" इति सूत्रेण किं भवति ? 1
- (XI) 'द्यौः' इति शब्दः कस्मिन् लिङ्गे अस्ति ? 1

(XII)' दुन्दुभिः' इति शब्दः कस्मिन् अर्थे स्त्रियां भवति ?

1

खण्डः- 'ब'

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

10x2 = 20

4. “दादेर्धातोर्घः” इत्यस्य सोदाहरणमर्थो लेख्यः । 2
5. 'अनेन' इति रूपं साधनीयम् । 2
6. 'द्युभ्याम्' इति प्रयोगः साधनीयः । 2
7. तद्- शब्दस्य स्त्रीलिङ्गस्य षष्ठी-सप्तमी- विभक्तयोः रूपाणि लिखत । 2
8. “आच्छीनघोर्नुम्” इति सूत्रस्य व्याख्या लेख्या । 2
9. 'वाः' इति रूपं साधयत । 2
10. “अव्ययादाप्सुपः” इति सूत्रस्य सोदाहरणमर्थो लेख्यः । 2
11. 'तमब्रह्मणं किम् ? गङ्गायां घोषः' इति स्पष्टयत । 2
12. “षष्ठ्यतसर्थप्रत्ययेन” इति सूत्रस्य व्याख्या कार्या । 2
13. “चक्रवज्रान्ध.” इति सूत्रपूर्तिपूर्वकं सोदाहरणमर्थो लेख्यः । 2

खण्डः - 'स'

दीर्घोत्तरात्मकप्रश्नाः -

4x3 = 12

14. अधोलिखितेषु द्वौ प्रयोगौ साधनीयौ - 3
(क) असौ (ख) चतुरः (ग) खन् (घ) अमुमुयङ्
15. अधोलिखितेषु प्रयोगद्वयं साधनीयम् - 3

(क) चिकीः (ख) आपः (ग) अमुष्यै (घ) कया

16. अधोलिखितेषु रूपद्वयं साधनीयम् - 3

(क) पचन्ती (ख) अमूनि (ग) चत्वारि (घ) ब्रह्मणी

17. निम्नलिखितेषु कौचिद् द्वौ प्रयोगौ साधनीयौ - 3

(क) बैदी (ख) त्रिलोकी (ग) चिरण्टी (घ) सुजघना

खण्डः - 'द'

निबन्धात्मकप्रश्नाः -

3x4 = 12

18. निम्नलिखितेषु कयोश्चिद् द्वयोः सिद्धिर्विधेया - 4

(क) युष्मान् (ख) वृत्रघ्नः (ग) असकौ (घ) उशना

19. अधोलिखितेषु प्रयोगद्वयं साधनीयम् - 4

(क) अरण्यानी (ख) मत्सी (ग) दित्यौही (घ) आम्बष्ठ्या

20. निम्नलिखितेषु द्वौ प्रयोगौ साधनीयौ - 4

(क) फलेभ्यो याति

(ख) शतस्य पणनम्

(ग) अति देवान् कृष्णः

(घ) नीचैः

प्रश्नपत्र-योजना, 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- साहित्यशास्त्रम् - VU-87

अवधि:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः-80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.स.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	24	30.00%
2	अवबोधः	24	30.00%
3.	ज्ञानोपयोगः	16	20.00%
4	कौशलम्	08	10.00%
5	विश्लेषणम्	08	10.00%
योगः		80	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नसंख्याः	प्रतिप्रश्नमंकाः	कुलः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	1	18	22.50%	20निमेषाः
2	रिक्तस्थानप्रश्नाः	6/1	1	06	7.50%	8 निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	12/1	1	12	15.00%	17निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	2	20	25.00%	50निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	4/4	3	12	15.00%	50निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	3/3	4	12	15.00%	50निमेषाः
योगः		53/20		80	100	195 निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः

क्र. सं.	विषयवस्तु	अङ्कभारः	प्रतिप्रश्नम्-अङ्काः
1.	चन्द्रालोकः (पञ्चममयूखस्य 51 श्लोकतः दशममयूखपर्यन्तम्)		
	(i) पञ्चममयूखस्य 51 कारिकातः सम्पूर्णमयूखः		
	(ii) (क) अलंकाराणां लक्षणोदाहरणानि	06	07.50%
	(ख) अलंकारयुग्मपरस्परभेदाः	04	05.00%
	(iii) षष्ठ-मयूखः	10	12.50%
	(iii) षष्ठ-मयूखः	07	08.75%
	(vi) अष्टममयूखः	05	06.25%
	(vii) नवममयूखः	05	06.25%
	(viii) दशममयूखः	03	03.75%
2.	मेघदूतम्	20	25.00%
3.	प्रतिमानाटकम्	20	25.00%
योगः		80	100%

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः विषयः - साहित्यशास्त्रम् -VU - 87

पूर्णांकाः - 80 अङ्काः

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कौशलम्/मौलिकता					विश्लेषणम्					योगः
		बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1.	I. पञ्चममयूखः	2(1)	1(1)					1(1)	6(3)																		10(6)
	II. षष्ठमयूखः	2(-)	1(-)										2(-)	2(1)							3(1)						10(2)
	III. सप्तममयूखः	1(-)	1(-)					1(-)							4(1)												7(1)
	IV. अष्टममयूखः	1(-)							4(2)																		5(2)
	V. नवममयूखः	1(-)	1(-)											3(1)													5(1)
	VI. दशममयूखः	1(-)						2(-)																			3(-)
2.	मेघदूतम्	5(-)	1(-)					3(-)	4(2)					3(1)												4(1)	20(4)
3.	प्रतिमानाटकम्	5(-)	1(-)					3(-)						2(1)					2(1)	3(1)						4(1)	20(4)
	योगः	18(1)	6(1)					10(1)	14(7)					2(-)	4(2)	6(2)	4(1)			2(1)	6(2)					8(2)	
सर्वयोगः		24(2)					24(8)					16(5)					8(3)					8(2)					80(20)

विकल्पयोजना :- 'खण्ड-स-द-योः' प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions-20

No. of printed Pages-

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

माध्यमिक परीक्षा-2026

आदर्शप्रश्नपत्रम् - 2026

विषयः - साहित्यशास्त्रम् (VU-87)

कक्षा - वरिष्ठोपाध्यायः

समयः - 3 :15(सपादहोरात्रयम्)

पूर्णाङ्काः - 80

खण्डः-“अ”

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18x1= 18
(i)कारणे सति कार्यस्य अनुत्पत्तिः इति अलङ्कारो भवति -	1
(अ) निदर्शना	(ब) विभावना
(स) विशेषोक्तिः	(द) तुल्ययोगिता
(ii) “नश्यन्ति पश्चात्पश्यन्ति भ्रश्यन्ति च तव द्विषः” इत्यत्र कः अलङ्कारः?	1
(अ) परिसङ्ख्या	(ब) समुच्चयः
(स) विकल्पः	(द) पर्यायः
(iii) समासरहिता रीतिर्भवति -	1
(अ) गौडी	(ब) लाटी
(स) पाञ्चाली	(द) वैदर्भी
(iv) विभावः कतिविधो भवति ?	1
(अ) द्विविधः	(ब) त्रिविधः
(स) पञ्चविधः	(द) षड्विधः
(v) चन्द्रालोके ध्वनिनिरूपणं कस्मिन् मयूखे अस्ति ?	1

- (अ) षष्ठे मयूखे (ब) सप्तमे मयूखे
(स) अष्टमे मयूखे (द) दशमे मयूखे
(vi) व्यञ्जनाद्वारा प्रकाश्यमानो व्यङ्ग्यार्थः भवति — 1
(अ) ध्वनिः (ब) अभिधा
(स) गुणीभूतव्यङ्ग्यः (द) लक्षणा
(vii) 'इन्दुमुखम्' इत्यत्र उदाहरणे का लक्षणा ? 1
(अ) शुद्धासारोपा (ब) शुद्धासाध्यवसाना
(स) गौणीसाध्यवसाना (द) गौणीसारोपा
(viii) 'डित्थः' इत्यत्र कया अभिधा ? 1
(अ) सञ्ज्ञया (ब) वस्तुयोगेन
(स) क्रियया (द) जात्या
(ix) यक्षः शापावधिं यापयति — 1
(अ) आम्रकूटगिरौ (ब) रामगिरौ
(स) काश्याम् (द) विशालायाम्
(x) नागराणामुद्दामानि यौवनानि प्रथयति — 1
(अ) यक्षः (ब) मेघः
(स) नीचैः (द) आम्रकूटः
(xi) प्रद्योतस्य पुत्री आसीत् ? 1
(अ) वासवदत्ता (ब) यक्षिणी
(स) प्रियंवदा (द) शकुन्तला
(xii) 'पावकिः' इति कस्य नामास्ति ? 1
(अ) अग्नेः (ब) इन्द्रस्य
(स) शिवस्य (द) स्कन्दस्य

- (xiii) त्रिपुरविजयः गीयते — 1
- (अ) पौराङ्गनाभिः (ब) देवाङ्गनाभिः
- (स) किन्नरीभिः (द) सिद्धवनिताभिः
- (xiv) प्रतिमानाटकस्य नायकः अस्ति — 1
- (अ) लक्ष्मणः (ब) दशरथः
- (स) रामः (द) शत्रुघ्नः
- (xv) मिथिलाधिपतिजनकस्य पुत्री का ? 1
- (अ) कौसल्या (ब) सीता
- (स) तापसी (द) सुमित्रा
- (xvi) रामः सीतया लक्ष्मणेन च सह तपस्विरूपेण निवसति — 1
- (अ) दण्डकारण्ये (ब) नन्दीग्रामे
- (स) लङ्कायाम् (द) वाल्मीकि-आश्रमे
- (xvii) सीतायाः अपहरणं कः करोति? 1
- (अ) रावणः (ब) मारीचः
- (स) कुम्भकर्णः (द) मेघनादः
- (xviii) प्रतिमानाटके कति अङ्काः सन्ति ? 1
- (अ) पञ्च (ब) षट्
- (स) सप्त (द) अष्ट

2. रिक्तस्थानानि पूरयत —

(6x1=6)

- (i) अजरामरता कस्य नायोध्येव प्रिया । 1
- (ii) अद्भुतो विस्मय मायादिकविभावभूः । 1
- (iii) नानाप्रभेदा नियताः प्रकरणादिना । 1
- (iv) सौन्दर्येणैष सा मूर्तिमती रतिः । 1
- (v) शीतो परिणमयिता काननोदुम्बराणाम् । 1

(vi) रामो महीं सर्वजनाभिरामः ।	1
3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	(12x1=12)
(i) अर्थश्लेषालङ्कारं निरूपयत ।	1
(ii) रौद्ररसस्य स्थायिभावः कः ?	1
(iii) व्यभिचारिभावाः कति ?	1
(iv) वक्तृस्यूतव्यङ्ग्यस्य कति भेदाः सन्ति ?	1
(v) चन्द्रालोकानुसारम् अभिधा कतिधा ?	1
(vi) शब्दः प्रायः कं पुरस्कृत्य प्रवर्तते ?	1
(vii) रिक्तः सर्वः कः भवति ?	1
(viii) शम्भोः केशग्रहणं कः अकरोत् ?	1
(ix) कस्योत्संगे स्रस्तगङ्गादुकूला अलकापुरी वर्तते ?	1
(x) कैकेयी रामस्य कृते कति वर्षाणां वनवासम् इष्टवती?	1
(xi) सुमन्त्रः कः आसीत् ?	1
(xii) रामस्य वनगमनस्य समाचारं श्रुत्वा कः मूर्छितः अभवत् ?	1

खण्डः – "ब"

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	(10x2=20)
4. यथासङ्ख्य-पर्याययोः च इत्यनयोः परस्परं भेदः प्रदर्शनीयः ।	2
5. व्यतिरेकः व्याजस्तुतिः च इत्यनयोः भेदः लेखनीयः ।	2
6. विरोधालङ्कारस्य सोदाहरणं लक्षणं लिखत ।	2
7. बीभत्सरसस्य लक्षणं लिखत ।	2
8. तुल्यप्राधान्यनामकं गुणीभूतव्यङ्ग्यं निरूपयत ।	2
9. काक्वाक्षिप्तनामकं गुणीभूतव्यङ्ग्यं निरूपयत ।	2
10. मेघदूतस्य नामकरणं विवेचयत ।	2

11. देवगिरिपर्वतस्य वैशिष्ट्यं लिखत । 2
12. महाकविभासस्य जीवनपरिचयं लिखत । 2
13. 'वयमयशसा चीरेणार्यो नृपो गृहमृत्युना' इत्यत्र छन्दः परिचीय तल्लक्षणमपि लिखत । 2

खण्डः "स"

दीर्घोत्तरात्मकप्रश्नाः

(04x3=12)

14. अप्रस्तुतप्रशंसा लङ्कारस्य लक्षणं विलिख्य तदुदाहरणमपि प्रदर्शयत । $1\frac{1}{2}+1\frac{1}{2} = 3$

अथवा

प्रतीपालङ्कारस्य लक्षणं विलिख्य तदुदाहरणमपि लिखत ।

15. लक्षणायाः स्वरूपं प्रतिपाद्य तत्र प्रयोजकसम्बन्धान् प्रदर्शयत । $1\frac{1}{2}+1\frac{1}{2} = 3$

अथवा

अधोलिखितायाः कारिकायाः व्याख्या कार्या –

लक्ष्यलक्षकवैशिष्ट्याद् द्विविधा लक्षणा पुनः ।

सरसं काव्यममृतं विद्या स्थिरतरं धनम् ॥

16. अधोलिखितयोः श्लोकयोः कस्यचिदेकस्य सप्रसङ्ग-भावार्थो लेखनीयः । $1+2=3$

- (i) दीर्घीकुर्वन् पटुमदकलं कूजितं सारसानां
प्रत्यूषेषु स्फुटितकमलामोदमैत्री कषायः ।
यत्र स्त्रीणां हरति सुरतग्लानिमङ्गानुकूलः
शिप्रावातः प्रियतम इव प्रार्थना चाटुकारः ॥

- (ii) ब्रह्मावर्तं जनपदमथच्छायया गाहमानः
क्षेत्रं क्षत्रप्रधनपिशुनं कौरवं तद्भजेथाः ।
राजन्यानां शितशरशतैर्यत्र गाण्डीवधन्वा
धारापातैस्त्वमिव कमलान्यभ्यवर्षन्मुखानि ॥

17. महाकविभासप्रणीतस्य प्रतिमानाटकस्य चतुर्थाङ्कस्य कथासारं लिखत ।

3

अथवा

दशरथस्य चरित्रचित्रणं लिखत ।

खण्डः — "द "

निबन्धात्मकप्रश्नाः

(3x4=12)

(18) असंलक्ष्यक्रमव्यङ्ग्यध्वनिं सभेदं निरूपयत ।

4

अथवा

अधोलिखितायाः कारिकायाः व्याख्या कार्या ।

कश्चित्साधारणः कश्चिदामन्त्र्य प्रतिबोधितः ।

कश्चित्तटस्थः कश्चिच्च बोधितप्रतिबोधितः ।।

19. अधोलिखितयोः श्लोकयोः कस्यचिदेकस्य सप्रसङ्ग — व्याख्या करणीया ।

1+3= 4

(i)

तस्मिन् काले नयनसलिलं योषितां खण्डितानां

शान्तिं नेयं प्रणयिभिरतो वर्त्म भानोस्त्यजाशु ।

प्रालेयास्रं कमलवदनात्सोऽपि हर्तुं नलिन्याः

प्रत्यावृत्तस्त्वयि कररुधि स्यादनल्पाभ्यसूयः ।।

(ii)

तस्याः पातुं सुरगज इव व्योम्नि पश्चार्द्धलम्बी

त्वं चेदच्छस्फटिकविशदं तर्कयेस्तिर्यग्गम्भः ।

संसर्पन्त्या सपदि भवतः स्रोतसि छायायाऽसौ

स्यादस्थानोपगतयमुनासङ्गमेवाभिरामा ।

20. अधोलिखितयोः श्लोकयोः कस्यचिदेकस्य सप्रसङ्ग—व्याख्या करणीया ।

1+3= 4

(i)

श्रुत्वा ते वनगमनं वधूसहायं

सौभ्रात्रव्यवसितलक्ष्मणानुयात्रम् ।

उत्थाय क्षितितलरेणुरुषिताङ्गः

कान्तारद्विरद इवोपयाति जीर्णः ।

(ii)

अयममरपतेः सखा दिलीपो रघुरयमत्रभवानजः पिता मे ।
किमभिगमनकारणं भवद्भिः सह वसने समयो ममापि तत्र ।

BSEER

प्रश्नपत्र - योजना, 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- धर्मशास्त्रम् - VU-89

अवधि:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः:-80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.स.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	24	30.00%
2	अवबोधः	24	30.00%
3.	ज्ञानोपयोगः	16	20.00%
4	कौशलम्	08	10.00%
5	विलेपणम्	08	10.00%
योगः		80	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः:-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नसंख्या:	प्रतिप्रश्नमंकाः	कुलः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	1	18	22.50%	20निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	6/1	1	06	7.50%	8 निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	12/1	1	12	15.00%	17निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	2	20	25.00%	50निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	4/4	3	12	15.00%	50निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	3/3	4	12	15.00%	50निमेषाः
योगः		53/20		80	100	195निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः

क्र. सं.	विषयवस्तु	19अंकभारः	प्रतिप्रश्नम्- अंकाः
1.	मनुस्मृति-चतुर्थ-पञ्चम-अध्यायौ		
(क)	ब्रह्मचर्यगार्हस्थकालः, पञ्चयज्ञाः, सन्तोषप्रशंसा, सोमयागः, सूर्यदर्शनिषेधः, अन्नदानविधिः, पत्न्या सह भोजनादिनिषेधः, धूर्तलक्षणम्, एकविंशतिनरकाः ।	20	25.00%
(ख)	ब्रह्ममुहूर्तविवेचनम्, प्रातः कृत्यम्, गायत्रीजपविधिः, वेदपाठः, बैडालवकवृत्तिकलक्षणम्, वेदज्ञानप्रशंसा, ब्रह्मचिन्तनादिविवेचनम् प्रतिग्रहनिन्दा, उपाकर्म-उत्सर्जनकालः ।	20	25.00%
(ग)	द्रव्यशुद्धिः, नित्यशुद्धपदार्थाः, पतिव्रतस्त्रीधर्मेदिविवेचनम्, चतुर्वर्णशौचः, द्वादशमलाः ।	10	12.50%
2.	धर्मशास्त्रेतिहासः		
(क)	धर्मस्य अर्थः, उपादानम्, धर्मशास्त्रग्रन्थानां निर्माणकालविचारः ।	10	12.50%
(ख)	धर्मसूत्रग्रन्थाः ग्रन्थकाराणां च व्यक्तित्व-कृतित्व-विवेचनम् ।	10	12.50%
(ग)	स्मृतिग्रन्थाः ग्रन्थकाराणां च व्यक्तित्व-कृतित्व-विवेचनम् ।	10	12.50%
योगः		80	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा-वरिष्ठोपाध्याय:विषयः - धर्मशास्त्रम् -VU - 89

पूर्णांकाः - 80 अङ्काः

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कौशलम्/मौलिकता					विश्लेषणम्					योगः
		बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1.	मनुस्मृति-चतुर्थ-पञ्चम-अध्यायौ																										
(क)	ब्रह्मचर्यगार्हस्थ---एकविंशतिनरकाः ।	3(1)	2(1)					2(1)					6(3)							3(1)						4(1)	20(8)
(ख)	ब्रह्ममुहूर्तविवेचन---उत्सर्जनकालः ।	4(-)	1(-)					2(-)	10(5)											3(1)							20(6)
(ग)	द्रव्यशुद्धिःद्वादशमलाः ।	1(-)						2(-)	4(2)					3(1)													10(3)
2.	धर्मशास्त्रेतिहासः																										
(क)	धर्मस्य अर्थः, उपादानम्, धर्मशास्त्रग्रन्थानां निर्माणकालविचारः ।	4(-)	1(-)					2(-)					3(1)														10(1)
(ख)	धर्मसूत्रग्रन्थाः ग्रन्थकाराणां च व्यक्तित्व-कृतित्व-विवेचनम् ।	3(-)	1(-)					2(-)																	4(1)	10(1)	
(ग)	स्मृतिग्रन्थाः ग्रन्थकाराणां च व्यक्तित्व-कृतित्व-विवेचनम् ।	3(-)	1(-)											4(1)			2(-)										10(1)
	योगः	18(1)	6(1)					10(1)	14(7)				6(3)	6(2)	4(1)			2(-)		6(2)					8(2)		
सर्वयोगः		24(2)					24(8)					16(6)					8(2)					8(2)					80(20)

विकल्पयोजना :- 'खण्ड-स-द-योः' प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions-20

No. of printed Pages-

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर
माध्यमिक परीक्षा-2026
आदर्शप्रश्नपत्रम्-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः धर्मशास्त्रम् -VU 89

समयः 3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णाङ्काः 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम्
वरिष्ठ-उपाध्यायपरीक्षा, 2026
धर्मशास्त्रम् , VU - 89

समय : 3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः 80

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः -

18x1 = 18

(i) कृष्णपक्षार्धमासान्ते कीदृशं श्राद्धकर्म भवति?

1

(अ) अग्निहोत्रम्

(ब) चातुर्मास्यम्

(सं) दर्शम्

(द) पौर्णमासम्

(ii) कं वाङ्मात्रेणापि नार्चयेत् ?

1

(अ) पाखण्डिनम्

(ब) बैडालवृत्तिकम्

(स) वकवृत्तिकम्

(द) काकवृत्तिकम्

(iii) सूर्यं कदा न पश्येत्?

1

(अ) प्रातःकाले

(ब) मध्याह्नकाले

(स) सायं काले

(द) उषाकाले

(iv) स्नातकः कीदृशं वस्त्रं न धारयेत् ?

1

(अ) रक्तम्

(ब) श्वेतम्

(स) कृष्णम्

(द) नीलम्

(v) कति आश्रमाः?

1

(अ) षट्

(ब) चत्वारः

(स) पञ्च

(द) दश

(vi) उपस्थाच्छादनवासोरहितः किं न कुर्यात् ?

1

(अ) भोजनम्

(ब) पठनम्

- (vii) महायज्ञाः भवन्ति- 1
- (अ) षट् (ब) चत्वारः
- (स) पञ्च (द) त्रयः
- (viii) निर्णयसिन्धोः लेखकोऽस्ति- 1
- (अ) कमलाकरभट्टः (ब) हारीतः
- (स) कुल्लुकभट्टः (द) विज्ञानेश्वरः
- (ix) पी.वी.काणे वर्तते- 1
- (अ) नाटककारः (ब) इतिहासलेखकः
- (स) चित्रकारः (द) कथाकारः
- (x) जन्मनः प्राक् कति संस्काराः भवन्ति ? 1
- (अ) एकः (ब) त्रयः
- (स) चत्वारः (द) पञ्च
- (xi) धर्मसूत्रेषु नवीनतमं सूत्रमस्ति - 1
- (अ) मानवधर्मसूत्रम् (ब) हारीतधर्मसूत्रम्
- (स) वशिष्ठधर्मसूत्रम् (द) विष्णुधर्मसूत्रम्
- (xii) 'स्मृतिः' इति उच्यते- 1
- (अ) वेदः (ब) पुराणम्
- (स) धर्मशास्त्रम् (द) न्यायशास्त्रम्
- (xiii) मनुस्मृतौ कति अध्यायाः सन्ति? 1
- (अ) सप्त (ब) अष्टौ
- (स) नव (द) द्वादश
- (xiv) संस्काराः भवन्ति- 1
- (अ) चत्वारः (ब) पञ्च
- (स) सप्त (द) षोडश

(xv) कमलाकरभट्टप्रणीतं शास्त्रमस्ति-

1

(अ) वेदशास्त्रम्

(ब) दर्शनशास्त्रम्

(स) निर्णयसिन्धुः

(द) धर्मसिन्धुः

(xvi) कल्पतरुग्रन्थस्य लेखकोऽस्ति-

1

(अ) शङ्खः

(ब) लक्ष्मीधरः

(स) शेखः

(द) कात्यायनः

(xvii) 'बौधायनः' कस्य वेदस्याचार्योऽस्ति?

1

(अ) शुक्लयजुर्वेदस्य

(ब) कृष्णयजुर्वेदस्य

(स) सामवेदस्य

(द) ऋग्वेदस्य

(xviii) लोकपालाः कति सन्ति ?

1

(अ) द्वादश

(ब) नव

(स) दश

(द) अष्टौ

2. रिक्तस्थानानि पूरयत -

6x1 = 6

(i) वेदविद्याव्रतस्त्राताः श्रोत्रिया ----- ।

1

(ii) न कुर्वीत वृथा चेष्टां न -----पिबेत् ।

1

(iii) न राज्ञः प्रतिगृह्णीयाद् -----प्रसूतितः ।

1

(iv) वेदः स्मृतिः सदाचारः स्वस्य च -----आत्मनः ।

1

(v) मन्वत्रिविष्णुहारीतः -----अङ्गिराः ।

1

(vi) श्रुतिस्तु वेदो विज्ञेयो -----वै स्मृतिः ।

1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

12x1 = 12

(i) यजुर्वेदस्य आचार्यः कः ?

1

(ii) शूलपाणिविरचितः ग्रन्थः कः ?

1

(iii) विवादरत्नाकरग्रन्थस्य लेखकः कः ?	1
(iv) मनुस्मृतेः प्रसिद्धः भाष्यकारः कः ?	1
(v) विप्रस्य जीवनयापनविधिः लेखनीयः ।	1
(vi) पशुबन्धयागं कदा कुर्यात् ?	1
(vii) गायत्रीजपविधिं लिखत ।	1
(viii) बैडालवृत्तिकस्य लक्षणं लिखत ।	1
(ix) द्विजः ब्रह्मचर्यव्रतं कदाचरेत् ?	1
(x) मातुलः कस्य लोकस्य स्वामी भवति ?	1
(xi) अशौचनिर्णयग्रन्थस्य लेखकः कः?	1
(xii) द्वयोः स्मृतिकारयोः नामनी लिखत ।	1

खण्डः - 'ब'

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

10x2 = 20

4. उचितार्थसंग्रहविधिं लिखत ।	2
5. कालविशेषे स्त्रीदर्शननिषेधं लिखत ।	2
6. स्नातकः किं किं न धारयेत् ?	2
7. दीर्घसन्ध्याफलं लिखत ।	2
8. सार्वकालिकानध्यायान् लिखत ।	2
9. वृथा वादं कदा न कुर्यात्?	2
10. दुराचारस्य निन्दां लिखत ।	2
11. श्रद्धादानफलं लिखत ।	2
12. गन्धलेपयुक्तद्रव्यशुद्धिं लिखत ।	2
13. नित्यशुद्धाः के सन्ति ?	2

खण्ड:- 'स'

दीर्घोत्तरात्मकाः प्रश्नाः -

14. अभक्ष्याणि अन्नानि लिखत । 3
- अथवा
विण्मूत्रोत्सर्गविधिं लिखत ।
15. स्नानयोग्यानि स्थानानि कति? लिखत । 3
- अथवा
गायत्रीजपविधिं सविस्तरं लिखत ।
16. प्रातःकालकृत्यं विस्तरेण विवेचयत । 3
- अथवा
अतिभोजनादिनिषेधविषयान् विवेचयत ।
17. परदारनिन्दाफलं वर्णयत । 3
- अथवा
ब्रह्मचिन्तनादिविवेचनं कार्यम् ।

खण्ड:- 'द'

निबन्धात्मकाः प्रश्नाः -

18. हारीतधर्मसूत्रस्य परिचयं लिखत । 4
- अथवा
पाराशरस्मृतेः परिचयो देयः ।
19. रुद्रधरस्य व्यक्तित्वं वर्णयत । 4
- अथवा
चण्डेश्वरस्य व्यक्तित्वं कृतित्वञ्च प्रतिपादयत ।
20. अन्नदानविधिं लिखत । 4
- अथवा
वर्षाकालिकानध्यायान् दिवसान् प्रतिपादयत ।

प्रश्नपत्र - योजना, 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- ज्योतिषशास्त्रम् - VU- 90

अवधि:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांक:-56

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.स.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	17	30.35%
2	अवबोधः	14½	25.89%
3.	ज्ञानोपयोगः	13	23.21%
4	कौशलम्	06	10.71%
5	विश्लेषणम्	05½	09.82%
योगः		56	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः:-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलाङ्काः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	½	9	14.28%	15निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	10/1	½	5	08.93%	15निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/1	1	10	14.28%	25निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	1½	15	32.14%	60निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	3/3	3	9	16.09%	40निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	2/2	4	8	14.28%	40निमेषाः
योगः		53/18		56	100	195निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अङ्कभारः

क्र. सं.	विषयवस्तु	अंकभारः	प्रतिशतम् अंकानाम्
1	बीजगणितम्,	20	35.71
क	बीजगणितस्य महत्वम्, ग्रन्थप्रयोजनम्, ग्रन्थकारपरिचयः	02	
ख	धनर्णषड्विधम्-(धनर्णसंकलन-व्यवकलन-गुणन-भजन-वर्ग-वर्गमूलञ्च)	03	
ग	ख-षड्विधम् -(खसंकलन-व्यवकलन-गुणन-भजन-वर्ग-वर्गमूलञ्च)	02	
घ	अव्यक्तराशीनां कल्पना, -(अव्यक्तसंकलन-व्यवकलन-गुणन-भजन-वर्ग-वर्गमूलञ्च)	05	
ङ	अनेकवर्णषड्विधम्(-(संकलन-व्यवकलन-गुणन-भजन-वर्ग-वर्गमूलञ्च)	01	
च	कुट्टकपरिभाषा, कुट्टकसूत्रम्, कुट्टकोदाहरणानां ससूत्रं गणितक्रिया, स्थिरसंश्लिष्टयोः सूत्रम्	07	
2	मुहूर्तचिन्तामणिः	20	35.71
क	यात्राप्रकरणम्- प्रश्नाद्यात्राफल-शकुनवशात्फल----- शुभशकुनानि च	10	
ख	वास्तुप्रकरणम्- स्थानस्य शुभाशुभराशिवशान्निषिद्धस्थानानि..... राहुमुखज्ञानम्	05	
ग	गृहप्रवेशप्रकरणम् (गृहप्रवेश-जीर्णगृहप्रवेशमुहूर्तम्, वामार्कज्ञान-कुम्भचक्रम्)	05	
3	जन्मपत्रप्रबोधः	16	28.57
क	इष्टकालः, अहोरात्रमानम्, भयात-भभोग----- योगिनीदशासाधनानि ।	10	
ख	होरा-नवमांश-त्रिंशांश-सप्तमांश-द्वादशांशानां साधनं कुण्डल्यां स्थापनायाः ज्ञानं च ।	06	
योगः		56	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा-वरिष्ठोपाध्याय:विषयः - ज्योतिषशास्त्रम् - VU- 90

पूर्णांकाः -56 अङ्काः

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कौशलम्/मौलिकता					विक्षेपणम्					योगः		
		बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु. लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः			
1.	बीजगणितम्	1(1)	½ (-)	1 (-)	3 (2)	3 (1)	1 (-)	½ (-)	1 (-)	1½ (1)		1 (-)	½ (-)	1(-))	1½ (1)		½ (-)	½ (-)		1½ (1)				1 (-)				20(7)	
	मुहूर्तचिन्तामणिः	½ (-)	½ (1)	1 (-)		4(1)	1½ (-)	½ (-)	1 (-)	1½ (1)	3(1)	1 (-)	½ (-)	1(-))	1½ (1)		½ (-)			1½ (1)				½ (-)				20(6)	
	जन्मपत्रप्रबोधः	½ (-)	½ (-)		1½ (1)		½ (-)		1 (1)	1½ (1)		½ (-)	½ (-)	1(-))		3 (1)	½ (-)		1 (-)								4(1)	16(5)	
	योगः	2(1)	1½ (1)	2 (-)	4½ (3)	3 (1)	4 (1)	3 (-)	1 (-)	3 (1)	4½ (3)	3 (1)	2½ (-)	1½ (-)	3(-)	3 (2)	3 (1)	1½ (-)	½ (-)	1(-)	3 (2)	3(1)		½ (-)	1 (-)			4(1)	
सर्वयोगः		17(7)					14½ (5)					13 (3)					6(2)					5½ (1)					56(18)		

विकल्पयोजना :- खण्ड-स-द-योः” प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है।

No. of Questions-18

No. of printed Pages

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

माध्यमिक परीक्षा-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- ज्योतिषशास्त्रम् - VU- 90

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा-2026

समय:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः- 56

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1)परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम्-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः- ज्योतिषशास्त्रम् - VU- 90

समयः- 3:15(सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः - 56

खण्डः-"अ"

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः-

18X $\frac{1}{2}$ = 9

(i) पूर्वं प्रोक्तमस्ति-

$\frac{1}{2}$

(अ) अव्यक्तम्

(ब) व्यक्तम्

(स) विशिष्टम्

(द) विशिष्टम्

(ii) धनर्णयोः अन्तरं किं स्यात्-

$\frac{1}{2}$

(अ) योगः

(ब) क्षयः

(स) मूलम्

(द) कृतिः

(iii) अस्वयोः वधः भवति -

$\frac{1}{2}$

(अ) अस्वम्

(ब) धनम्

(स) स्वम्

(द) धनमूलम्

(iv) द्वयं त्रयेण निम्नं स्यात् -

$\frac{1}{2}$

(अ) 5

(ब) 8

(स) 7

(द) 6

(v) मिथः कौ भजेत ?

$\frac{1}{2}$

(अ) दृढभाज्यहारौ

(ब) अंशहारौ

(स) गुण्यगुणकौ

(द) ऋणभाज्यौ

(vi) एको हरश्चेद गुणकौ विभिन्नौ तदा गुणैक्यं किं परिकल्पनीयम् -

$\frac{1}{2}$

(अ) हारः

(ब) क्षेपः

(स) अपवर्तनाङ्कः

(द) भाज्यम्

(vii) यद्गुणा क्षयगसष्टिरन्विता.....”इत्यत्र” “सष्टिः”इत्यनेन ज्ञायते-

$\frac{1}{2}$

(अ) 50

(ब) 70

(स) 60

(द) 80

(viii) 'त्रिरिपुखायगृहं यदि बोदयो..... इत्यत्र "त्रिरिपुखाय" इत्यनेन भवति - $\frac{1}{2}$

(अ) 3,6,10,11

(ब) 2,5,8,9

(स) 1,4,7,10

(द) 3,7,10,12

(ix) याम्यः दिगीश अस्ति- $\frac{1}{2}$

(अ) सूर्यपुत्रः

(ब) चन्द्रजः

(स) सितः

(द) भूमिसुतः

(x) सौम्य ककुभिः कदा न व्रजेत? $\frac{1}{2}$

(अ) चन्द्रवासरे

(ब) बुधवासरे

(स) गुरुवासरे

(द) मन्दवासरे

(xi) कर्कादि षड्राशिगते सूर्यः भवति- $\frac{1}{2}$

(अ) उत्तरायणम्

(ब) दक्षिणायनम्

(स) संवत्सरम्

(द) सौरवर्षम्

(xii) द्विजवर्णाणां द्वारं शुभं भवति- $\frac{1}{2}$

(अ) प्राच्याम्

(ब) याम्ये

(स) प्रतीच्याम्

(द) उदीच्याम्

(xiii) अर्केन्द्रीज्यशुक्रे..... इत्यत्र "इज्य" इत्यनेन ज्ञायते - $\frac{1}{2}$

(अ) चन्द्रः

(ब) शनिः

(स) गुरुः

(द) सूर्यः

(xiv) मृत्युसुतार्थलाभतो प्रतीयते - $\frac{1}{2}$

(अ) 1,4,7,10

(ब) 3,6,9,12

(स) 2,5,8,11

(द) 8,5,2,11

(xv) त्रिक् स्थानानि सन्ति - $\frac{1}{2}$

(अ) 4,6,10

(ब) 6,8,12

(स) 2,4,8

(द) 8,10,12

(xvi) एकस्मिन्नहोरात्रे घटयः भवन्ति - $\frac{1}{2}$

(अ) 48

(ब) 30

(स) 60

(द) 45

(xvii) योगिनी महादशायां वर्षाणि भवन्ति - $\frac{1}{2}$

(अ) 19

(ब) 36

(स) 17

(द) 48

(xviii) विषमराशौ आद्य होरा कस्य? -

1/2

(अ) सूर्यस्य

(ब) भौमस्य

(स) चन्द्रस्य

(द) बुधस्य

2.. रिक्तस्थानानि पूरयत-

10x1/2 = 5

(i) ज्ञातुं शक्याधीभिर्नितान्तम् ।

1/2

(ii) बहुष्वपि स्याल्लय.....काले ।

1/2

(iii) चेत् सन्ति..... तथैव मेषम् ।

1/2

(iv) संश्लिष्टसंज्ञः..... कुट्टकोऽसौ ।

1/2

(v) स्युर्धर्मे दसपुष्योरगवसुजलप.....मैत्राण्यर्धे ।

1/2

(vi) युतं नवासं नग.....चेत् ।

1/2

(vii) वर्गाः स्वपञ्चमपरा.....स्युरैन्द्रयाः ।

1/2

(viii) श्रीर्वेदाः कलिरुत्तरे.....गर्भे विनाशो गुदे ।

1/2

(ix) तस्मादेव शुभाशुभाख्यफलजः..... बुधैर्निर्णयः ।

1/2

(x) खखाभ्राष्ट वेदा..... भक्ताः ।

1/2

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

10x1 = 10

(i) द्विघ्नं त्रिहत् खं- खहत् त्रयं च। शून्यस्य वर्गं वद मे पदं च ?

1

(ii) $(3y^2 + 3) + (-2y) =$ योगफलं किम् ?

1

(iii) कुट्टकपरिभाषा प्रदेया ?

1

(iv) स्थिरकुट्टके सूत्रं लिखत ।

1

(v) जीर्णगृहप्रवेशमुहूर्तः लेख्यः

1

(vi) गृहारम्भे राहुमुखज्ञानं लिखत ।

1

(vii) यात्रायां शुभशकुनानि कानि ।

1

(viii) चरखण्डासाधनविधिर्लेख्यः ।

1

(IX) यत्र सूर्योदयः 06:20 सूर्यास्तश्च 06:40 तत्र दिनरात्रिमानं आनय

1

(X) त्रिंशांश ज्ञानविधिर्लेख्यः ।

1

खण्ड:-"ब"

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

10x1½ = 15

4. ख सङ्कलन-व्यवकलने करणसूत्रं लेखनीयम् । 1½
5. भाज्यः $y^4 + 5y^3 + 12y^2 + 12y + 4$ भाजकः $y^2 + 5y + 7$ भागफलं साधयत । 1½
6. भास्कराचार्यस्य परिचयो प्रदेयः । 1½
7. कुट्टकसूत्रं लिखत? 1½
8. येन सङ्गुणिताः पञ्चत्रयोविंशति संयुताः ।
वर्जिता वा त्रिभिर्भक्ता निरग्राः स्युः स को गुणः । 1½
9. द्वादशराशीनां लङ्घोदयमानानि लिखत । 1½
10. सप्तमांशसाधनप्रकारः लेखनीयः । 1½
11. यात्रायां विजययोगः लिखत । 1½
12. लालाटिकयोगः वर्णनीयः । 1½
13. गृहारंभे कालशुद्धिर्लेख्यः । 1½

खण्ड:-"स"

दीर्घोत्तरीयाः प्रश्नाः -

14. यात्रायां घाततिथयः लेख्याः । 3
अथवा
यात्रायां घातचन्द्रः वर्णनीयः ।
15. $4y^4 + 4y^3 + 9y^2 + 4y + 4$ वर्गमूलम् आनयत । 3
अथवा
गुण्यः या3'का2'नी1 रु1
गुणकः या6'का4'नी2 रु2 गुणनफलं साधयत ।
16. लङ्घोदयेन स्वोदयमानसाधनविधिर्वर्णनीयः । 3
अथवा
स्युः द्वादशांशाः स्वभात्स्मृताः..... इत्यनुक्रमेण
सचक्रं द्वादशांशज्ञानप्रकारः वर्णनीयः ।

खण्ड:-"द"

निबन्धात्मकप्रश्नाः -

17. गृहारम्भे सचक्रं वृषवास्तुज्ञानविधिर्वर्णनीयः ।

4

अथवा

गृहप्रवेशे कुम्भचक्रं वर्णनीयम् ।

18. यत्र हस्तर्क्षे भयातं 26 । 54 भभोगश्च 59 । 56 तत्र चन्द्रं स्पष्टयत ।

4

अथवा

चरणसहितानि नक्षत्राणि लेख्यानि ।

BSEER

प्रश्नपत्र-योजना, 2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- वास्तुविज्ञानम् - VU- 92

अवधि:- 3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः:-56

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.स.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	15½	27.67%
2	अवबोधः	14½	25.89%
3.	ज्ञानोपयोगः	11	19.64%
4	कौशलम्	08	14.28%
5	विश्लेषणम्	07	12.50%
योगः		56	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलङ्काः	प्रतिशतम् अंकानाम्	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	½	9	14.28%	15निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	10/1	½	5	08.93%	15निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/1	1	10	14.28%	25निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	1½	15	32.14%	60निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	3/3	3	9	16.09%	40निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	2/2	4	8	14.28%	40निमेषाः
योगः		53/18		56	100	195निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः

क्र. सं.	विषयवस्तु	अंकभारः	प्रतिप्रश्नम्- अंकाः
1.	भूमिपरिचयः लक्षणञ्च	12	21.42%
2.	दिक्साधनम्	11	19.64%
3.	रात्रौ दिक्साधनस्य प्रकाराः	11	19.64%
4.	वर्णक्रमेण भूमिपरीक्षणम्	11	19.64%
5.	शिलान्यासपद्धतिः	11	19.64%
योगः		56	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा-वरिष्ठोपाध्याय:विषयः - वास्तुविज्ञानम्- VU- 92

पूर्णांकाः -56 अङ्काः

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कौशलम्/मौलिकता					विश्लेषणम्					योगः	
		बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि.प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः			
1.	भूमिपरिचयः लक्षणञ्च	1(1)	½ (-)	1 (-)	1½ (1)			1 (-)	½ (-)	1 (-)	1½ (1)			½ (-)					½ (-)						3(1)		12(4)	
	दिक्साधनम्	½ (-)						½ (-)				3(1)		½ (-)	½ (-)	1(-)	1½ (1)		½ (-)	½ (1)	1(-)	1½ (1)					11(4)	
	रात्रौ दिक्साधनस्य प्रकाराः	½ (-)	½ (-)	1 (1)	1½ (1)			½ (-)	½ (-)	1 (-)	1½ (1)			½ (-)				3 (1)	½ (-)								11(4)	
	वर्णक्रमेण भूमिपरीक्षणम्	½ (-)					4 (1)	½ (-)						½ (-)	1(-)	1½ (1)			½ (-)	1 (-)	1½ (1)						11(3)	
	शिलान्यासपद्धतिः		½ (-)	1(-)	1½ (1)			½ (-)	1 (-)	1½ (1)				½ (-)					½ (-)							4(1)	11(3)	
	योगः	2½ (1)	1½ (-)	3 (1)	4½ (3)	4 (1)	2½ (-)	1½ (-)	3 (-)	4½ (3)	3 (1)		2 (-)	1 (-)	2(-)	3 (2)	3 (1)		2 (-)	1 (1)	2(-)	3 (2)				3(1)	4(1)	56(18)
सर्वयोगः		15½(6)					14½ (4)					11 (3)					8(3)					7 (2)					56(18)	

विकल्पयोजना :- खण्ड-स-द-योः” प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है

No. of Questions-18

No. of printed Pages

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

माध्यमिक परीक्षा-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषय:- वास्तुविज्ञानम् - VU- 92

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा-2026

समय:-3 : 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः- 56

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1)परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम्-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः- वास्तुविज्ञानम् – VU- 92

समयः- 3:15(सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः - 56

खण्डः- "अ"

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः-

18 X ½=9

I. सकलं भुवनं व्याप्यमानमभूत् -

½

(अ) दिव्यपुरुषः

(ब) दैत्यस्वरूपः

(स) वास्तुपुरुषः

(द) देवस्वरूपः

II. वापीदेवगृहादिपुण्यमखिलं समुत्पद्यते -

½

(अ) गेहात्

(ब) सत्कर्मेभ्यः

(स) पुण्यकर्मेभ्यः

(द) नैसर्गिकरूपेण

III. “प”वर्गेशोऽस्ति -

½

(अ) विडालः

(ब) मूषकः

(स) सिंहः

(द) गरुडः

IV. काकिणीविचारे योऽधिकः स कीदृशः भवेत्?

½

(अ) सुखी

(ब) धनवान्

(स) दुःखी

(द) ऋणी

V. शूद्राभूमिः कीदृशी ?

½

(अ) कृष्णा

(ब) शुक्ला

(स) रक्ता

(द) हरिद्वर्णा

VI. गेहनिर्माणे भूमिः निन्दिता -

½

(अ) क्षत्रिया

(ब) ब्राह्मणी

	(स)वैश्या	(द) शूद्रा	
VII.	गृहादिनिर्माणे आदौ किमावश्यकम् ?		½
	(अ)सर्वदेवपूजनम्	(ब)दिक्साधनम्	
	(स)भैरवावाहनम्	(द)देवसाधनम्	
VIII.	वृत्ते समभूगते छायाग्रा दिशा भवति		½
	(अ)पूर्वा	(ब)उत्तरा	
	(स)पश्चिमा	(द)दक्षिणा	
IX.	त्रिभुजे भुजकोटिगुणनफलार्धं किं भवति ?		½
	(अ) त्रिज्या	(ब)कोटिः	
	(स)क्षेत्रफलम्	(द)भुजा	
X.	सिंहस्याधिपतिरस्ति-		½
	(अ)भौमः	(ब)चन्द्रः	
	(स)शुक्रः	(द)सूर्यः	
XI.	शङ्कुस्थापने यत्र शङ्कुच्छाया वृत्तं प्रविशति तत्र भवति-		½
	(अ)उत्तरा	(ब)पश्चिमा	
	(स)दक्षिणा	(द)पूर्वा	
XII.	उत्तरस्यां दिशि सप्तर्षिमण्डले कौ स्तः ?		½
	(अ) मार्कटिके	(ब)शिवकेशवौ	
	(स)हरिहरौ	(द)रामकृष्णौ	
XIII.	चित्रास्वातिनक्षत्रयोर्मध्ये दिशा भवति-		½
	(अ)पश्चिमा	(ब)उत्तरा	
	(स)पूर्वा	(द)दक्षिणा	
XIV.	विष्कुम्भादियोगाः कति भवन्ति		½

(अ)25

(ब)26

(स)28

(द)27

XV. मृतभूमौ निवासेन फलं भवति-

½

(अ)अशुभाय

(ब)कल्याणाय

(स)शुभाय

(द)मोक्षाय

XVI. शेते मही गृहं विधेयम्-

½

(अ)अवश्यमेव

(ब)आवश्यकतानुरूपम्

(स)नैव

(द)संशयापन्नम्

XVII. आत्मतत्त्वशोधनाय विधीयते-

½

(अ)शरीरप्रोक्षणम्

(ब)आचमनम्

(स)ईश्वराराधनम्

(द)तपश्चर्यम्

XVIII. सर्वेषु शुभकार्येषु पत्नी कुत्र शुभा ?

½

(अ)ग्रन्थिबन्धने

(ब)वामे

(स)दक्षिणतः

(द)द्विरागमे

2. रिक्तस्थानानि पूरयत-

i. ततस्तैः क्रोधसन्तप्तैः.....तमथासुरम् ।

½

ii. गेहं पूर्वमुशन्ति तेन..... श्रीविश्वकर्मादयः ।

½

iii. सौख्यान्वितो रोगयुतः..... दुःखान्वितः सर्वसुखान्वितश्च ।

½

घृतासृगन्नमद्यानां.....क्रमशो भवेत् ।

½

iv. छायाग्रमिहापरा च.....ताभ्यां सिद्ध्यति ।

½

v. चैत्ये भयं गृहकृतो..... स्वकुले विपत् ।

½

vi. धनपुत्रपशूनां च..... न संशयः ।

½

vii. वह्निभिस्तु हरेद्भागं..... ।

½

viii. इष्णन्निषाणामुम्मऽइषाण.....मऽइषाण । ½

ix. यच्छा नः.....सप्प्रथाः । ½

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः

- i. कृष्णवर्णा भूमिः केन नाम्नोच्यते ? 1
- ii. धनधान्यकरी भूमिः का ? 1
- iii. दिङ्मूढे भवने निवासेन किं फलं स्यात् ? 1
- iv. सप्ताङ्गुलशङ्कुमूले नीयमानसूत्रेण का दिशा ? 1
- v. ताराणामवस्थितौ दीपकः कुत्र स्थापनीयः? 1
- vi. आयामस्य चतुर्थांशत्रये प्रथमतः किं कुर्यात्? 1
- vii. गृहनिर्माणे पुत्राऽऽरोग्यफलप्रदाः मासाः के? 1
- viii. खातमध्ये कपालाङ्गकेशादिप्राप्तौ किं भवेत्? 1
- ix. ॐ अपवित्रः पवित्रो वा..... । एतन्मन्त्रं प्रपूरयत । 1
- x. भूतापसारणमन्त्रं लिखत । 1

खण्ड “ब”

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः

4. वर्णानुक्रमेण भूमिलक्षणानि लेखनीयानि । 1½
5. कल्पद्रुमोक्तब्राह्मणीभूमिफलं लिखत । 1½
6. मध्यप्लवाभूमेः फलं कीदृशम् ? 1½
7. दिग्ज्ञानसाधनविधिर्लेख्यः । 1½
8. मत्स्यमाध्यमेन दिग्ज्ञानविधिर्वर्णनीयः । 1½
9. शङ्काधारेण दिग्ज्ञानसाधनविधिर्लेख्यः । 1½
10. गृहनिर्माणाय भूमिदोषाः केन विधिना ज्ञायन्ते ? 1½
11. भूमिसंशोधनप्रकारं लिखत । 1½

12. शङ्खपूजनमन्त्रं लिखत । 1½

13. ॐ अम्बेऽअम्बिके.... । इदं मन्त्रं प्रपूरयत । 1½

खण्ड-“स”

दीर्घोत्तरात्मकप्रश्नाः

14. वृद्धनारदमते भूमिलक्षणानि लेखनीयानि । 3

अथवा

धनवीथि-पितामहभूमेः लक्षणानि लेखनीयानि ।

15. वास्तुराजवल्लभमतेन त्याज्यकाष्ठानि लेख्यानि । 3

अथवा

सश्लोकं सप्रमाणञ्च दिग्साधनविधिर्वर्णनीयः ।

16. निशीथे दिग्ज्ञानसाधनप्रकारः लेख्यः । 3

अथवा

वास्तुरत्ने भूमिसंशोधनप्रकारः वर्णनीयः ।

खण्ड-“द”

निबन्धात्मकप्रश्नाः

17. भूमिशोधनाय शल्यनिष्कासनविधिं लिखत । 4

अथवा

वृक्षच्छेदने भूतादिप्रार्थना कथं क्रियते? लिखत ।

18. ॐ धूरसि धूर्वधूर्वन्तं..... । एतन्मन्त्रं प्रपूर्यताम् । 4

अथवा

ऋतुफलमन्त्रं लिखत ।

प्रश्नपत्र - योजना -2026

कक्षा- वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः-संस्कृतवाङ्मयः (अनिवार्यः) - VU-94

अवधि:- 3 : 15 - (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः-80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः -

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभार	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	24	30.00%
2	अवबोधः	24	30.00%
3.	ज्ञानोपयोगः	16	20.00%
4	कौशलम्	08	10.00%
5	विश्लेषणम्	08	10.00%
योगः		80	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः-

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलङ्काः	प्रतिशतम् (अङ्कानाम्)	सम्भावितः समयः
1.	बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः	18/1	1	18	22.50%	20निमेषाः
2	रिक्तस्थानानि	6/1	1	06	7.50%	7 निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	12/1	1	12	15.00%	18निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	10/10	2	20	25.00%	50निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	4/4	3	12	15.00%	50निमेषाः
6	निबंधात्मकप्रश्नाः	3/3	4	12	15.00%	50निमेषाः
योगः		53/20	-	80	100	195 निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः

क्र.सं.	विषयवस्तु	अंकभारः	प्रतिप्रश्नम्- अंकाः
1.	लघुसिद्धान्तकौमुदी (तद्धितप्रकरणम् एवं भूधातोः दशलकारेषु)	30	37.50%
2.	शिवराजविजयः (प्रथमविरामस्य द्वितीयनिश्वासः)	10	12.50%
3.	नीतिशतकम् (51 श्लोकतः 100 श्लोकपर्यन्तम्)	10	12.50%
4.	अमरकोषः (मनुष्यवर्गः)	10	12.50%
5.	अवकहडाचक्रम्	10	12.50%
6.	रचनानुवादः	10	12.50%
योगः		80	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा- वरिष्ठोपाध्याय:विषयः - संस्कृतवाङ्मयः (अनिवार्यः) VU- 94

अवधि:- सपादहोरात्रयम् पूर्णांकाः - 80

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः						कौशलम्/मौलिकता						विश्लेषणम्						योगः
		बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	बहुवि. प्रश्नाः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1.	लघुसिद्धान्तकौमुदी (तद्धितप्रकरणम् एवं भूधातोः दशलकारेषु)	9(1)	3(1)						3(1)	4(2)							4(2)	3(1)													4(1)	30(9)
2.	शिवराजविजयः (प्रथमविरामस्य द्वितीयनिश्वासः)	2(-)	1(-)						1(-)										4(1)				2(1)									10(2)
3.	नीतिशतकम् (51 श्लोकतः 100 श्लोकपर्यन्तम्)	2(-)	1(-)						2(-)								2(1)	3(1)														10(2)
4.	अमरकोषः (मनुष्यवर्गः)	2(-)							4(-)	4(2)																						10(2)
5.	अवकहडाचक्रम्	3(-)	1(-)						2(-)	4(2)																						10(2)
6.	रचनानुवादः																						6(2)							4(1)	10(3)	
	योगः	18(1)	6(1)						12(1)	12(6)							6(3)	6(2)	4(1)				2(1)	6(2)						8(2)	80(20)	
सर्वयोगः		24(2)						24(7)						16(6)						8(3)						8(2)						80(20)

विकल्पयोजना :- 'खण्ड-स-द-योः' प्रत्येकं प्रश्नः आन्तरिकविकल्पात्मकः अस्ति ।

अवधेयम् - कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

विशेष :- उक्त ब्ल्यू प्रिन्ट मॉडल प्रश्न पत्र का है जो प्रश्नों के प्रकारों को समझने की सुविधा मात्र के लिए है। मूल प्रश्न पत्र का ब्ल्यू प्रिन्ट भिन्न हो सकता है

No. of Questions-20

No. of printed Pages

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर
माध्यमिक परीक्षा-2026
वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा-2026

विषय:- संस्कृतवाङ्मयः (अनिवार्यः) - VU- 94

समय: 3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांका:- 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1)परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्य उपरि नामांकाः अनिवार्यतः लेख्याः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

आदर्शप्रश्नपत्रम्-2026

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः-संस्कृतवाङ्मयः (अनिवार्यः)

समयः- 3: 15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः - 80

खण्डः-"अ"

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः-

18X1 = 18

(i) 'किति च' इति सूत्रमस्ति -

1

(अ) अधिकारसूत्रम्

(ब) संज्ञासूत्रम्

(स) विधिसूत्रम्

(द) अतिदेशसूत्रम्

(ii) 'परिवृतो रथः' इति सूत्रेण प्रत्ययो भवति -

1

(अ) अञ्

(ब) अण्

(स) घञ्

(द) घन्

(iii) 'षष्ठः' इत्यत्र प्रत्ययो भवति-

1

(अ) मयट्

(ब) डट्

(स) ड

(द) धुक्

(iv) 'धार्मिकः' इत्यत्र प्रत्ययोऽस्ति -

1

(अ) ठञ्

(ब) अण्

(स) ठक्

(द) अञ्

(v) 'दध्ना चरति' इति भवति -

1

(अ) दाधिकः

(ब) दाधिकम्

(स) दधि

(द) दधी

(vi) छन्दोमात्रगोचरो लकारोऽस्ति -

1

(अ) लिट्

(ब) लुट्

(स) लेट्

(द) लोट्

(vii) 'कर्तरि शप्' इति सूत्रेण भवति-

1

(अ) शब्लुक्

(ब) तिप् प्रत्ययः

(स) तिङ् प्रत्ययः

(द) शप् प्रत्ययः

(viii) इस्य अन्तादेशः केन सूत्रेण भवति?

1

(अ) नित्यं डितः

(ब) भवतेरः

(स) झोऽन्तः

(द) अतो हेः

(ix) अभ्यासे झलां चरः केन सूत्रेण भवति ?

1

(अ) पूर्वोभ्यासः

(ब) हलादि शेषः

(स) अभ्यासे चर्च

(द) भवतेरः

(x) प्रधानद्वारं कः उल्लङ्घयति ?

1

(अ) शिववीरः

(ब) दौवारिकः

(स) गौरसिंहः

(द) संन्यासी

(xi) कः अफजलखानस्य वृत्तान्तं श्रावितवान् ?

1

(अ) शिववीरः

(ब) गौरसिंहः

(स) गोपीनाथः

(द) श्यामसिंहः

(xii) तरवः फलोद्गमैः भवन्ति -

1

(अ) नम्राः

(ब) घनाः

(स) उन्नताः

(द) अनुद्धताः

(xiii) करुणापराणां कायः विभाति -

1

(अ) चन्दनेन

(ब) कुण्डलेन

(स) कङ्कणेन

(द) परोपकारेण

(xiv) शिशुना विना स्त्रियः नाम अस्ति-

1

(अ) अवीरा

(ब) अशिश्नी

(स) विश्वस्ता

(द) पलिक्री

(xv) मनुष्यस्य कति नामानि सन्ति ?

1

(अ) द्वादश

(ब) चत्वारि

(स) एकादश

(द) त्रीणि

(xvi) ज्योतिषशास्त्रं वेदस्य अस्ति -

1

(अ) चक्षुः

(ब) मुखम्

(स) हस्तौ

(द) श्रोत्रम्

(xvii) पञ्चाङ्गस्य कति अङ्गानि सन्ति ?

1

(अ) पञ्च

(ब) त्रीणि

(स) सप्त

(द) अष्ट

(xviii) मिथुनराशेः स्वामी अस्ति -

1

(अ) शुक्रः

(ब) चन्द्रमाः

(स) सूर्यः

(द) बुधः

2.. रिक्तस्थानानि पूरयत-

6x1 = 6

(i) मातुरुत्..... ।

1

(ii) नङ्.....ङ्लच् ।

1

(iii) लोमादि शनेलचः ।

1

(iv) शिवराजविजयो द्वादशविभक्तो विद्यते ।

1

(v) न्याय्यात् पथः पदं न धीराः ।

1

(vi) नन्दा च.....जया च रिक्ता ।

1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

12x1 = 12

(i) 'शालीयः' इत्यत्र कः प्रत्ययः ?

1

(ii) 'गोमयम्' अत्र कः प्रत्ययः भवति ?

1

(iii) 'भव' इत्यत्र कः धातुः कश्च लकारः ?

1

(iv) गोपीनाथः कस्य वेशं धारयति ?

1

(v) "प्रियं कृत्वा मौनम्" इति केषां व्रतम् ?

1

(vi) कीदृशः तरुः रोहति ?

1

(vii) कुलरक्षायाः स्त्रियः द्वे नामनी लिखत ?

1

(viii) "धमिल्लः, शिखा" च इत्यनयोः अर्थे को भेदः?

1

(IX) कन्दुकस्य द्वे नामनी लिखत ?

1

(X) 'जवनिका' इत्यत्र किं लिङ्गम् ?

1

(XI) ताराणां समूहः किमुच्यते ?

1

(XII) वाराः कति भवन्ति ?

1

खण्ड:-"ब"

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः -

10x2 = 20

4. " साहदेवः" इति रूपं साधयत । 2
5. 'शुक्रियम्' इति रूपं साधयत । 2
6. 'भवामः' इति रूपं साधयत । 2
7. 'कन्यायाः कनीन च' इति सूत्रं व्याख्येयम् । 2
8. शिवराजविजयस्य रचनाकारस्य संक्षिप्तपरिचयो देयः । 2
9. भर्तृहरेः संक्षिप्तपरिचयो देयः । 2
10. नखस्य चत्वारि नामानि लिखत । 2
11. पत्नीपत्योः चत्वारि नामानि लिखत । 2
12. ग्रहाणां नामानि लिखत । 2
13. श्रवणक्षेत्रस्य चरणाः के ? 2

खण्ड:-"स"

दीर्घोत्तरात्मकप्रश्नाः -

14. अधोलिखितेषु कयोश्चिद् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या कार्या । 3
(अ) किति च (ब) एको गोत्रे (स) कम्बोजाल्लुक् (द) तस्य समूहः
15. अधोलिखितयोः श्लोकयोः कस्यचिदेकस्य सप्रसङ्गव्याख्या कार्या । 1 + 2 = 3
(क) मृग-मीन-सज्जनानां तृण-जल-सन्तोष-विहितवृत्तीनाम् ।
लुब्धक-धीवर-पिशुना निष्कारणवैरिणो जगति ।।
(ख) कर्मायत्तं फलं पुंसां बुद्धिः कर्मानुसारिणी ।
तथापि सुधिया भाव्यं सुविचार्यैव कुर्वता ।।
16. अधोलिखितेषु वाक्येषु केषाञ्चित् त्रयाणां संस्कृतानुवादो विधेयः । 3x1 = 3
(अ) अशिक्षा से शोक होता है ।
(ख) गुरु को नमस्कार करता है ।
(ग) पक्षी आकाश में उड़ते हैं ।
(घ) वह पैर से लंगड़ा है ।
(ङ.) पिता पुत्र को धन देता है ।
17. अधोलिखितेषु केषुचित् त्रिषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानि संशोधयत - 3x1 = 3
(अ) ते बालकः सन्ति ।
(ख) सा एकं पञ्चाशत् वर्षीया महिला अस्ति ।

(ग) मृगानां सह धेनवः चरन्ति ।

(घ) नृपाय द्विजः श्रेष्ठः ।

खण्ड:-“द”

निबन्धात्मकप्रश्नाः -

18. अधोलिखितेषु कौचिद् द्वौ प्रयोगौ साधनीयौ । 2x2 = 4

(अ) दैवम् (ब) स्त्रैणः (स) यौवनम् (द) श्रावणः

19. अधोलिखितयोः गद्यांशयोः कस्यचिदेकस्य सप्रसङ्गव्याख्या कार्या । 1 + 3 = 4

(क) गोपीनाथः- राजन् ! कोऽत्र सन्देहः ? सर्वथा भाग्यवानसि परं साम्प्रतं नाहं पण्डितत्वेन कवित्वेन वा समायातोऽस्मि, किन्तु यवनराजदूतत्वेन ।

(ख) शिववीरस्तु आलिङ्गन-च्छलेनैव स्वहस्ताभ्यां तस्य स्कन्धौ दृढं गृहीत्वा सिंहनखैर्जत्रुणी कन्धरां च व्यपाटयत् ।

20. अधोलिखितेषु कमप्येकं विषयमाश्रित्य निबन्धो लेखनीयः । (150शब्दैः) 4

(क) स्त्रीशिक्षायाः महत्त्वम् ।

(ख) परोपकारः ।

(ग) स्वच्छता ।

(घ) संस्कृतिः संस्कृताश्रिताः ।

प्रश्न-पत्र की योजना 2025-2026

कक्षा – वरिष्ठ उपाध्याय

विषय –सामान्य विज्ञान

अवधि – 3 घण्टे 15 मिनट

पूर्णांक-56

1. उद्देश्य हेतु अंकभार –

क्र.सं.	उद्देश्य	अंकभार	प्रतिशत
1.	ज्ञान	17	30.36
2.	अवबोध	17	30.36
3.	ज्ञानोपयोग	10	17.85
4.	कौशल	5.5	9.82
5.	विश्लेषण	6.5	11.61
योग		56	100

2. प्रश्नों के प्रकारवार अंकभार-

क्र.सं.	प्रश्नों का प्रकार	प्रश्नों की संख्या	अंक प्रतिप्रश्न	कुल अंक	प्रतिशत (अंको का)	प्रतिशत (प्रश्नों का)	संभावित समय
1.	बहुविकल्पात्मक	18	1/2	9	16.07	33.96	35
2.	रिक्त स्थान	10	1/2	5	8.92	18.87	20
3.	अतिलघुत्तरात्मक	10	1	10	17.86	18.87	20
4.	लघुत्तरात्मक	10	1 1/2	15	26.79	18.87	35
5.	दीर्घउत्तरीय	3	3	9	16.07	5.66	45
6.	निबंधात्मक	2	4	8	14.29	3.77	40
	योग	53		56	100	100	195 मिनट

विकल्प योजना : खण्ड 'स' एवं 'द' में हैं

3. विषय वस्तु का अंकभार-

क्र.सं.	विषय वस्तु	अंकभार	प्रतिशत
1	स्थिर वैद्युतिकी	1.5	2.67
2	स्थिर चुम्बकिकी	1.5	2.67
3	प्रतिरोध एवं संधारित्र	1.5	2.67
4	विभवमापी	1.5	2.67
5	विद्युत चुम्बकीय प्रेरण	3	5.35
6	परमाणु सिद्धान्त	3	5.36
7	घनात्मक किरणें	1	1.79
8	रेडियोधर्मिता	1	1.79
9	पदार्थों के चुम्बकीय गुण	3	5.35
10	अर्द्धचालक	1	1.79
11	दिष्टकारी	1	1.79
12	रासायनिक आबंधन	3	5.36
13	रासायनिक तथा आयनिक साम्य	4	7.14
14	धातु और धातुकर्म	4	7.14
15	कार्बनिक रसायन	4	7.14
16	बहुलक	4	7.14
17	आवृतबीजी पादपों का वर्गीकरण	1	1.79
18	मुख्य पादप कुलों का वानस्पतिक वर्णन	1	1.79
19	आंतरिक संरचना –जड़ तना, पत्ती, द्वितीयक एवं असंगत वृद्धि	2	3.57
20	औषधीय महत्व के मुख्य पादपों का सामान्य विवरण	2	3.57
21	पादप शरीर क्रिया विज्ञान-प्रथम	1	1.79
22	पदप शरीर क्रिया विज्ञान-द्वितीय	1	1.79
23	जन्तु जगत का वर्गीकरण	2	3.57
24	पाचन तंत्र	1	1.79

25	श्वसन तंत्र	1	1.79
26	परिसंचरण तंत्र	1	1.79
27	उत्सर्जन तंत्र	1	1.79
28	अन्तः स्त्रावी ग्रन्थियाँ	1	1.79
29	तंत्रिका तंत्र	0.5	0.89
30	जनन तंत्र	0.5	0.89
31	जन्तुओं में विकास का सामान्य परिचय	1	1.79
32	जन्तुओं में निषेचन एवं विदलन	1	1.79

BSEER

पूर्णांक— 56

पूर्णांक— 56

[illegible]

वरिष्ठ उपाध्याय परीक्षा, 2026

VARISHTHA UPADHYAYA EXAMINATION, 2026

नमूना प्रश्न-पत्र

Model Paper

विषय – सामान्य विज्ञान (संस्कृत शिक्षा)

Sub : General Science

कक्षा – वरिष्ठ उपाध्याय

विषय कोड (sub code)-56

समय : 03 घण्टे 15 मिनट

पूर्णांक : 56

परीक्षार्थियों के लिए सामान्य निर्देश :-

GENERAL INSTRUCTUOBN TO THE EXAMINATIONS :

1. परीक्षार्थी सर्वप्रथम अपने प्रश्न पत्र पर नामांक अनिवार्यतः लिखें।

Candidate must write first his/her Roll No. on the question paper compulsorily.

2. सभी प्रश्न हल करने अनिवार्य है।

All the questions are compulsory.

3. प्रश्नों के उत्तर दी गई उत्तर पुस्तिका में ही लिखें।

Write the answer to each question in the given answer-book only.

4. जिन प्रश्नों में आन्तरिक खण्ड है उनके उत्तर एक साथ ही लिखें।

For questions having more than one part, the answers to those parts are to be written together in continuity.

5. प्रश्न-पत्र के हिन्दी व अंग्रेजी रूपान्तरण में किसी प्रकार की त्रुटि/अन्तर/विरोधाभास होने पर हिन्दी भाषा के प्रश्न को ही सही मानें।

If there is any error/difference/contradiction in Hindi & English versions of the question paper, the question of Hindi version should be treated valid.

6. प्रश्न का उत्तर लिखने से पूर्व प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।

Write down the serial number of the question before attempting it.

Section-A

1. बहुचयनात्मक प्रश्न : निम्नांकित प्रश्नों में दिए गए सही विकल्प का चयन कर उत्तर को उत्तर पुस्तिका में लिखिए :-

Multiple choice Questions: Write the answer in answer book by selecting the correct option given in the following questions.

i) क्लोरीन के दोनों समस्थानिक प्रकृति में निम्न में से किस अनुपात में पाये जाते हैं ?

- (अ) 1:4 (ब) 2:3 (स) 3:1 (द) 3:4 ½

In which of the following ratios are the isotopes of chlorine ?

- (A) 1:4 (B) 2:3 (C) 3:1 (D) 3:4

ii) निम्न में से किस पदार्थ के संयोजी बैण्ड आधे भरे हुए होते हैं - ½

- (अ) चालक (ब) कुचालक (स) अर्द्धचालक (द) उपरोक्त सभी

Which of the following substances has half filled valency bonds -

- (A) Conductor (B) Insulator (C) Semiconductor (D) All of the above

iii) पूर्ण तरंग दिष्टकारी की अधिकतम दक्षता होती है- ½

- (अ) 50% (ब) 40.6% (स) 81.2% (द) 100%

Maximum efficiency of full wave rectifier is -

- (A) 50% (B) 40.6% (C) 81.2% (D) 100%

iv) अभिक्रिया $N_2(g) + 3H_2(g) \rightleftharpoons 2NH_3(g) + x$ किलो जूल में अधिक अमोनिया बनने के लिए

आवश्यक शर्तें हैं- ½

- (अ) उच्च ताप और उच्च दाब (ब) कम ताप और उच्च दाब
(स) उच्च ताप और कम दाब (द) कम ताप और कम दाब

What are the conditions necessary for the formation of excess ammonia in the reaction $N_2(g) + 3H_2(g) \rightleftharpoons 2NH_3(g) + x$ kilo joule -

- (A) High temperature and high pressure (B) Low temperature and high pressure
(C) High temperature and low pressure (D) Low temperature and low pressure

v) सक्रिय द्रव्यमान है - ½

- (अ) ग्राम मोल प्रति इकाई आयतन (ब) ग्राम परमाणु प्रति इकाई क्षेत्रफल
(स) ग्राम परमाणु संख्या प्रति इकाई आयतन (द) ग्राम तुल्यांक प्रति इकाई क्षेत्रफल

The active mass is -

- (A) Gram mole per unit volume (B) Gram atoms per unit area
(C) Gram atomic number per unit volume (D) Gram equivalent per unit area

vi) पाइरॉल में कौनसा विषम परमाणु उपस्थित है - ½

- (अ) N (ब) O (स) S (द) N तथा S

Which heteroatom is present in pyrrole -

- (A) N (B) O (C) S (D) N & S Both

vii) त्रिसंलयन के परिणाम स्वरूप विकसित होता है - ½

- (अ) भ्रूण (ब) भ्रूणपोष (स) भ्रूणकोष (द) बीज

Triple fusion results in formation of -

- (A) Embryo (B) Endosperm (C) Embryo sac (D) Seed

viii) कैरियोप्सिस प्रकार का फल पाया जाता है -

1/2

- (अ) कुकरबिटेसी कुल में (ब) सोलेनेसी कुल में (स) पोएसी कुल में (द) मालवेसी कुल में

Caryopsis fruit is found in -

- (A) In cucurbitaceae family (B) In Solanaceae family
(C) In Poaceae family (D) In Malvaceae family

ix) एक बीजपत्री तने में संवहन पूल की जायलम कोशिकाएँ अंग्रेजी के किस अक्षर की आकृति में व्यवस्थित रहती हैं -

1/2

- (अ) W या Y (ब) V या Y (स) X या V (द) Z या X

In a monocotyledonous stem, the xylem cells of the vascular bundle are arranged in the shape of which English letter-

- (A) W or Y (B) V or Y (C) X or V (D) Z or X

x) संयुक्त, समपार्श्विक, बंद तथा अन्तः आदिदारुक संवहन पूल पाया जाता है -

1/2

- (अ) एक बीजपत्री तने में (ब) द्विबीजपत्री तने में
(स) समद्विपार्श्विक पत्ती में (द) द्विबीजपत्री मूल में

Conjoint, Collateral, closed and endoprotoxylem vascular bundle is found in -

- (A) In monocot stem (B) In dicot stem
(C) In isobilateral leaf (D) In dicot root

xi) रंध्रों के खुलने एवं बंद होने की क्रिया को कौनसा धात्विक आयन नियंत्रित करता है ?

1/2

- (अ) Fe^{++} (ब) K^+ (स) Na^+ (द) Mg^{++}

Which metallic ion controls the opening and closing of stomata ?

- (A) Fe^{++} (B) K^+ (C) Na^+ (D) Mg^{++}

xii) अनाेक्सी श्वसन में ग्लूकोज के एक अणु से कितने ATP अणुओं का निर्माण होता है ?

1/2

- (अ) 8 (ब) 4 (स) 2 (द) 6

How many ATP molecules are produced from one molecule of glucose in anaerobic respiration -

- (A) 8 (B) 4 (C) 2 (D) 6

xiii) किस संघ के जन्तुओं में दंश कोशिकाएँ पाई जाती है ?

1/2

- (अ) सीलेन्ट्रेटा (ब) पॉरीफेरा (स) कार्डेटा (द) ऐनेलिडा

In which phylum animals are nematocysts (sting cells) found -

- (A) Coelenterata (B) Porifera (C) Chordata (D) Annelida

xiv) केंचुए में किस आकृति के शूक पाए जाते हैं ?

1/2

- (अ) Y (ब) S (स) Z (द) M

What shape of setae are found in earthworms ?

- (A) Y (B) S (C) Z (D) M

xv) मनुष्य में कितने जोड़ी कपाल तंत्रिकाएँ पाई जाती हैं ?

1/2

- (अ) 12 (ब) 14 (स) 20 (द) 9

How many pairs of cranial nerves are found in humans -

- (A) 12 (B) 14 (C) 20 (D) 9

xvi) बर्थोलिन ग्रन्थियाँ निम्न में से किसमें पाई जाती हैं – $\frac{1}{2}$

- (अ) नर मनुष्य में (ब) स्त्रियों में (स) मेंढक में (द) नर मनुष्य व स्त्रियों में

Bartholin glands are found in which of the following -

- (A) In the male human (B) Among women
(C) In the frog (D) In the male human and among women

xvii) निम्न में से किस कोशिकांग द्वारा शुक्राणु के एक्रोसोम का निर्माण होता है – $\frac{1}{2}$

- (अ) गॉल्जीकाय (ब) केन्द्रक (स) राइबोसोम (द) लाइसोसोम

Which of the following organelles is responsible for the formation of the acrosome of sperm-

- (A) Golgi apparatus (B) Nucleus (C) Ribosomes (D) Lysosomes

xviii) स्तनियों के अण्डों में किस प्रकार का विदलन होता है ? $\frac{1}{2}$

- (अ) असमान पूर्णभंजी विदलन (ब) सतही अंशभंजी विदलन
(स) समान पूर्णभंजी विदलन (द) बिम्बाभ अंशभंजी विदलन

Which type of cleavage is found in mammalian's -

- (A) Unequal holoblastic cleavage (B) Superficial Meroblastic cleavage
(C) Equal holoblastic cleavage (D) Discoidal Meroblastic cleavage

2. निम्नांकित प्रश्नों के लिए रिक्त स्थानों की पूर्ति उत्तर-पुस्तिका में कीजिए :

Fill in the blanks in answer book for the following questions :

i) धनात्मक किरणें एवं क्षेत्रों से विक्षेपित होती हैं। $\frac{1}{2}$

Positive rays are deflected by ----- and ----- fields.

ii) संयोजी बैंड एवं चालन बैंड के मध्य के ऊर्जा अन्तराल को अन्तराल ($\supseteq$ Eg) कहते हैं। $\frac{1}{2}$

The energy gap between the valency band and the conduction band is called the ----- gap ($\supseteq$ Eg) .

iii) विद्युत परिपथ में ऊर्जा के व्यय की दर को कहते हैं। $\frac{1}{2}$

The rate of expenditure of energy in an electrical circuit is called -----

iv) प्रकार्यात्मक समूह समावयवता में यौगिक का अणुसूत्र समान परन्तु समूह भिन्न-भिन्न होता है। $\frac{1}{2}$

In functional group isomerism the molecular formula of the compound is same but the group is different .

v) बेन्थम एवं हुकर की वर्गीकरण पद्धति वनस्पतिशास्त्री की वर्गीकरण पद्धति पर आधारित है। $\frac{1}{2}$

The classification system of Bentham and Hooker is based on the classification system of botanist -----

- vi) पोएसी कुल के पुष्पों में रोमिल पुष्पवृन्त रहित सहपत्रिकाएँकहलाती है। $\frac{1}{2}$
In the flowers of poaceae family bracts without hairy floral stalk is called
- vii) प्रकाश संश्लेषण की प्रकाशिक अभिक्रिया हरितलवक केमें सम्पन्न होती है। $\frac{1}{2}$
The light reaction of photosynthesis take place in the -----of chloroplast .
- viii)नामक ऑक्सिन द्वारा खेतों में फसलों के साथ उगने वाले अनावश्यक खरपतवारों को नष्ट किया जाता है। $\frac{1}{2}$
Unwanted weeds growing along with crops in the fields are destroyed by auxin called.....
- ix)परिवर्धनशील शुक्राणु को आलम्बन व पोषण प्रदान करती हैं। $\frac{1}{2}$
..... provide support and nutrition to the developing sperm
- x) मादा शरीर के अंदर होने वाले निषेचन को.....निषेचन कहते हैं। $\frac{1}{2}$
Fertilization that takes place inside the female body is called ----- fertilization.

3. अतिलघुत्तरात्मक प्रश्न :-

Very short answer type questions :

- i) रेडियोधर्मी पदार्थों को परिभाषित कीजिए ? (1)
Define radio active substances.
- ii) समआयन प्रभाव को एक उदाहरण द्वारा समझाइये। (1)
Explain common ion effect with an example.
- iii) द्रव्य अनुपाती क्रिया का नियम लिखिए । (1)
Write the law of mass action.
- iv) रासायनिक साम्य को परिभाषित कीजिए । (1)
Define chemical equilibrium.
- v) एक बीजपत्री मूल व द्विबीजपत्री मूल में कोई दो मुख्य अन्तर लिखिए। (1)
Write any two main differences between monocotyledonous root and dicotyledonous root.
- vi) सर्पगंधा का वानस्पतिक नाम लिखिये। (1)
Write the botanical name of Sarpagandha.
- vii) मिलान कीजिए— (1)

पौधे का नाम

उपयोगी भाग

(अ) हल्दी

(i) स्तम्भ की शुष्क छाल

(ब) कुनैन

(ii) मूल कंदों से स्त्रावित ओलियोगमरेजिन

(स) अफीम

(iii) सुखाये हुए भूमिगत रूपांतरित प्रकंद

(द) हींग

(iv) अपरिपक्व कैप्सूल फलों का लैटेक्स

Match The following -

Name of the plant

Useful part

A) Turmeric	i) Dry bark of the stem
B) Quinine	ii) Oleogum resin secreted from root tubers
C) Opium	iii) Dried underground modified rhizomes
D) Hing	iv) Latex of unripe capsule fruit

viii) संघ कार्डेटा को किन दो समूहों में विभाजित किया गया है ? नाम लिखिए। (1)

Into which two groups has the phylum chordate been divided? Write their names.

ix) मनुष्य के उत्सर्जन तंत्र के प्रमुख भागों के नाम लिखिए। (1)

Write the names of major parts of human excretory system ?

x) थायरॉइड ग्रंथि का नामांकित चित्र बनाइये। (1)

Draw a labelled diagram of thyroid gland ?

खण्ड—ब

Section-B

लघुत्तरात्मक प्रश्न:

Short answer type questions :

4) विद्युत द्विध्रुव को परिभाषित कीजिए। (1½)

Define electric dipole.

5) ओरस्टेड के प्रयोग का नामांकित चित्र बनाइये। (1½)

Drew a labelled diagram of Oersted's experiment.

6) समान्तर क्रम में जुड़े हुए दो संधारित्रों के लिए तुल्य धारिता का मान लिखिए। (1½)

Write the value of equivalent capacitance for two capacitors connected in parallel.

7) धारामापी का अमीटर में रूपान्तरण होने के पश्चात उस रूपान्तरित धारामापी के पैमाने का अंशांकन आप किस प्रकार करेंगे। (1½)

After converting a galvanometer into an ammeter , how will you calibrate the scale of that converted galvanometer ?

8) शक्ति के दूरस्थ संचरण से आपका क्या अभिप्राय है? समझाइये। (1½)

What do you mean by remote transmission of power ?

9) उच्चायी ट्रांसफार्मर तथा अपचायी ट्रांसफार्मर में अन्तर लिखिए। (1½)

Write the difference between step-up transformer and step-down transformer.

10) चुम्बकीय पारगम्यता एवं विद्युतशीलता के मध्य सम्बन्ध स्थापित कीजिए। (1½)

Establish relation between magnetic permeability and electric permittivity.

11) टिप्पणी लिखिए— (1½)

i) चुम्बकीय क्षेत्र

ii) चुम्बकीय प्रवृत्ति

Write short note on -

i) Magnetic field

ii) Magnetic susceptibility

अथवा / OR

i) परमाणु कक्षकों के अतिव्यापन को परिभाषित कीजिए।

Define overlapping of atomic orbitals.

ii) आयनिक यौगिकों के गलनांक एवं क्वथनांक उच्च क्यों होते हैं ?

Why do ionic compounds have high melting and boiling points ?

iii) जल के अणु की संकरित संरचना का कक्षक चित्र बनाइए।

Draw the orbital diagram of the hybrid structure of the water molecule.

16) i) अग्नाशयी रस द्वारा भोजन के पाचन की क्रियाविधि लिखिए। ? [1+1+1 =3]

Write the mechanism of digestion of food by pancreatic juice.

ii) वक्षीय बॉक्स (केज) की संरचना को समझाइए।

Explain the structure of the thoracic box (cage).

iii) मानव के हृदय की बाह्य संरचना का नामांकित चित्र बनाइए।

Draw a labelled diagram of the external structure of human heart

अथवा / OR

i) आंत्र रस द्वारा भोजन के पाचन की क्रियाविधि लिखिए।

Write the mechanism of digestion of food by intestinal juices.

ii) श्वसन की क्रियाविधि में कार्बन डाई ऑक्साइड (CO_2) के परिवहन को समझाइए।

Explain the transport of carbon dioxide (CO_2) in the mechanism of respiration.

iii) मानव के हृदय की आन्तरिक संरचना का नामांकित चित्र बनाइए।

Draw a labelled diagram of the internal structure of human heart.

खण्ड—द

Section-D

निबन्धात्मक प्रश्न :

Essay type questions:

17) i) निस्तापन एवं भर्जन में अन्तर लिखिए। [2+2=4]

Write the difference between calcination and roasting.

ii) धातु ऑक्साइड का धातु में अपचयन करने हेतु प्रमुख विधियों को विस्तारपूर्वक समझाइए।

Explain in detail the main methods for reducing metal oxides into metals .

अथवा / OR

i) अयस्कों के सांद्रण की चुम्बकीय पृथक्करण विधि एवं निक्षालन या रासायनिक पृथक्करण विधि में अन्तर लिखिए।

Write the difference between magnetic separation method and leaching or chemical separation method of concentration of the ores.

ii) धातुओं के शोधन की प्रमुख विधियों को विस्तारपूर्वक समझाइए।

Explain in detail the main methods of purification of metals.

18) i) अर्द्धसंश्लेषित बहुलक व संश्लेषित बहुलक में अन्तर लिखिए। [2+2=4]

Write the difference between semi-synthetic polymer and synthetic polymer .

ii) निम्नलिखित बहुलकों के संश्लेषण, गुण एवं उपयोग लिखिए—

(अ) पॉलीप्रोपीन (ब) नाइलॉन— 6

Write the synthesis, properties and uses of the following polymers—

(A) Polypropene (B) Nylon - 6

अथवा / OR

i) रैखिक बहुलक व शाखित शृंखला युक्त बहुलक में अन्तर लिखिए।

Write the difference between linear polymer and branched chain polymer.

ii) निम्नलिखित बहुलकों के संश्लेषण, गुण एवं उपयोग लिखिए—

(अ) पॉलीस्टाइरीन (ब) टेरीलीन

Write the synthesis, properties and uses of the following polymers—

(A) Polystyrene (B) Terylene